

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

СКОКОВСЬКА ЯНА ПЕТРІВНА

УДК 343.157 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ
КАСАЦІЙНИЙ РОЗГЛЯД КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

спеціальність 081 – Право

галузь знань 08 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Я. П. Скоковська

Науковий керівник –
Ковальчук Сергій Олександрович,
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2024

АНОТАЦІЯ

Скоковська Я. П. Касаційний розгляд кримінальних проваджень. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право галузі знань 08 Право. – Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2024.

Дисертація є одним із перших у науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням теоретичних та практичних проблем касаційного розгляду кримінальних проваджень.

У дисертації висвітлено наукове обґрунтування стадійності кримінального процесу, визначено поняття стадії провадження у суді касаційної інстанції, її завдання та особливості.

Запропоновано поділ стадії провадження в суді касаційної інстанції за критерієм змісту процесуальної діяльності суду на два етапи, які мають свої складові: 1) касаційне оскарження судових рішень, зміст якої складає процесуальна діяльність суду з перевірки дотримання суб'єктами касаційного оскарження вимог Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК), у тому числі щодо форми, змісту касаційної скарги, строків і порядку її подання, та прийняття за результатами такої перевірки рішення про відкриття касаційного провадження, відмову в його відкритті чи повернення касаційної скарги; 2) касаційний розгляд кримінальних проваджень, зміст якого становить процесуальна діяльність суду, що розпочинається після відкриття касаційного провадження та полягає у підготовці касаційного розгляду, вивченні матеріалів кримінального провадження, розгляді вимог касаційної скарги, у тому числі шляхом заслуховування доводів учасників провадження, та ухваленні відповідного судового рішення.

Виокремлено особливості касаційного розгляду у країнах романо-германської правової сім'ї та, на підставі компаративного аналізу, наведено схожі та відмінні риси, притаманні касаційному перегляду судових рішень за законодавством Республіки Польща, Італійської Республіки, Федеративної Республіки Німеччина тощо. Запропоновано запровадити додаткові фільтри для

касаційного оскарження, а саме: 1) обмеження перегляду в касаційному порядку судових рішень, ухвалених у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків та нетяжких кримінальних правопорушень; 2) можливість оскарження судових рішень лише з підстав, з яких вони були предметом перегляду суду апеляційної інстанції.

Обґрунтовано, що касаційному розгляду притаманні стандарти справедливого правосуддя, виокремлено притаманні їм ознаки і наголошено на їх значенні для цього етапу стадії провадження у суді касаційної інстанції. На підставі узагальнення практики Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) визначено систему стандартів справедливого правосуддя, яким повинен відповідати касаційний розгляд кримінальних проваджень, а саме: розгляд справи безстороннім судом, встановленим законом; право на публічний розгляд справи (гласність та відкритість судового розгляду); право особи на доступ до правосуддя в контексті права на оскарження судових рішень; рівність сторін; право на ефективний засіб захисту; дотримання розумних строків розгляду провадження тощо.

Розкрито обов'язкові та факультативні елементи підготовки до касаційного розгляду та визначено їх особливості, аргументовано недостатність строку, передбаченого ч. 1 ст. 430 КПК, для вчинення дій щодо підготовки касаційного розгляду.

На підставі вивчення судової практики встановлено, що Верховний Суд (далі – ВС) приймає всі заперечення на касаційну скаргу незалежно від того, чи відповідають вони вимогам ст. 431 КПК, чи подані в строк, визначений суддею-доповідачем. Констатовано, що така позиція нівелює положення закону про обов'язковість виконання дискреційних повноважень судді-доповідача на встановлення строку на подання заперечень, і запропоновано шляхи врегулювання зазначеного питання.

Висвітлено особливості вирішення клопотань учасників касаційного розгляду, зокрема, про зупинення виконання судових рішень як процесуальної дії, що може бути вчинена як на підставі заявленого стороною клопотання, так і за власною ініціативою суду. Визначено, що оскільки підготовка касаційного розгляду

не є розглядом кримінального провадження по суті, то низка клопотань (наприклад, про визнання доказів недопустимими) не вирішується суддею-доповідачем на цьому етапі, а підлягає вирішенню колегією суддів під час розгляду кримінального провадження в нарадчій кімнаті в ході ухвалення остаточного рішення.

Розкрито зміст усної та письмової форм касаційного розгляду. У структурі касаційного розгляду по суті запропоновано виокремлювати дві частини: 1) підготовку до розгляду провадження по суті (з'ясування явки і причин неявки учасників, оголошення складу суду, роз'яснення прав та обов'язків тощо); 2) його розгляд по суті (доповідь судді-доповідача, висловлення доводів учасниками, вихід до нарадчої кімнати). Висвітлено основні проблеми, які виникають під час усного та письмового касаційного розгляду, й запропоновано способи їх вирішення.

Наведено визначення письмового касаційного провадження як форми касаційного розгляду, за якої всі учасники кримінального провадження заявили клопотання про розгляд провадження касаційним судом за їхньої відсутності. Визначено обставини, які унеможливають касаційний розгляд в порядку письмового провадження.

Розкрито підстави та порядок застосування таких процесуальних дій як відкладення, перерва, зупинення та наведено обґрунтування відмінності цих понять.

На підставі аналізу законодавства, судової практики і наукових джерел виокремлено дві підстави для передачі кримінального провадження на розгляд відповідної палати, об'єднаної палати (далі – ОП) або Великої Палати Верховного Суду (далі – ВП ВС): 1) необхідність відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Ця підстава є спільною для передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП або ж ВП ВС; 2) наявність виключної правової проблеми за умови, якщо така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики. Ця підстава існує лише для передачі кримінального провадження на розгляд ВП ВС. Запропоновано визначення виключної правової проблеми, наведено її кількісні та якісні показники.

Висвітлено основні причини повернення кримінальних проваджень для подальшого розгляду колегіями суддів, ВП ВС та ОП Касаційного кримінального суду (далі – ККС) ВС.

Акцентовано увагу на тому, що запит до Науково-консультативної ради (далі – НКР) може бути надісланий на будь-якому етапі касаційного розгляду (до виходу суддів до нарадчої кімнати для ухвалення остаточного рішення), розкрито процесуальні особливості такого звернення та роль висновків НКР у підготовці постанов ВС. Встановлено, що наукові висновки мають важливе значення при формулюванні правової проблеми, наявної при застосуванні/тлумаченні окремих положень Кримінального кодексу України (далі – КК) чи КПК, що досить часто є передумовою передачі кримінальних проваджень на розгляд палати, ОП або ВП ВС.

На підставі аналізу норм, що регулюють діяльність НКР, і судової практики зроблено висновок, що: наукові висновки НКР мають рекомендаційний характер; суд (суддя, колегія суддів тощо) самостійно вирішують питання, чи звертатися з відповідним запитом до НКР; ухвалюючи остаточне рішення у кримінальному провадженні, в якому містяться наукові висновки, суд може на них посперитися або не посперитися; судові рішення може не містити доводів на спростування позиції, викладеної в наукових висновках, які є відмінними від правового висновку ККС ВС.

Досліджено особливості ухвалення судового рішення та розкрито питання, які виникають у процесі його постановлення. Встановлено відмінності ухвалення й оформлення усних і письмових, проміжних та остаточних судових рішень. Наголошено, що судові рішення у формі постанови ухвалює лише суд касаційної інстанції, таке рішення приймаються виключно в нарадчій кімнаті шляхом голосування. Із урахуванням наукових дискусій і практичної доцільності, аргументовано збереження такого інституту як нарадча кімната.

Відзначено, що на сьогодні серед науковців відсутній єдиний підхід до визначення окремої думки. Наведено дефініції окремої думки та запропоновано класифікацію окремих думок на три види: 1) абсолютно розбіжна окрема думка, яка має місце у разі, якщо суддя взагалі не погоджується з прийнятим судовим рішенням і відстоює протилежну позицію; 2) частково розбіжна окрема думка, яка

викладається в разі, якщо суддя частково не погоджується з прийнятим судовим рішенням, наприклад, вважає, що оскаржуване судове рішення підлягає скасуванню, однак не з тих підстав, які зазначені в ньому; 3) збіжна або співпадаюча окрема думка, яка викладається в разі, якщо суддя погоджується з прийнятим рішенням і підставами для його прийняття, однак вважає, що постанову / ухвалу суду необхідно було викласти в інший спосіб або доповнити іншими положеннями. Наведено аргументи на підтвердження доцільності закріплення на законодавчому рівні визначення поняття окремої думки та встановлення строку на її виготовлення.

Висвітлено особливості розгляду кримінальних проваджень судом касаційної інстанції: відсутність повноважень щодо дослідження доказів, встановлення та визнання доведеними обставин, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішення питань про достовірність того чи іншого доказу.

Проаналізовано випадки, у яких ВС застосовує положення ч. 2 ст. 433 КПК та змінює судові рішення, зокрема: перекваліфікації дій особи з однієї частини статті КК, за вчинення якої особу засуджено, на іншу, менш сувору, частину статті/статтю КК; виключення з мотивувальних частин судових рішень посилання на кваліфікуючу ознаку вчинення злочину; виключення з мотивувальних частин судових рішень посилання на обставини, які обтяжують покарання; виключення призначеного додаткового покарання; виключення посилання на призначення винному остаточного покарання за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків; пом'якшення призначеного винному покарання, в тому числі із застосуванням до нього положень ст. 69 КК; зміни способу стягнення процесуальних витрат тощо.

Розкрито зміст інституту недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого, яким передбачено, що суд касаційної інстанції: не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання; може скасувати обвинувальний вирок судів першої або апеляційної інстанцій, а також ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або в інший спосіб погіршити становище засудженого лише у разі, якщо з цих підстав касаційну скаргу подав прокурор,

потерпілий чи його представник; може скасувати виправдувальний вирок суду першої інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо виправдувального вироку суду першої інстанції, а також ухвалу апеляційного суду про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав не інакше як на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання.

Вагому увагу присвячено повноваженням суду касаційної інстанції, який за наслідками розгляду касаційної скарги має право: залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення; скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції; скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження; змінити судові рішення. Розкрито підстави для прийняття кожного з перерахованих рішень суду касаційної інстанції. Наголошено на праві суду касаційної інстанції однією постановою реалізувати декілька своїх повноважень, передбачених ст. 436 КПК, та наведено випадки такого застосування.

Висвітлено зміст і структуру судових рішень суду касаційної інстанції. На підставі аналізу судової практики встановлено, що мотивувальна частина судових рішень найбільш вирізняється. Зазначено випадки доцільності/недоцільності посилання у судових рішеннях суду касаційної інстанції на судову практику ЄСПЛ, на необхідності дотримання викладення рішень простою юридичною мовою. Зокрема, визначено випадки доцільності посилань на практику ЄСПЛ: коли у касаційній скарзі, доповненнях або змінах до неї особа посиляється на те, що під час її розгляду було порушено Конвенцію та не дотримано практику ЄСПЛ, зокрема зазначену в рішеннях ЄСПЛ; коли ставиться питання про такі порушення як недотримання розумного строку, порушення засад законності, безсторонності суду та верховенства права, права на справедливий судовий розгляд тощо.

Ключові слова: кримінальне провадження, судове провадження, касаційний розгляд, суд касаційної інстанції, повноваження суду касаційної інстанції, оцінка доказів, допустимість доказів, межі касаційного розгляду, судові рішення, ухвала, постанова, скасування судового рішення, зміна судового рішення, закриття кримінального провадження, право на справедливий суд.

SUMMARY

Skokovska Ya. P. Cassation procedures of criminal proceedings. – Manuscript.

Dissertation for a PhD in Law (081) in fields of knowledge Law (08). National University «Odesa Law Academy» Odesa, 2024.

The dissertation is one of the first comprehensive studies of theoretical and practical issues of cassation review of criminal proceedings in the science of criminal procedure law.

The dissertation highlights the scientific substantiation of the stages of criminal procedure, defines the concept of the stage of proceedings in the court of cassation, its tasks and features.

The author proposes to divide the stage of proceedings in a cassation court by the criterion of the content of the court's procedural activity into two stages which have their own components: 1) cassation appeal of court decisions, the content of which is the procedural activity of the court to verify compliance by the subjects of cassation appeal with the requirements of the Criminal Procedure Code (hereinafter – the CPC), including the form, content of the cassation appeal, the time limits and the procedure for its filing, and based on the results of such verification, the decision to open cassation proceedings, refuse to open them or return the cassation appeal; 2) cassation procedures of criminal proceedings, the content of which is the procedural activity of the court that begins after the opening of cassation proceedings and consists of preparing the cassation review, studying the materials of the criminal proceedings, considering the requirements of the cassation appeal, including by hearing the arguments of the parties to the proceedings, and making the relevant court decision.

The author highlights the peculiarities of cassation review in the countries of the Romano-Germanic legal family and, based on a comparative analysis, provides similarities and differences inherent in cassation review of court decisions under the laws of the Republic of Poland, the Italian Republic, the Federal Republic of Germany, etc. It is proposed to introduce additional filters for cassation appeal, namely: 1) limitation of cassation review of court decisions made in criminal proceedings on criminal

misdeemeanors and minor criminal offenses; 2) the possibility to appeal court decisions only on the grounds on which they were subject to review by the court of appeal.

The author substantiates that cassation review is characterized by fair justice standards, and the author identifies their inherent features and emphasizes their significance for this stage of the cassation court proceedings. Based on the generalization of the case law of the European Court of Human Rights (hereinafter – ECHR), the author defines the system of fair justice standards which cassation review of criminal proceedings must meet, namely: consideration of a case by an impartial court established by law; the right to a public hearing (publicity and openness of court proceedings); the right of an individual to access to justice in the context of the right to appeal against court decisions; equality of parties; the right to an effective remedy; observance of reasonable time limits for consideration of proceedings, etc.

The author reveals the mandatory and optional elements of preparation for cassation proceedings and identifies their specific features, and also proves that the time limit provided for in Part 1 of Article 430 of the CPC is insufficient for taking actions to prepare cassation proceedings.

Based on the study of case law, the author establishes that the Supreme Court (hereinafter – SC) accepts all objections to a cassation appeal regardless of whether they meet the requirements of Article 431 of the CPC or are filed within the time limit set by the reporting judge. The author states that such a position negates the provisions of the law on the mandatory exercise of the discretionary powers of the reporting judge to set the time limit for filing objections and suggests the ways to resolve this issue.

The author highlights the peculiarities of resolving motions filed by participants to cassation proceedings, in particular, to suspend the execution of court decisions as a procedural action which may be taken both on the basis of a party's motion and on the court's own initiative. It is determined that since the preparation of cassation proceedings is not a consideration of criminal proceedings on the merits, a number of motions (e.g., to declare evidence inadmissible) are not resolved by the reporting judge at this stage, but are subject to resolution by the panel of judges during the consideration of criminal proceedings in the deliberation room in the course of making a final decision.

The author reveals the content of oral and written forms of cassation review. It is proposed to distinguish two parts in the structure of cassation review on the merits: 1) preparation for the consideration of the proceedings on the merits (finding out the attendance and reasons for the absence of participants, announcing the composition of the court, explaining rights and obligations, etc.); 2) its consideration on the merits (report of the judge-rapporteur, presentation of arguments by the participants, exit to the conference room). The author highlights the main problems that arise during oral and written cassation proceedings and suggests ways to resolve them.

The author defines written cassation proceedings as a form of cassation review in which all participants to criminal proceedings file a petition for consideration of the proceedings by the cassation court in their absence. The author identifies the circumstances which make it impossible to conduct cassation proceedings in written form.

The author reveals the grounds and procedure for applying such procedural actions as postponement, adjournment, suspension and provides the justification for the difference between these concepts.

Based on the analysis of legislation, case law and scientific sources, the author identifies two grounds for referring criminal proceedings to the relevant chamber, the Joint Chamber (hereinafter – JC) or the Grand Chamber of the Supreme Court (hereinafter – GC SC): 1) the need to deviate from the conclusions on the application of a rule of law in similar legal relations. This ground is common for referral of criminal proceedings to a chamber, a JC or the GC SC; 2) the existence of an exceptional legal problem, provided that such referral is necessary to ensure the development of law and the formation of a unified law enforcement practice. This ground exists only for the transfer of criminal proceedings to the GC SC for consideration. The author proposes a definition of an exceptional legal issue and provides its quantitative and qualitative indicators.

The author highlights the main reasons for returning criminal proceedings for further consideration by the panels of judges, the GC SC and the JC of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court.

The author emphasises that a request to the Scientific Advisory Council (hereinafter – SAC) may be sent at any stage of cassation proceedings (before the judges enter the deliberation room to make a final decision), and reveals the procedural features of such a request and the role of SAC's conclusions in the preparation of SC resolutions. The author establishes that scientific conclusions are important when formulating a legal issue arising from the application/interpretation of certain provisions of the Criminal Code of Ukraine (hereinafter – CC) or the CPC, which is often a prerequisite for referring criminal proceedings to a chamber, a JC or a GC SC.

Based on the analysis of the rules governing the activities of the SAC and court practice, the author concludes that scientific conclusions of the SAC are advisory in nature; the court (judge, panel of judges, etc.) independently decides whether to submit a request to the SAC; when making a final decision in criminal proceedings containing scientific conclusions, the court may or may not refer to them; the court decision may not contain arguments to refute the position set out in the scientific conclusions that differ from the legal opinion of the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court.

The author examines the peculiarities of making a court decision and reveals the issues arising in the process of its adoption. The author identifies the differences between oral and written, interim and final court decisions. It is emphasised that a court decision in the form of a ruling is made only by a court of cassation, and such a decision is made exclusively in a meeting room by voting. Given the scientific debate and practical expediency, the author argues for the retention of such an institution as a chambers.

It is noted that today there is no single approach to the definition of a dissenting opinion among scholars. The author provides definitions of dissenting opinions and suggests classification of dissenting opinions into three types: 1) a completely dissenting opinion, which occurs when the judge does not agree with the court decision at all and defends the opposite position; 2) a partially dissenting opinion, which is issued when the judge partially disagrees with the court decision, for example, believes that the appealed court decision should be set aside, but not on the grounds specified in it; 3) a concurring or concurring dissenting opinion, which is issued if the judge agrees with the decision and the grounds for its adoption, but believes that the court ruling/order

should have been set out in a different way or supplemented with other provisions. The author provides arguments in support of the expediency of enshrining the definition of dissenting opinion at the legislative level and setting a time limit for its preparation.

The author highlights the peculiarities of consideration of criminal proceedings by the court of cassation: lack of authority to examine evidence, establish and recognise as proven the circumstances which were not established in the appealed court decision, and resolve issues of reliability of a particular evidence.

The author analyses the cases in which the Criminal Court of Cassation of the Supreme Court applies the provisions of part 2 of Art. 433 of the CPC and changes court decisions, in particular: re-qualification of a person's actions from one part of the CC article for which the person was convicted to another, less severe part of the article/article of the CC; exclusion of references to the qualifying feature of the crime from the reasoning parts of court decisions; exclusion of references to aggravating circumstances from the reasoning parts of court decisions; exclusion of additional punishment; exclusion of references to the final punishment for a set of crimes or a set of sentences; mitigation of the punishment imposed on the perpetrator, including the application of the provisions of Art. 69 of the CC; changes in the method of recovery of procedural costs, etc.

The author reveals the content of the institute of inadmissibility of deterioration of the legal status of an acquitted and convicted person, which provides that the court of cassation has no right to apply the law on a more serious criminal offence or a more severe punishment; may overturn a guilty verdict of the first instance or appellate courts, as well as a decision of the appellate court regarding the verdict of the first instance court due to the need to apply the law on a more serious criminal offence or a more severe punishment or otherwise worsen the situation of the convicted person only if the cassation appeal was filed by the prosecutor, the victim or his/her representative on these grounds; may overturn an acquittal by a court of first instance, a decision of a court of appeal regarding an acquittal by a court of first instance, as well as a decision of a court of appeal to close criminal proceedings on rehabilitative grounds, except on the basis of a cassation appeal by a prosecutor, victim or his/her representative, as well as on the basis of a cassation appeal by an acquitted person on the grounds of acquittal.

The author focuses on the powers of the court of cassation, which, upon consideration of the cassation appeal, has the right to: leave the court decision unchanged and dismiss the cassation appeal; set aside the court decision and order a new trial in the court of first instance or court of appeal; set aside the court decision and close the criminal proceedings; and change the court decision. The author reveals the grounds for making each of the above decisions of the court of cassation. The author emphasises the right of the cassation court to exercise several of its powers under Article 436 of the CPC by one resolution and provides cases of such application.

The article highlights the content and structure of court decisions of the court of cassation. Based on the analysis of case law, the author establishes that the reasoning part of court decisions is the most distinctive. The author notes the cases of expediency/inexpediency of referring to the case law of the ECHR in court decisions of the court of cassation, and the need to comply with the presentation of decisions in simple legal language. In particular, the cases when it is expedient to refer to the ECHR case law are identified: when in a cassation appeal, additions or amendments to it, a person refers to the fact that during its consideration the Convention was violated and the ECHR case law, in particular, the ECHR judgments, was not followed; when the question is raised about such violations as failure to comply with a reasonable time limit, violation of the principles of legality, impartiality of the court and the rule of law, the right to a fair trial, etc.

Key words: *criminal proceedings, court proceedings, cassation procedures, court of cassation, powers of the court of cassation, evaluation of evidence, admissibility of evidence, limits of cassation review, court decision, ruling, resolution, cancellation of a court decision, change of a court decision, closure of criminal proceedings, right to a fair trial.*

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Список публікацій здобувачки, в яких опубліковано
основні наукові результати дисертації*

1. Скоковська Я. П. Підготовка касаційного розгляду у кримінальному провадженні: нормативно-правове регулювання та практика здійснення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 65–71. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/4/11.pdf>.
2. Скоковська Я. П. Загальний порядок касаційного розгляду: теоретико-правова характеристика. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4. С. 185–190. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/03/34-1.pdf>.
3. Скоковська Я. П. Підстави для скасування або зміни судових рішень судом касаційної інстанції: теоретико-практичний аспект. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. Том XXXIII. С. 86–94. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom33/11.pdf>.
4. Скоковська Я. П. Поняття касаційного розгляду та його місце у структурі стадії провадження у суді касаційної інстанції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 171–175. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v6_2023/32.pdf.
5. Скоковська Я. П. Зміст та структура постанови як судового рішення у кримінальному судочинстві. *Наше право*. 2024. № 1. С. 182–188. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_182.pdf.

*Список публікацій здобувачки, що засвідчують апробацію матеріалів
дисертації та додатково відображають її наукові результати*

6. Скоковська Я. П. Ухвала про закінчення підготовки і призначення касаційного розгляду у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми*

кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 824–827.

7. Скоковська Я. П. Підстави повернення Об'єднаною палатою кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів судової палати Касаційного кримінального суду. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах розвитку цифрових технологій*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 28 березня 2022 р.). Чернівці, 2022. С. 341–345.

8. Скоковська Я. П. Підстави повернення Великою Палатою Верховного Суду кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів (палати, Об'єднаної палати) Касаційного кримінального суду. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)*: у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 року). Одеса: Гельветика, 2022. Т. 2. С. 462–465.

9. Скоковська Я. П. Порядок отримання наукових висновків Науково-консультативної ради при Верховному Суді та їх роль у формуванні правових висновків Верховного Суду. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матер. круглого столу (м. Львів, 23 вересня 2022 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 228–231.

10. Скоковська Я. П. Письмове касаційне провадження: проблеми правозастосування. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності*: матер. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 191–195.

11. Скоковська Я. П. Визначення меж касаційного розгляду з огляду на положення КПК України та судову практику. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових,*

освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: Юридика, 2023. Т. 2. С. 361–365.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ I. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ.....	14
1.1. Поняття касаційного розгляду та його місце у структурі стадії провадження в суді касаційної інстанції.....	14
1.2. Зарубіжний досвід нормативного врегулювання касаційного розгляду кримінальних проваджень.....	31
1.3. Касаційний розгляд кримінальних проваджень у контексті європейських стандартів справедливого правосуддя.....	47
РОЗДІЛ II. СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ.....	62
2.1. Підготовка касаційного розгляду.....	62
2.2. Порядок касаційного розгляду.....	77
2.3. Підстави і порядок передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду.....	99
2.4. Ухвалення судового рішення за результатами касаційного розгляду.....	117
РОЗДІЛ III. ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ТА СУДОВІ РІШЕННЯ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬСЯ НИМ.....	135
3.1. Повноваження суду касаційної інстанції.....	135
3.2. Судові рішення суду касаційної інстанції.....	158
ВИСНОВКИ.....	175
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	183
ДОДАТКИ.....	221

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВП – Велика Палата

ВС – Верховний Суд

ВСУ – Верховний Суд України

ЄДРСР – Єдиний державний реєстр судових рішень

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Інструкція – Інструкція з діловодства Верховного Суду, затверджена наказом керівника апарату Верховного Суду від 31.12.2021 р. № 129 (у редакції наказу керівника апарату Верховного Суду від 06.10.2023 р. № 194)

КК – Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р.

ККС – Касаційний кримінальний суд

Конвенція – Конвенція про захист прав і основоположних свобод від 04.11.1950 р.

КРЄС – Консультативна рада європейських суддів

КСУ – Конституційний Суд України

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р.

НКР – Науково-консультативна рада

ОП – об'єднана палата

п. – пункт

ст. – стаття

США – Сполучені Штати Америки

ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ч. – частина

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Однією із конституційних засад кримінального судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (п. 8 ч. 1 ст. 129 Конституції України). Вказана норма ґрунтується на міжнародних стандартах прав людини, з урахуванням яких кожен, чий права та свободи, визнані в Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження (ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р. (далі – Конвенція)). Кожен, кого суд визнав винним у вчиненні кримінального правопорушення, має право на перегляд судом вищої інстанції факту визнання його винним або винесеного йому вироку. Здійснення цього права, включаючи підстави, на яких воно може бути здійснене, регулюється законом (ч. 1 ст. 2 Протоколу № 7 від 22.11.1984 р. до Конвенції).

У Кримінальному процесуальному кодексі України (далі – КПК) забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення, на відміну від Конституції України, не віднесено до числа засад кримінального провадження, водночас, детально врегульовано підстави і порядок судового провадження з перегляду судових рішень, у тому числі касаційного. На підставі Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 р. № 2147-VIII правове регулювання порядку касаційного розгляду кримінальних проваджень зазнало істотних змін, які потребують наукового аналізу.

До дослідження проблематики касаційного розгляду кримінальних проваджень зверталися Ю. П. Аленін, Н. Р. Бобечко, Н. В. Глинська, І. В. Гловюк,

А. М. Євмін, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, В. Т. Маляренко, В. І. Маринів, В. О. Попелюшко, М. І. Сірій, В. І. Теремецький, О. Г. Шило та інші українські та зарубіжні вчені.

Комплексним дослідженням зазначеної проблематики є дисертація Н. Р. Бобечка на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему: «Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України» (м. Львів, 2016 р.), присвячена формуванню системної концепції апеляційного та касаційного проваджень як основних форм судового контролю у кримінальному судочинстві України і виробленню пропозицій щодо удосконалення кримінального процесуального законодавства України та практики його застосування у цьому напрямі.

Проте, переважна більшість наукових розробок проводилася вченими до внесення Законом України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII змін до КПК. Поряд із цим, значна частина теоретичних і практичних аспектів проблематики касаційного розгляду кримінальних проваджень залишається недостатньо дослідженою. Зокрема, це стосується підстав і порядку передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати (далі – ОП), Великої Палати (далі – ВП) Верховного Суду (далі – ВС), особливостей розгляду кримінальних проваджень ВП ВС, особливостей доказування під час касаційного розгляду, в тому числі оцінки доказів судом касаційної інстанції, підстав і порядку здійснення письмового касаційного провадження тощо.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016–2020 роки як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842), а також плану

науково-дослідної роботи кафедри «Реформування кримінального процесуального, кримінально-виконавчого права та оперативно-розшукової діяльності в умовах євроінтеграції та протидії злочинності в епоху цифрового суспільства» у межах виконання теми науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є побудова цілісної концепції касаційного розгляду кримінальних проваджень і розробка науково обґрунтованих пропозицій, спрямованих на вдосконалення КПК у частині врегулювання цього етапу кримінального провадження.

Для досягнення цієї мети у дисертації вирішувалися такі завдання:

- визначити поняття касаційного розгляду та встановити його місце у структурі стадії провадження в суді касаційної інстанції;
- дослідити зарубіжний досвід нормативного врегулювання касаційного розгляду кримінальних проваджень і визначити напрями його врахування у вітчизняному кримінальному процесуальному законодавстві;
- охарактеризувати касаційний розгляд кримінальних проваджень у контексті європейських стандартів справедливого правосуддя;
- визначити особливості підготовки касаційного розгляду кримінальних проваджень;
- дослідити порядок касаційного розгляду кримінальних проваджень;
- охарактеризувати підстави і порядок передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП, ВП ВС;
- розкрити механізм ухвалення судового рішення за результатами касаційного розгляду;
- визначити межі перегляду судом касаційної інстанції та висвітлити повноваження суду касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги;

- розкрити вимоги до структури і змісту судових рішень суду касаційної інстанції;

- розробити науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення КПК у частині врегулювання касаційного розгляду кримінальних проваджень.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають у процесі касаційного розгляду кримінальних проваджень.

Предметом дослідження є касаційний розгляд кримінальних проваджень.

Методи дослідження. Дисертація ґрунтується на комплексному застосуванні загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, систему яких обрано з урахуванням мети і завдань дослідження, його об'єкта та предмета. За допомогою діалектичного методу встановлено наявність невід'ємного зв'язку норм КПК, які регламентують касаційний розгляд кримінальних проваджень, і сформованих на їх основі доктринальних підходів із практикою правозастосування на цьому етапі кримінального провадження (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2). Порівняльно-правовий метод дозволив зіставити стан правового регулювання касаційного розгляду кримінальних проваджень у кримінальному процесуальному законодавстві України і деяких зарубіжних країн та встановити можливість урахування позитивного досвіду в процесі подальшого вдосконалення КПК (підрозділ 1.2). Застосування структурно-функціонального методу забезпечило виокремлення етапів касаційного розгляду кримінальних проваджень і визначення змісту кожного з них (підрозділи 1.1, 2.1, 2.2). За допомогою формально-юридичного методу сформульовано визначення понять «касаційний розгляд», «межі перегляду судом касаційної інстанції» тощо, авторське визначення яких наводиться у дисертації (підрозділи 1.1, 2.2, 3.1). Метод статистичного аналізу використовувався під час дослідження судової практики як частини емпіричної бази дисертації (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3, 2.4, 3.1, 3.2). Соціолого-правовий метод застосовувався в ході проведення анкетування практичних працівників та аналізу його результатів

(підрозділ 2.1, 2.2, 2.3, 3.1). Із використанням методу теоретико-правового моделювання обґрунтовано пропозиції, спрямовані на вдосконалення КПК у частині правового регулювання касаційного розгляду кримінальних проваджень (підрозділ 1.1, 2.1, 2.2, 2.1, 2.4, 3.1, 3.2).

Нормативну основу дисертації становлять: Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, акти кримінального та кримінального процесуального законодавства України і деяких зарубіжних держав.

Теоретичну основу дослідження складають наукові праці українських і зарубіжних вчених у галузі загальнотеоретичної юриспруденції, філософії, логіки, кримінального та кримінального процесуального права.

Емпіричну базу дослідження становлять: рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), Конституційного Суду України (далі – КСУ), узагальнення судової практики і рішення ВС (у цілому в дослідженні використано близько 200 судових рішень, розміщених в Єдиному державному реєстрі судових рішень (далі – ЄДРСР)), матеріали кримінальних проваджень, результати анкетування суддів ВС, прокурорів, адвокатів і науково-педагогічних працівників.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в українській науці кримінального процесуального права комплексним дослідженням теоретичних і практичних аспектів проблематики касаційного розгляду кримінальних проваджень.

За результатами проведеного дослідження сформульовані такі найбільш важливі положення, що містять наукову новизну:

уперше:

із урахуванням компаративного аналізу запропоновано запровадити додаткові фільтри для касаційного оскарження, а саме: 1) обмеження перегляду в касаційному порядку судових рішень, ухвалених у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків та нетяжких кримінальних правопорушень; 2)

можливість оскарження судових рішень лише з підстав, з яких вони були предметом перегляду суду апеляційної інстанції;

на підставі узагальнення практики ЄСПЛ визначено систему стандартів справедливого правосуддя, яким повинен відповідати касаційний розгляд кримінальних проваджень, а саме: розгляд справи безстороннім судом, встановленим законом; право на публічний розгляд справи (гласність та відкритість судового розгляду); право особи на доступ до правосуддя в контексті права на оскарження судових рішень; рівність сторін; право на ефективний засіб захисту; дотримання розумних строків розгляду провадження тощо;

доведено, що практика ККС ВС стосовно прийняття заперечень на касаційну скаргу незалежно від того, чи відповідають вони вимогам ст. 431 КПК і чи подані у строк, визначений суддею-доповідачем, нівелює положення закону про обов'язковість виконання дискреційних повноважень судді-доповідача на встановлення строку на подання заперечень, на підставі чого запропоновано нормативно передбачити заборону розгляду заперечень на касаційну скаргу, які не відповідають вимогам частин 2 – 4 ст. 431 КПК або надійшли після початку касаційного розгляду;

виокремлено ознаки відкладення касаційного розгляду (наявність строкового характеру; можливість застосування як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників процесу; застосування як на прямо передбачених кримінальним процесуальним законодавством підставах, так і з інших підстав; відсутність правових підстав для продовження касаційного розгляду в цьому судовому засіданні) та з їх урахуванням здійснено відмежування відкладення касаційного розгляду від оголошення перерви в судовому засіданні;

запропоновано здійснювати класифікацію окремих думок на три види: 1) абсолютно розбіжна окрема думка, яка має місце у разі, якщо суддя взагалі не погоджується з прийнятим судовим рішенням і відстоює протилежну позицію; 2) частково розбіжна окрема думка, яка викладається в разі, якщо суддя частково не погоджується з прийнятим судовим рішенням, наприклад, вважає, що

оскаржуване судове рішення підлягає скасуванню, однак не з тих підстав, які зазначені в ньому; 3) збіжна або співпадаюча окрема думка, яка викладається в разі, якщо суддя погоджується з прийнятим рішенням і підставами для його прийняття, однак вважає, що постанову / ухвалу суду необхідно було викласти в інший спосіб або доповнити іншими положеннями;

удосконалено:

визначення поняття «провадження в суді касаційної інстанції», під яким запропоновано розуміти обов'язкову стадію кримінального провадження, яка є наслідком реалізації окремими його учасниками права на касаційне оскарження та в якій судом касаційної інстанції перевіряється дотримання судами попередніх інстанцій вимог щодо законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень, що набрали законної сили;

дефініцію поняття «касаційний розгляд», під яким розуміється низка послідовних дій, що не можуть бути відокремлені одна від одної та, відповідно, мають бути вчинені в їх логічній послідовності, єдності, оскільки пропущення однієї із них або зміна послідовності їх вчинення в подальшому може сприяти виникненню сумніву у законності й об'єктивності прийнятого судом касаційної інстанції рішення;

теоретичне розуміння підстав письмового касаційного розгляду, зокрема, запропоновано надати суду касаційної інстанції право за власною ініціативою вирішувати питання про проведення письмового касаційного розгляду в разі, коли участь сторін провадження не є обов'язковою та суд не вбачає підстав для виклику тих або інших учасників провадження;

вимоги до змісту судових рішень суду касаційної інстанції за рахунок визначення кола випадків, за яких існує доцільність посилення в них на практику ЄСПЛ;

набуло подальшого розвитку:

структурування стадії провадження в суді касаційної інстанції за рахунок виокремлення в ній за критерієм змісту процесуальної діяльності суду двох етапів: касаційного оскарження та касаційного розгляду;

класифікація етапів касаційного розгляду шляхом виокремлення в ньому трьох частин: 1) підготовки касаційного розгляду; 2) касаційного розгляду по суті; 3) ухвалення судового рішення;

теоретичні підходи до визначення особливостей використання наукових висновків НКР у судових рішеннях ККС ВС, зокрема обґрунтовано, що такі особливості зумовлені: 1) рекомендаційним характером цих висновків; 2) самостійним вирішенням судом (суддею, колегією суддів тощо) питання, чи звертатися з відповідним запитом до НКР; 3) відсутністю обов'язку суду посилалися на висновок НКР у судовому рішенні; 4) відсутністю обов'язку суду спростувати позицію, викладену в науковому висновку, яка є відмінною від правового висновку ККС ВС.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані у межах дослідження висновки, теоретичні положення та науково обґрунтовані пропозиції можуть бути використані в:

науково-дослідній діяльності – для подальшої розробки теоретичних і практичних проблем касаційного розгляду кримінальних проваджень;

правотворчій діяльності – для удосконалення КПК у частині правового регулювання касаційного розгляду кримінальних проваджень;

правозастосовній діяльності – суддями, прокурорами та адвокатами під час касаційного розгляду кримінальних проваджень (акт ККС ВС від 02.09.2024 р. № 662/0/158-24);

навчальному процесі – під час підготовки навчальних програм і лекцій, проведення різних видів занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Сучасні проблеми кримінального та кримінального процесуального права» та «Права людини у сфері кримінальної юстиції» (акт Івано-Франківського

навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» від 27.08.2024 р.).

Особистий внесок здобувачки. Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, мають самостійний характер та отримані дисертанткою на підставі особистих досліджень.

Апробація матеріалів дисертації. Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися під час засідання кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати наукового дослідження були оприлюднені на: V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах розвитку цифрових технологій» (м. Чернівці, 28 березня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.); Круглому столі «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 23 вересня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України «Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності» (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено в 11 наукових публікаціях, у тому числі у 5 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено Міністерством освіти і науки

України, та 6 тезах доповідей на наукових, науково-практичних конференціях та інших наукових заходах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, що включають 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел (412 найменувань) і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 240 сторінок, з яких основний текст – 182 сторінок, 4 додатки розміщені на 20 сторінках.

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

1.1. Поняття касаційного розгляду та його місце у структурі стадії провадження в суді касаційної інстанції

Конституцією України визначено, що однією з основних засад судочинства є забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення (п. 8 ч. 2 ст. 129) [70]. Як слушно зазначав КСУ у рішеннях від 11.12.2007 р. у справі № 11-рп/2007, від 25.04.2012 р. у справі № 11-рп/2012, перегляд судових рішень в апеляційному та касаційному порядку гарантує відновлення порушених прав і охоронюваних законом інтересів людини і громадянина [242, п. 3.1, абз. 3; 243, п. 3.2, абз. 2].

Кримінальний процес, як і будь-який інший юридичний процес, є впорядкованою правовою діяльністю, що складається з певних дій правового характеру, які у своїй сукупності утворюють певні процедури, що характеризуються провадженнями та стадіями. Загальне кримінальне провадження здійснюється в певній послідовності, розвивається і протікає за певними етапами, які йменуються стадіями [60, с. 9].

Так, Ю. П. Аленін та В. К. Волошина зазначають, що кримінальний процес являє собою систему стадій, що послідовно змінюють одна одну і мають визначене коло завдань, підсумкових документів, суб'єктів, які беруть у ньому участь [3, с. 81-82].

Виокремлюючи стадії кримінального процесу, науковці здебільшого вказують, що це самостійні етапи (частини) кримінального провадження, які характеризуються: 1) безпосередніми (власними, визначеними у законі) завданнями [8, с. 116; 81, с. 13; 94, с. 21; 272, с. 40], 2) специфічним колом суб'єктів і процесуальних засобів діяльності [1, с. 11; 8, с. 116; 81, с. 13; 94, с. 21], 3) функціями суб'єктів процесуальної діяльності [272, с. 40], 4) своєрідністю

процесуальної форми [1, с. 11; 8, с. 116; 272, с. 40], 5) специфічним характером кримінальних процесуальних відносин [8, с. 116], 6) властивими для кожної стадії (етапу) процесуальними актами і рішеннями [272, с. 40], 7) наявністю підсумкового рішення [1, с. 11; 8, с. 116; 81, с. 13], яким вона, як правило трансформується в наступну стадію [94, с. 21]; 8) наявністю певних меж [8, с. 116].

Отже, стадії кримінального процесу – це самостійні та взаємопов’язані частини процесуальної діяльності, кожній з яких притаманні певні особливості кримінальної процесуальної форми [81, с. 13] та які в своїй сукупності складають систему кримінального процесу.

Варто зазначити, що КПК містить поняття «стадія кримінального провадження» (пунктів 5, 14 ч. 1 ст. 3, п. 11 ч. 3 ст. 42, п. 12 ч. 1, ч. 4 ст. 56, ч. 1 ст. 127, ч. 2, 5 ст. 155-1, ч. 1 ст. 221 КПК), «стадія досудового розслідування» (ч. 2 ст. 286, ч. 4 ст. 333, ч. 3 ст. 476, ч. 6 ст. 552, ч. 1 ст. 598, ч. 2 ст. 601 КПК), «стадія підготовчого судового засідання» (ч. 6 ст. 34 КПК), «стадія судового провадження» (абз. 3 ч. 7 ст. 284, абз. 2 ч. 5 ст. 615-1 КПК), водночас не дає їм визначення. Разом із тим, зі змісту положень пунктів 5, 14 ч. 1 ст. 3 КПК вбачається посилення лише на дві стадії: досудового розслідування та притягнення до кримінальної відповідальності.

Таке законодавче визначення викликало дискусію науковців щодо можливості виокремлення «притягнення до кримінальної відповідальності», як окремої стадії кримінального провадження. Так, А. Г. Забабуріна, М. І. Леоненко та Л. В. Юрченко вказують на обґрунтованість виокремлення такої стадії кримінального провадження та виділяють її характерні риси [93, с. 241; 402, с. 242-243]. Проте, більш обґрунтованим, на наш погляд, є підхід науковців, які вказують, що виокремлення такої стадії суперечить доктринальним підходам стосовно розуміння сутності стадії [2, с. 36] та вказують на відмінності понять «стадія кримінального процесу» та «стадія кримінального переслідування», вважаючи, що притягнення до кримінальної відповідальності потрібно

розглядати як етап кримінального переслідування [43, с. 99-104]. Загалом поділяючи таку позицію зазначимо, що й справді, у рішенні від 27.10.1999 р. у справі № 9-рп/99 КСУ на підставі системного аналізу норм КПК дійшов висновку про те, що притягнення до кримінальної відповідальності є стадією кримінального переслідування, яка починається з моменту винесення слідчим постанови про притягнення особи як обвинуваченого і пред'явлення їй обвинувачення [244]. З погляду чинного КПК притягнення до кримінальної відповідальності розпочинається з моменту повідомлення особі про підозру і внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР), тобто з моменту появи у кримінальному провадженні підозрюваного. Що стосується кінцевого моменту притягнення до кримінальної відповідальності, то виходячи із самого поняття кримінальної відповідальності, таким моментом видається набрання обвинувальним виром суду законної сили. З огляду на це притягнення до кримінальної відповідальності охоплює собою як стадію досудового розслідування, так і стадію судового розгляду, а інколи і стадію апеляційного перегляду (у разі оскарження вироку), які за своїми завданнями, колом суб'єктів, процесуальних засобів діяльності, характером кримінальних процесуальних відносин, процесуальними актами і рішеннями, наявністю підсумкового рішення та іншими ознаками суттєво відрізняються, а тому їх об'єднання у межах однієї стадії є не лише не доцільним, але й позбавлене логіки та процесуальної необхідності.

Щодо наукового обґрунтування стадійності кримінального процесу, то загалом, не заперечуючи таку необхідність, усе ж таки думки науковців щодо кількості та змісту стадій різняться, зокрема в науковій літературі виділяють від трьох до дев'яти стадій кримінального процесу. Так, зокрема І. Г. Каланча зазначає, що вітчизняний кримінальний процес має три рівні: досудове провадження, судове провадження, виконання судових рішень. У вказаній системі судове провадження є домінуючою складовою [58, с. 111]. М. І. Леоненко виділяє п'ять основних стадій кримінального процесу: 1) досудове

розслідування: досудове слідство; дізнання; 2) притягнення до кримінальної відповідальності; 3) судове провадження у першій інстанції; 4) провадження з перегляду судових рішень; 5) виконання судових рішень [93, с. 241]. Проте, як видається виокремлення стадії «судове провадження» (яка охоплює як провадження у суді першої інстанції, так і провадження з перегляду судових рішень), або ж стадії «судове провадження з перегляду судових рішень», не є коректним з огляду на те, що в КПК окремо врегульовано судове провадження у суді першої інстанції та кілька проваджень з перегляду судових рішень, які характеризуються своїми специфічними відмінними ознаками, такими як коло завдань, специфічна процесуальна форма, межі провадження та інші, які дозволяють більш точно виокремити та окреслити певний етап кримінальної процесуальної діяльності.

Більшість науковців все ж виділяють сім стадій кримінального провадження: 1) досудове розслідування; 2) підготовче провадження; 3) судовий розгляд; 4) провадження в суді апеляційної інстанції; 5) провадження в суді касаційної інстанції; 6) провадження за нововиявленими або виключними обставинами; 7) виконання судових рішень [2, с. 35; 60, с. 10; 77, с. 10; 109, с. 18; 280, с. 11].

Окремі науковці додатково виділяють ще й таку стадію кримінального провадження, як внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР, яка передує досудовому розслідуванню [79, с. 26]. Проте, з огляду на положення ст. 214 КПК, інші норми, яким врегульовано досудове розслідування, внесення відомостей про вчинене кримінальне порушення до ЄРДР є лише початковим етапом стадії досудового розслідування.

Отже, на нашу думку найбільш доцільним є підхід щодо виокремлення саме семи стадій кримінального провадження. При цьому, як вдало зауважують Н. Р. Бобечко та С. Р. Рафальонт, рух кримінального провадження здійснюється в одній досудовій та шести судових стадіях. У цьому проявляється логіко-функціональна послідовність стадій кримінального провадження. Процесуальна

форма досудового та судового проваджень різняться істотно. У правилах, які регламентують здійснення кримінального провадження у судових стадіях, чимало спільного. Однак цей висновок не стосується досудового і судового проваджень. Незважаючи на однакову сутність більшості процесуальних дій пізнавальної спрямованості для досудового розслідування та судового розгляду, у § 3 глави 28 КПК немає відсильних норм до правил проведення слідчих (розшукових) дій. Це пояснюється відмінностями у процесуальній формі, зумовленими особливостями стадії кримінального провадження, різними процесуальними умовами, в яких відбувається процес доказування, неоднаковістю у суб'єктах, які беруть у ньому участь, і навіть різною метою проведення процесуальних дій [23, с. 137].

Разом із тим, слід зазначити, що стадії виконання судових рішень та провадження за нововиявленими та виключними обставинами за своєю суттю є рухомими стадіями. Так, зокрема, стадія виконання вироку може мати місце як після судового розгляду, так і після кожної наступної стадії, оскільки усі подальші стадії є факультативними і найчастіше залежать від волі учасників кримінального провадження. Тому, у випадку якщо особа відмовляється реалізувати своє право на оскарження судового рішення суду першої інстанції і воно набирає законної сили, суд виконує всі необхідні дії для виконання ухваленого рішення. Якщо ж учасник судового розгляду оскаржив судові рішення, то процес його виконання починається після постановлення / ухвалення рішення апеляційним судом, оскільки підставою набрання законної сили судовим рішенням, яке не було скасоване, відповідно до ч. 2 ст. 532 КПК, є ухвалення рішення судом апеляційної інстанції [78].

Відповідно й перегляд кримінального провадження у касаційному порядку має свої особливості. За загальним правилом, подання касаційних скарг не зупиняє виконання судових рішень, проте суд касаційної інстанції має право, як з власної ініціативи, так і за клопотанням учасника кримінального провадження, зупинити виконання судового рішення. Певні особливості має і стадія

провадження за нововиявленими та виключними обставинами, оскільки зверненню із заявою про такий перегляд не завжди передують апеляційний та касаційний перегляд судових рішень. Особа може реалізувати своє право на таке звернення до суду за наявності підстав, передбачених ст. 459 КПК, незалежно від того чи переглядалося судові рішення судами вищих інстанцій.

Провадження в суді касаційної інстанції є окремою стадією в системі стадій кримінального процесу. Науковці по-різному підходять до визначення поняття, завдань та характерних особливостей її здійснення.

Взагалі провадження в суді касаційної інстанції можна розглядати в декількох значеннях: як процесуальну діяльність суду і як стадію кримінального провадження.

На думку В. В. Короля, касаційне провадження – це урегульована законом діяльність суду касаційної інстанції з розгляду кримінальних справ, що здійснюється за касаційними скаргами задля з'ясування питання про законність та обґрунтованість судових рішень попередніх інстанцій, що були оскаржені [72, с. 169].

А. М. Євмін вважає провадження в суді касаційної інстанції факультативною стадією здійснення кримінального судочинства з перевірки судових рішень суду першої та апеляційної інстанцій вимогам закону з метою відновлення та захисту порушених прав учасників кримінального провадження [49, с. 201]. На факультативності стадії провадження у суді касаційної інстанції наголошує і Л. В. Юрченко, зазначаючи, що вона виникає виключно в разі реалізації відповідними учасниками їх диспозитивного права щодо оскарження судових рішень попередніх інстанцій у касаційному порядку [401, с. 358].

В. І. Маринів зазначає, що касаційний перегляд кримінальної справи – це стадія здійснення правосуддя з перевірки відповідності судових рішень нормам матеріального і процесуального права, тобто з перевірки юридичної сторони справи [99, с. 187]. Схоже визначення наводиться Н. Г. Габлей, яка вказує, що на цій стадії процесу перевіряється законність, обґрунтованість і вмотивованість

вироків, ухвал і постанов, уживаються заходи щодо усунення допущених порушень і помилок, чим підвищується якість роботи судів [33, с. 169; 35, с. 95].

Н. Р. Бобечко зазначає, що апеляційне та касаційне провадження є основними формами судового контролю за правосудністю судових актів нижчих судових інстанцій, невід'ємними складовими механізму виявлення, виправлення судових помилок та запобігання їм [17, с. 6].

Характеризуючи цю стадію кримінального процесу (провадження), науковці виділяють наступні завдання: 1) забезпечення законності і справедливості правосуддя [76, с. 77; 280, с. 327]; 2) забезпечення реалізації права кожного на справедливий суд [41, с. 606]; 3) перевірка законності й обґрунтованості судових рішень першої чи апеляційної інстанцій, які оскаржуються [2, с. 419; 41, с. 606]; 4) усунення допущених помилок застосування норм права (матеріального чи процесуального) без погіршення засудженому його правового становища [2, с. 419; 41, с. 606; 76, с. 77]; 5) дотримання прав засудженого та інших учасників провадження і забезпечення публічних інтересів унаслідок недопущення виконання тих судових рішень, які є незаконними або необґрунтованими [2, с. 420; 41, с. 607; 76, с. 77; 280, с. 327]; 6) забезпечення відновлення, захисту і реалізації прав та законних інтересів учасників процесу [76, с. 77; 280, с. 327]; 7) забезпечення відшкодування завданої незаконними рішеннями шкоди [76, с. 77; 280, с. 328]; 8) забезпечення процесуального контролю суду касаційної інстанції за діяльністю судів попередніх інстанцій [41, с. 607]; 9) формування судової практики для забезпечення однакового застосування закону [2, с. 420; 41, с. 607; 76, с. 77; 280, с. 328]; 10) аналіз судової статистики, вивчення та узагальнення судової практики [280, с. 328]; 11) забезпечення апеляційних та місцевих судів методичною інформацією з питань правозастосування [280, с. 328]; 12) запобігання потенційним судово-слідчим помилкам і можливим порушенням закону [2, с. 420].

Окремі науковці дещо нетипово підходять до визначення завдань цієї стадії кримінального процесу (провадження). Так, Л. М. Лобойко зазначає, що це наперед визначений, запланований для виконання обсяг процесуальної діяльності, яку необхідно здійснити для досягнення мети кримінального процесу. Кожна стадія забезпечує виконання своїх завдань, що в кінцевому підсумку має наслідком виконання завдань кримінального процесу [94, с. 21]. С. В. Боднар зазначає, що касація повинна виконувати кілька завдань: судово – політичне, нагляд за діяльністю установ з метою забезпечення однакового застосування законів, тобто касація в інтересах закону; судово – практичне, яке вводить касаційну інстанцію в систему судових установ із метою вирішення конкретних справ [24, с. 63]. На думку Н. Р. Бобечка, з одного боку, касаційне провадження має продовжувати виконувати роль останнього ефективного засобу правового захисту перед зверненням до міжнародних судових установ чи органів міжнародних організацій (залишаючись звичайною формою оскарження й перевірки судових рішень), а з іншого – забезпечувати єдність і стабільність судової практики, сприяти удосконаленню кримінального та кримінального процесуального законодавства (стати надзвичайною формою поряд із провадженням за нововиявленими обставинами) [21, с. 458].

Одним із основних та дискусійних, у частині реалізації, завдань стадії касаційного провадження є забезпечення єдності та стабільності судової практики. На необхідності єдності судової практики наголошено у стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, у якій із поміж завдань підвищення ефективності правосуддя та оптимізації повноважень судів названо сприяння єдності практики, удосконалення процесуальних повноважень касаційної інстанції (п. 5.4.) [268]. Стратегією ж розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки серед основних проблем названо неефективність процесуальних механізмів касаційного оскарження та формування єдиної судової практики в застосуванні закону судами України (п. 3) [269].

Разом із тим, єдність практики, як наголошує О. Г. Шило, є одним з основних показників високої якості закону з точки зору відповідності правовим стандартам. Авторка стверджує, що необхідною умовою забезпечення єдиного підходу до застосування закону на практиці є певні якісні характеристики закону та встановлені ним механізми [399, с. 125-126].

Наразі механізми забезпечення єдності судової практики ККС врегульовано положеннями статей 434-1, 434-2 КПК, якими передбачено підстави та порядок передачі кримінальних проваджень на розгляд палати, ОП, ВП ВС. Таким чином, на законодавчому рівні закріплено механізми, які сприяють формуванню єдності судової практики.

Разом із тим, останнім часом в науковій літературі та засобах масової інформації наголошується на необхідності забезпечення єдності судової практики шляхом запровадження (повернення) такого механізму як ухвалення постанов Пленуму ВС. Серед правників та науковців, які підтримують таку позицію Я. М. Романюк, який наголошує, що постанови Пленуму ВС не повинні бути нормативним актом, мати силу джерела права та обов'язкового характеру. Автор наголошує, що вони мають бути за своєю суттю дійсно узагальненням судової практики, ґрунтовним і детальним, а викладені в них висновки – рекомендацією і для суддів, і для учасників справ щодо правозастосування, з переконливими і навіть розлогими поясненнями, чому ВС вважає правильним застосувати закон саме так [245]. Такої ж позиції притримуються Д. Д. Луспеник та О. О. Кот [97].

Про недоцільність повернення до такого механізму забезпечення єдності судової практики наголошує Т. А. Цувіна, яка визнає обґрунтованою та позитивною практикою відмову від постанов пленуму та вказує, що вона спрямована на стимулювання подальшого розвитку ординарного механізму забезпечення єдності судової практики у вигляді висновків ВС з питань застосування права, що мають враховуватися судами нижчих інстанцій [393, с. 174].

Таким чином, на сьогодні серед науковців є як прибічники, так і противники підходу щодо доцільності повернення такого механізму забезпечення єдності судової практики як ухвалення постанов Пленуму ВС. При цьому, наприклад, О. Г. Шило, аналізуючи вказане питання посиляється на два діаметрально протилежні підходи щодо запровадження цього механізму: 1) необхідність відновлення практики видання Пленумом ВС постанов внаслідок їх безумовної авторитетності й притаманного їм узагальненого та комплексного характеру (що, у свою чергу, уніміалізовує ризик судових помилок); 2) несприйняття такого механізму через його невідповідність правовій природі діяльності, здійснюваної судом, і створення цим механізмом загроз суддівській незалежності [399, с. 127-128].

На нашу думку, запропонований у КПК новий механізм забезпечення єдності судової практики, зокрема шляхом передачі кримінальних проваджень на розгляд палати, ОП та ВП ВС, є таким, який здатний забезпечити не лише єдність судової практики, а й вчасно та швидко реагувати на спрямованість судової практики, унаслідок внесених до КПК змін та доповнень. При цьому зазначений механізм передбачає певну ієрархію для вирішення поставлених проблем. Так, колегія суддів/палата, переглядаючи кримінальне провадження, не позбавлена права, за наявності для того підстав, передбачених ст. 434-1 КПК, передати це провадження на розгляд ОП чи ВП ВС. Ми вважаємо, що саме такий механізм забезпечення єдності судової практики є найбільш вдалим із урахуванням того, що чинне законодавство постійно змінюється. Цим механізмом може бути узгоджено судову практику колегій суддів різних судових палат та вирішено дискусійні питання, які виникають під час розгляду кримінальних проваджень із дотриманням розумного строку, про необхідність дотримання якого неодноразово наголошував у своїх рішеннях ЄСПЛ, зазначаючи, що це є однією з основних гарантій забезпечення справедливого судового розгляду (зокрема, рішення у справах «Меріт проти України» від 30.03.2004 р., «Рашитов та інші

проти України» від 29.03.2018 р., «Вега та інші проти України» від 06.12.2018 р.) [228; 236; 237].

Слід також зазначити, що постанови Пленуму ВСУ готувалися роками, а в цей час формувалася стала судова практика судами усіх інстанцій, у тому числі і з огляду на судові рішення ВСУ. Також варто врахувати, що кожне кримінальне провадження відмінне від попереднього, з урахуванням чого, навряд чи можна прописати всі можливі варіанти правильного застосування норм кримінального та кримінального процесуального закону, які б були прийнятними для застосування у всіх кримінальних провадженнях. З огляду на зазначене, вважаємо, що пропозиція про повернення постанов Пленуму ВС як механізму забезпечення єдності судової практики є недоречною, а передбачений КПК механізм забезпечення єдності судової практики є найбільш оптимальним в сучасних умовах.

Повертаючись до характеристики провадження в суді касаційної інстанції, як окремої стадії кримінального процесу варто зауважити, що науковці досить по різному підходять до її значення, вказуючи, що воно проявляється у тому, що ця стадія: 1) є гарантією від незаконного і необґрунтованого засудження особи [94, с. 228; 397, с. 249] або навпаки, від залишення непокараними осіб, які вчинили кримінальне правопорушення [15, с. 342]; 2) є гарантією захисту прав особи, котра бере участь у провадженні [17, с. 46], не лише засудженого, а й потерпілого, цивільного позивача, цивільного відповідача та інших учасників кримінального процесу [15, с. 342; 94, с. 228]; 3) є гарантією належного застосування правової процедури до кожного учасника кримінального провадження [397, с. 249]; 4) є формою процесуального (судового) контролю за діяльністю судів першої й апеляційної інстанцій [17, с. 46] та забезпечення єдності судової практики [15, с. 342; 94, с. 228; 397, с. 249]; 5) формує єдину судову політику, що сприяє підвищенню рівня досудового провадження та судового розгляду кримінальних проваджень [15, с. 342]; 6) сприяє запобіганню звернення до виконання незаконних та необґрунтованих судових рішень [15, с. 342; 94, с. 228; 397, с. 249];

7) забезпечує виправлення помилок, яких припустилися суди першої та другої інстанцій [94, с. 228; 397, с. 249]; 8) є останнім національним засобом правового захисту прав і свобод особи перед зверненням до міжнародних судових інституцій чи уповноважених органів міжнародних організацій [17, с. 46]; 9) є невід'ємною частиною кримінального судочинства, а тому під час її реалізації діють засади кримінального провадження, що характеризують цю форму оскарження й перевірки судових рішень [17, с. 46]; 10) ґрунтується на положеннях, що відрізняють цей етап (стадію) кримінальної процесуальної діяльності від інших стадій та проваджень кримінального судочинства, визначають їх місце та роль у системі форм проваджень із оскарження й перевірки судових рішень [17, с. 46]; 11) реалізує попереджувально-виховне завдання кримінального провадження [17, с. 46].

У науковій літературі також досліджуються питання характерних особливостей, які притаманні провадженню в суді касаційної інстанції, зокрема виділяють наступні: 1) перевірка судового рішення лише з формально-юридичного боку (дотримання норм закону України про кримінальну відповідальність і норм кримінального процесуального законодавства України), що означає: а) неможливість збирання та обмеженість у безпосередньому дослідженні доказів у цій стадії; б) оцінку тільки тих доказів, які наявні у матеріалах кримінального провадження; в) звуження кола підстав для зміни або скасування судових рішень; г) заборону ухвалювати нове рішення [17, с. 53]; 2) об'єктом перевірки в касаційному порядку є діяльність судів першої, апеляційної інстанцій та їх результати, на предмет законності, обґрунтованості та справедливості [17, с. 53]; 3) встановлення умов допустимості касаційного провадження: а) судові рішення повинно набрати законної сили та перешкоджати подальшому кримінальному провадженню; б) рішення суду першої інстанції мало підлягати контролю з боку апеляційної інстанції [17, с. 53]; 4) специфічність предмета оскарження (встановлення умов допустимості касаційного провадження), (оскарженню підлягають рішення судів першої інстанції після їх

перегляду судом апеляційної інстанції та рішення судів апеляційної інстанції, які постановлені ними за результатами розгляду апеляційних скарг на рішення суду першої інстанції, тобто судові рішення, які набрали законної сили) [2, с. 419; 17, с. 53; 41, с. 606; 49, с. 201]; 5) обмежене коло суб'єктів права на касаційне оскарження [17, с. 53]; 6) свободу касаційного оскарження [2, с. 419; 41, с. 606; 49, с. 201]; 7) недопустимість погіршення становища обвинуваченого (засудженого, виправданого) протягом усього перегляду справи в касаційному порядку [2, с. 419; 17, с. 53; 41, с. 606; 49, с. 201]; 8) ревізійний характер здійснюваної судом касаційної інстанції перевірки матеріалів справи [2, с. 419; 49, с. 201] та його обов'язок, за наявності підстав, ухвалити на користь інших засуджених, якими касаційні скарги не подавалися, рішення [41, с. 606]; 9) специфіка порядку перевірки судового рішення, що підлягає здійсненню без проведення судом касаційної інстанції судового слідства [2, с. 419; 49, с. 201]; 10) можливість здійснення письмового касаційного провадження [2, с. 419; 49, с. 201]; 11) перевірка оскарженого судового рішення єдиною касаційною інстанцією [17, с. 53]; 12) за результатами розгляду касаційної скарги суд касаційної інстанції може постановити лише одне із чотирьох рішень, передбачених ст. 436 КПК [41, с. 606].

Отже, провадження в суді касаційної інстанції – це необов'язкова стадія кримінального провадження, яка є наслідком реалізації окремими його учасниками права на касаційне оскарження та в якій судом касаційної інстанції перевіряється дотримання судами попередніх інстанцій вимог щодо законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень, що набрали законної сили.

Особливостями провадження в суді касаційної інстанції як стадії кримінального процесу є: 1) факультативний характер стадії; 2) спеціальний предмет оскарження – лише судові рішення, що набрали законної сили; 3) чітко визначений КПК суб'єкт оскарження та підстави такого оскарження (статті 424 – 425); 4) строк оскарження, на відміну від строку апеляційного оскарження, є більшим; 5) чітко визначені законом межі перегляду судом касаційної інстанції і

право вийти за ці межі лише у виключних випадках; 6) неможливість повороту до гіршого, адже суд касаційної інстанції не має повноважень на ухвалення власного вироку або інше погіршення становища засудженого або виправданого; 7) право формувати правові висновки для забезпечення єдності судової практики [260, с. 172].

КПК хоча й не містить визначення поняття провадження у суді касаційної інстанції, однак урегульовує особливості цієї стадії, аналіз яких і дозволяє як охарактеризувати касаційне провадження як окрему стадію кримінального провадження, так і виокремити певні етапи у її структурі, як частину стадії провадження, яка спрямована на вирішення окремих конкретних завдань.

Початковим моментом стадії провадження в суді касаційної інстанції є подання особою, визначеною ст. 425 КПК, касаційної скарги та її перевірка на відповідність вимогам, передбаченим ст. 427 КПК, тобто перевірка касаційної скарги на дотримання всіх фільтрів касаційного оскарження. Закінчується стадія провадження в суді касаційної інстанції прийняттям процесуального рішення.

У науковій літературі виділяють різну кількість етапів цієї стадії. Так, зокрема В. І. Маринів виділяє три етапи стадії: 1) попередній розгляд касаційної скарги, встановлення відповідності вимогам законодавства щодо порядку, строку та суб'єктів оскарження; 2) підготовка до касаційного розгляду та 3) безпосередньо касаційний розгляд [41, с. 612]. Таку ж позицію поділяє Н. Р. Бобченко, водночас першим із етапів визначає касаційне оскарження судових рішень [17, с. 54]. В. М. Беднарська виділяє п'ять етапів касаційного провадження: 1) надходження касаційної скарги до касаційної інстанції; 2) відкриття касаційного провадження; 3) підготовка касаційного розгляду; 4) касаційний розгляд; 5) ухвалення рішення касаційної інстанції [9, с. 114].

Разом із тим, вважаємо доцільним при виділенні етапів зазначеної стадії користуватися таким критерієм поділу як зміст процесуальної діяльності суду, з урахуванням якого стадія провадження в суді касаційної інстанції складається з двох етапів, які мають свої складові: 1) касаційного оскарження судових рішень,

зміст якої складає процесуальна діяльність суду з перевірки дотримання суб'єктами касаційного оскарження вимог КПК, у тому числі щодо форми, змісту касаційної скарги, строків і порядку її подання, та прийняття за результатами такої перевірки рішення про відкриття касаційного провадження, відмову в його відкритті чи повернення касаційної скарги; 2) касаційний розгляд кримінальних проваджень, зміст якого становить процесуальна діяльність суду, яка розпочинається після відкриття касаційного провадження та полягає у підготовці касаційного розгляду, вивченні матеріалів кримінального провадження, розгляді вимог касаційної скарги, у тому числі шляхом заслуховування доводів учасників провадження, та ухваленні відповідного судового рішення.

Касаційне оскарження включає в себе роботу з касаційною скаргою учасника кримінального провадження, який реалізував своє право на подання касаційної скарги і закінчується цей етап або відмовою у відкритті касаційного провадження, поверненням касаційної скарги або відкриттям касаційного провадження.

Умовно цей етап включає в себе такі процесуальні дії: 1) звернення особи із касаційною скаргою (волевиявлення особи, на даному етапі суд лише реєструє подану касаційну скаргу); 2) здійснення автоматизованого розподілу касаційної скарги судом (визначення колегії суддів, відповідно до вимог статей 31, 35 КПК); 3) передача касаційної скарги судді-доповідачу; 4) перевірка касаційної скарги на відповідність вимогам ст. 427 КПК (на цьому етапі суддя-доповідач також перевіряє чи дотримані касатором вимоги статей 424, 425 КПК); 5) прийняття рішення за наслідками перевірки касаційної скарги. Слід мати на увазі, що наслідком завершення цього етапу не завжди є відкриття касаційного провадження, адже відповідно до ст. 428 КПК суд касаційної інстанції має право відмовити у відкритті касаційного провадження за таких умов: 1) подання касаційної скарги на судові рішення, яке не може бути оскаржене в касаційному порядку (п. 1 ч. 2 цієї статті); 2) відсутність підстав для її задоволення, яка вбачається з касаційної скарги і доданих учасником провадження, який її подав,

судових рішень та інших документів (п. 2 ч. 2 цієї статті). Також згідно зі ст. 429 КПК суд має право залишити касаційну скаргу без руху та надати особі, яка її подала строк на усунення недоліків, або ж повернути касаційну скаргу [260, с. 173].

Таким чином, етап касаційного оскарження включає в себе діяльність суду, внаслідок реалізованого учасником кримінального провадження права на касаційне оскарження судового рішення, щодо дотримання при поданні касаційної скарги вимог статей 424 – 427 КПК. І лише у випадку відкриття касаційного провадження може бути здійснено другий етап цієї стадії – касаційний розгляд.

Касаційний розгляд – це другий етап стадії провадження у суді касаційної інстанції, який починається з витребування матеріалів кримінального провадження і закінчується ухваленням постанови судом касаційної інстанції. Цей етап включає в себе: 1) витребування матеріалів кримінального провадження; 2) вирішення заявлених клопотань; 3) закінчення підготовчих дій та призначення касаційного розгляду; 4) безпосередньо касаційний розгляд (на цьому етапі може бути прийнято рішення про передачу кримінального провадження на розгляд палати, ОП або ВП ВС); 5) прийняття рішення судом касаційної інстанції.

На цьому етапі власне відбувається забезпечення надходження матеріалів кримінального провадження до суду касаційної інстанції та вивчення матеріалів кримінального провадження, зокрема: 1) під час витребування матеріалів кримінального провадження, суддя може також вирішити питання про зупинення виконання судових рішень, як за власною ініціативою так і за клопотанням сторін; 2) під час прийняття рішення про закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду суддя також розглядає наявні в матеріалах провадження клопотання, зокрема про призначення захисника, у випадках, передбачених ст. 52 КПК, а також вирішує питання про забезпечення участі засудженого в судовому засіданні суду касаційної інстанції, якщо про це надійшло його клопотання тощо;

3) під час касаційного розгляду суд доповідає встановлені судами попередніх інстанцій обставини, вирішує інші клопотання, якщо вони надійшли, заслуховує учасників касаційного розгляду про їхню позицію щодо поданих касаційних скарг, вивчає матеріали кримінального провадження та приймає рішення про передачу кримінального провадження на розгляд палати, ОП та ВП ВС або постанову по суті вимог касаційної скарги.

Тобто, можна зазначити, що умовно касаційне оскарження охоплює роботу з касаційною скаргою, а касаційний розгляд – із забезпечення надходження матеріалів кримінального провадження до суду, їх вивчення та прийняття за результатами касаційного розгляду процесуального рішення по суті. Виділяти окремим етапом стадії провадження в суді касаційної інстанції – етап підготовки до касаційного розгляду, на нашу думку, недоречно, оскільки етап касаційного оскарження закінчується прийняттям одного з процесуальних рішень, передбачених статтями 428, 429 КПК, а етап касаційного розгляду починається з моменту вчинення дій спрямованих на забезпечення надходження матеріалів кримінального провадження до суду касаційної інстанції та характеризується їх вивченням.

Як слушно зазначає С. О. Ковальчук, одним із етапів стадії касаційного провадження є виконання касаційним судом процесуальних дій, направлених на перевірку законності й обґрунтованості судового рішення, що оскаржується [66, с. 117].

Касаційний розгляд є основним етапом стадії провадження в суді касаційної інстанції, адже саме на ньому відбувається перегляд судових рішень попередніх інстанцій, у порядку касаційного оскарження та їх перевірка на дотримання вимог кримінального процесуального закону. Його умовно можна поділити на три складові: 1) підготовку касаційного розгляду; 2) касаційний розгляд по суті; 3) ухвалення судового рішення.

Касаційний розгляд характеризується такими особливостями: 1) здійсненням виключно судом касаційної інстанції; 2) наданням суду права на

здійснення письмового касаційного провадження (на практиці майже не застосовується); 3) встановленням на законодавчому рівні чітких меж касаційного розгляду та виключних випадків виходу за ці межі; 4) обмеженням дії засади безпосередності дослідження доказів; 5) неможливістю повороту до гіршого; 6) остаточністю судового рішення; 7) обов'язковістю правових висновків суду касаційної інстанції для застосування всіма судами.

1.2. Зарубіжний досвід нормативного врегулювання касаційного розгляду кримінальних проваджень

Наука теорії держави та права акцентує значну увагу на вивченні правових систем світу. Це не випадково, оскільки саме правові системи є основою правової культури, без їх вивчення залишаються незрозумілими минуле, сучасний стан та подальші перспективи розвитку і окремих національних правових систем, і права у світовому масштабі [68, с. 46].

О. Ф. Скакун виокремлює чотири типи (сім'ї) правових систем світу, такі як: 1) романо-германський тип (сім'я) правових систем або європейсько-континентальний, його називають ще нормативно-актним (країни континентальної Європи – Італія, Франція, Іспанія, Португалія, Німеччина, Австрія, Швейцарія та ін.); 2) англо-американський тип (сім'я) правових систем або судово-прецедентний (Англія, Ірландія, Сполучені Штати Америки (далі – США), Канада, Австралія, Нова Зеландія, деякою мірою – колишні колонії Британської імперії); 3) змішаний тип (сім'я) правових систем або конвергентний чи дуалістичний – виник на стику двох класичних сімей правових систем (романо-германської й англо-американської) і має специфічні ознаки; 4) релігійно-традиційний тип (сім'я) правових систем (мусульманське, індуїстське та іудейське (єврейське), далекосхідне, африканське право) [251, с. 563-567].

Романо-германська правова сім'я або континентальна система характеризується переважанням значення правових норм, що закріплені саме в

кодифікованих нормативних актах. Для країн континентальної системи кримінального судочинства характерні такі риси: основним джерелом кримінально-процесуального права є кодифіковані законодавчі акти, що регламентують досудове і судове провадження. Яскравими прикладами вказаної правової сім'ї є правові системи Франції та Німеччини [28, с. 35].

Необхідно відзначити, що й Україна, яка взяла за основу французький тип кримінального судочинства, сьогодні спрямовує розвиток кримінального процесу у бік розширення засади змагальності сторін як у досудовому, так і в судовому кримінальному провадженні [40, с. 311].

Тому предметом нашого дослідження буде саме особливості касаційного розгляду романо-германської правової сім'ї або континентальної системи, порівняння процесуальних особливостей країн в яких представлена ця сім'я права, а також співвідношення їх певних особливостей з англо-американською сім'єю права з огляду на те, що все більше дискусій виникає з підстав того, що Україна переходить до прецедентного права, яке є ознаками останньої правової сім'ї.

Слід зазначити, що цікавою відмінністю кримінального процесуального законодавства Франції є те, що на відміну від чинного КПК, обвинувачений у кримінальних справах не має права подавати касаційну скаргу на рішення суду першої інстанції з підстав, про які він не заперечував в апеляційному суді, за певними винятками (Art. 599 Code de procédure pénale) [403].

Слід наголосити, що таких положень КПК не містить, разом з тим, колегії суддів ККС ВС вже декілька раз передавали кримінальні провадження на розгляд ВП ВС для визначення меж касаційного оскарження, зокрема чи можуть сторони захисту та обвинувачення оскаржувати судові рішення з підстав, які не були предметом перегляду суду апеляційної інстанції (ухвали ККС ВС від 05.06.2018 р. у справі № 523/6472/14-к, від 18.07.2023 р. у справі № 304/1035/20) [308; 348].

Ми вважаємо, що не може суд касаційної інстанції переглядати питання, що не були предметом перегляду судом апеляційної інстанції, тим більше у

випадках, наприклад, коли в апеляційній скарзі обвинувачений не погоджується лише з призначеним судом покаранням, а в касаційній скарзі оскаржує кваліфікацію діяння або його винуватість в цілому. Не варто забувати, що суд касаційної інстанції є судом права, а тому має менші повноваження ніж суди попередніх інстанцій.

У Франції у Касаційному суді повинні дотримуватися правил, які стосуються гласності процесу й підтримання порядку в судових засіданнях. У судовому засіданні виступають спочатку доповідач, потім адвокат сторін, наприкінці прокурор викладає свої вимоги. Після цього суду виходить на нараду для винесення ухвали. Перш ніж винести ухвалу по суті, Касаційний суд перевіряє, чи виконані всі вимоги, передбачені для подання скарги. Якщо він зазначає, що ці вимоги не виконані, то, залежно від обставин, виносить ухвалу про неприйняття касаційної скарги до розгляду або про позбавлення права на касаційне оскарження. При винесенні таких ухвал, а також ухвали про відхилення скарги на касатора накладається штраф і покладається сплата судових витрат, а при винесенні ухвали про припинення касаційного провадження – штраф. Особливістю касаційного оскарження Франції є те, що касації поділяються на два види: в інтересах сторін і в інтересах закону. Так, виправдувальні вироки суду присяжних можуть бути оскаржені в касаційному порядку лише в інтересах закону генеральним прокурором при Касаційному суді. Якщо ці вироки суперечать закону, вони можуть бути скасовані, але це не тягне за собою ніяких несприятливих наслідків для виправданих [106].

Кримінальне процесуальне законодавство Королівства Іспанія передбачає можливість оскарження вироку апеляційним і касаційним порядками, а також відновлення кримінального процесу в разі, якщо виявлено нові обставини. Судове рішення, яке виніс місцевий кримінальний суд, можуть оскаржити і сторона захисту і сторона обвинувачення. Проведення стосовно оскарження рішень касаційним порядком проводиться у виняткових випадках, визначених КПК Королівства Іспанія. Апеляційна скарга повинна бути подана повіреному в

справах ВС впродовж п'яти днів із моменту оголошення судового рішення. Лише якщо рішення стосується порушення конституційних прав, апеляція може бути подана до Конституційного Суду безпосередньо. Якщо справу розглядав суд провінції (тобто покарання передбачає позбавлення волі більше ніж на п'ять років), судові рішення підлягає касаційному оскарженню (*recurso de casacion*) у ВС (*Tribunal Supremo*). Проведення стосовно оскарження рішень за результатами апеляційного перегляду судових рішень проводиться у виняткових випадках [31, с. 121-122].

П. М. Черепій наголошує, що кримінальне судочинство ФРН є одним з найстабільніших у Європі. Автор зазначає, що відповідно до законодавства ФРН касаційні скарги розглядають:

– Касаційні сенати Верховного Земельного Суду розглядають скарги на апеляційні рішення малих палат земельних судів у справах дорослих осіб, великих і малих палат земельних судів у справах молоді та на деякі рішення, які було схвалено у першій інстанції судів шеффенів всіх видів, якщо вони не підлягають оскарженню в апеляційному порядку до земельних судів. Рідкісною є практика перегляду вироків суду першої інстанції з відділень кримінальних справ земельного суду; вона має місце, якщо йдеться про порушення законодавства землі.

– Федеральна судова палата Німеччини – остання інстанція у структурі судів загальної юрисдикції, до компетенції якої віднесено провадження у кримінальних справах.

Сенати й установи розглядають касаційні скарги на рішення, ухвалені в першій інстанції земельними та вищими земельними судами. Це ті рішення, які не оскаржувалися в апеляційному порядку. Касаційна скарга розглядається в сенатах Федеральної судової палати, в якій судді зв'язані фактами, встановленими судом першої інстанції, і їх перевірка поширюється тільки на предмет правозастосовної діяльності. Сенати в кримінальних справах засідають

у складі п'яти суддів, які зобов'язані перевірити обставини справи тільки з позиції застосування норм права щодо встановлених фактів [395, с. 133, 136-137].

Н. Тужеляк наголошує на тому, що судами касаційної інстанції Німеччини є Федеральний ВС (Bundesgerichtshof), який є найвищим судом загальної юрисдикції, Федеральний суд із трудових спорів, Федеральний адміністративний, фінансовий та соціальний суди. ... Касаційне провадження у Німеччині вирізняється деякими особливостями. Зокрема апеляційна інстанція у своєму рішенні може передбачити право звернення до ВС із касаційною скаргою (Leave to appeal), в інших випадках рішення апеляційної інстанції не підлягає оскарженню та є остаточним. ... Як і в Україні, у Німеччині ВС розглядають справи у межах перевірки застосування норм матеріального та процесуального права нижчестоящими судами. За результатами розгляду касаційної скарги ВС земель можуть приймати рішення щодо скасування рішення суду апеляційної інстанції та прийняти нове рішення, скасування рішення суду апеляційної інстанції та відправити справу до апеляційного суду, якщо суд апеляційної інстанції належно не дослідив докази або свідчення [277].

Цікавою особливістю кримінального судочинства ФРН є те, що з метою вирішення колізійних питань правозастосування судами звичайної юрисдикції у Федеральній судовій палаті утворюється Об'єднаний Великий сенат у складі сімнадцяти суддів, які належать до сенатів з кримінальних і цивільних справ. Об'єднаний Великий сенат утворюється лише у виняткових випадках і не є постійно діючим і не має постійного складу суддів. Склад суддів, які залучаються до слухання справи і проведення судового засідання, визначається президентом Федеральної судової палати у рівній кількості від кожного з галузевих сенатів, яким було доручено вирішити спірну проблему. Рішення цього сенату вважається схваленим від імені всієї Федеральної судової палати і має обов'язковий для виконання характер, а також є консультативно-роз'яснювальним взірцем для орієнтування всіх нижчих судів системи загальної юрисдикції відносно правової оцінки та правозастосовної практики судами при розгляді автентичних чи

наближених до таких правовідносин. Об'єднаний Великий сенат не переглядає рішення якого-небудь з сенатів кримінальної чи цивільної юрисдикції, а здійснює ревізійні (касаційні) функції замість сенату чи Великого Сенату [394, с. 186; 395, с. 137-138].

Кримінальним процесуальним законодавством Італії передбачено, що учасник касаційного розгляду має право подати касаційну скаргу на судові рішення, яке не було предметом перегляду судом апеляційної інстанції (Art. 606 Codice di procedura penale) [404].

Слід зазначити, що в Україні таке право діяло на підставі КПК 1960 року, коли можна було оскаржувати судові рішення, які не були предметом перегляду судом апеляційної інстанції.

Також законодавством Італії передбачено, що якщо одна сторона подала касаційну скаргу на рішення, а інша сторона – апеляційну скаргу, то вона перетворюється на касаційну скаргу (Art. 580 Codice di procedura penale), якщо тільки апелянт протягом 15 днів з моменту повідомлення про надходження скарги не вирішить звернутися до Касаційного суду, відмовившись таким чином від апеляції [404].

Загалом процедура касаційного оскарження в Італії є досить цікавою. У касаційному суді сторони представляють адвокати, внесені до спеціального реєстру адвокатів у судах вищих інстанцій, які одноособово можуть підписувати апеляційні скарги, відзиви та нові відзиви під загрозою їх неприйнятності [409]. У 2017 році внаслідок проведеної реформи було прийнято закон № 103 від 2017, яким було внесено зміни в тому числі й до статей 571, 613 КПК Італії та виключено право обвинуваченого подавати скаргу без допомоги кваліфікованого захисника [410]. Отже, касаційний суд розглядає лише ті скарги, які складені кваліфікованими фахівцями та придатні для відображення володіння ними глибокими знаннями і виразними навичками, що відповідають змісту високої юридичної техніки касаційної скарги, лише ті адвокати, які зареєстровані у спеціальному реєстрі [409].

Так, ВС Італії може винести чотири типи рішень: 1) про неприйнятність скарги, навіть у випадку, якщо скарга пройшла попередній розгляд і досудову частину; 2) про відхилення, таким чином підтверджуючи попереднє рішення; 3) про виправлення, у випадку виявлення помилок або помилкових посилань на юридичні тексти; 4) про скасування, у випадку, якщо допущені помилки є вирішальними для рішення, або коли новий закон є більш сприятливий. У випадку скасування рішення ВС підтримує одну або кілька підстав скарги, не виносячи при цьому вироку, однак у такому рішенні зазначається чи воно передбачає анулювання відстрочки виконання вироку чи ні [409].

Також слід наголосити, що в ВС Італії діє Сьома секція, яка розглядає касаційні скарги, зокрема, якщо Президент суду або судова палата знаходить причину неприйнятності скарги, вона передається до цієї палати, яка діє як фільтр, і в нарадчій кімнаті з формальним перехресним допитом, за винятком певних випадків, приймає рішення про неприйнятність скарги або повертає документи до судової палати, яка їх направила. При цьому ухвала суду може не містити конкретні обґрунтування [409].

Лазоренко Є. Ю., посилаючись на законодавство Польщі, зазначає, що у Польщі розгляд кримінальних проваджень у касаційному порядку перебуває у виключній компетенції ВС. Його повноваження у кримінальному провадженні врегульовані КПК Польщі та Законом Польщі «Про ВС», які надають йому повноваження, аналогічні тим, якими наділений ВС Україні, крім права змінювати судові рішення. Поряд із цим, законодавець уповноважує ВС Польщі надавати висновки стосовно застосування норм права під час як касаційного перегляду, так і апеляційного оскарження до цього суду [90, с. 253].

Резолютивна діяльність ВС Польщі, здійснювана в межах його функціональної юрисдикції, полягає у вирішенні правових питань, які потребують фундаментального тлумачення закону, якщо вони виникають під час розгляду апеляційної скарги, тоді апеляційний суд може відкласти розгляд справи і передати питання на вирішення ВС (ст. 441 § 1 КПК Польщі), вирішує правове

питання, якщо при розгляді касаційної чи іншої скарги виявить серйозні сумніви щодо тлумачення положень закону, покладених в основу прийнятого рішення, то може відкласти розгляд справи і передати правове питання на вирішення колегії з 7 суддів ВС [408, с. 7].

За наслідками розгляду запиту апеляційного суду ВС Польщі може прийняти одне таких рішень: 1) надати відповідь на поставлене питання; 2) передати правове питання на розгляд розширеної колегії (ст. 441 КПК Польщі).

Рішення, прийняті ВС Польщі у відповідь на правове питання апеляційного суду, є обов'язковими для суду апеляційної інстанції у конкретній справі в якій правове питання було подано до ВС Польщі і належить суду, який розглядає справу [407, с. 124]. При цьому слід зауважити, що ця відповідь ВС Польщі не має правової сили для застосування в інших кримінальних провадженнях.

У випадку коли правове питання стосується особливо важливої для практики правосуддя проблеми, то вирішення правового питання передається на розгляд розширеної колегії (тобто до колегії із семи суддів) цього суду [408, с. 11]. Саме розширена колегія ВС забезпечує єдність судової практики.

Варто зазначити, що незважаючи на те, що касаційний розгляд за кримінально-процесуальними кодексами ФРН, Франції, Італії, Польщі (всі країни є представниками романо-германської системи права) мають багато відмінностей у процедурі касаційного оскарження. Разом з тим, всі вони передбачають обов'язок суду змінити судові рішення і відносно засудженого, який не оскаржував судові рішення, якщо під час розгляду касаційної скарги іншого засудженого суд дійде висновку, що це покращить становище засудженого, який не оскаржував судові рішення (Art. 612-1 Code de procédure pénale; Section 357 German Code of Criminal Procedure) [403; 405]

Незважаючи на те, що в романо-германському праві діє принцип панування закону, у загальному праві судовий прецедент завжди стояв вище за законодавство і відіграв провідну роль щодо законодавства. Із цим пов'язано той факт, що в системі романо-германського права суддя в основному мислить

дедуктивно (тобто від загального до конкретного), у той час як суддя в системі загального права – індуктивно (тобто від конкретного до загального). Слід зазначити, що зараз спостерігаються певні зміни в романо-германському і загальному праві з цього питання. Так, у деяких національних правових системах, що належать до романо-германського права (наприклад, у Німеччині та Іспанії), судовий прецедент є нормативним джерелом права; у деяких національних правових системах, що належать до загального права (наприклад у США) законодавство, яке не суперечить конституції, вважається нарівні зі судовим прецедентом основним джерелом права [13, с. 284].

У романо-германській правовій сім'ї судам рідко дозволяється використовувати особливу законодавчу техніку створення правових норм, хоча може бути визнаний обов'язок судді винести рішення, що відповідає встановленим раніше судовим рішенням. Тому в будь-якому випадку суддівський розсуд у романо-германській правовій сім'ї носить більш обмежений характер, ніж у державах, що представляють англо-американську традицію права. Судова система країн романо-германської правової сім'ї передбачає можливість кількаразового перегляду судових рішень. У країнах загального права така процедура є ускладненою [129, с. 16-17].

У таких європейських країнах, як Німеччина, Італія, Фінляндія, основною функцією суду касаційної інстанції є забезпечення правильного застосування закону, його однакового тлумачення та єдності національного права. Проте в італійському законодавстві правовий принцип, унаслідок якого змінено оскаржуване рішення, не є обов'язковим для інших суддів. Однак практика, що склалася в Італії, свідчить: суди нижчих інстанцій намагаються дотримуватися позицій ВС, що, у свою чергу, сприяє становленню однакового підходу до тлумачення положень закону [107].

Так, в італійській правовій системі діють об'єднані секції (Art. 618 Codice di procedura penale) для врегулювання розбіжностей, що виникли між рішеннями окремих секцій, або коли поставлені питання мають особливе значення,

Президент Касаційного суду на прохання Генерального прокурора, адвокатів сторін передає скаргу на розгляд об'єднаної секції.

Зокрема в Польщі дещо по іншому вирішується питання забезпечення єдності судової практики. Так, як уже зазначалося вище, якщо справа містить певну правову проблему, вона може бути передана на розгляд колегії із 7 суддів. Так, наприклад в справі Роберта П., в якій колегія із трьох суддів ВС розглянула питання, поставлене апеляційним судом, і рішенням від 30.11.2004 р. передала зазначену справу на розгляд колегії у складі 7 суддів ВС з правового питання, яке вимагає фундаментального тлумачення закону, внаслідок чого 25.02.2005 р. була прийнята постанова, що містила правовий висновок [411].

Постанова колегії у складі семи суддів, яка має силу правового висновку, є обов'язковою для всіх складів ВС, навіть для повного складу ВС у частині тлумачення норми, якої вона стосується [406]. Обов'язковість судових рішень ВС, що ґрунтуються на правовому принципі, припиняється в момент, коли змінюється зміст, строк дії або сфера застосування положення, на яке посиляється правовий висновок [412].

Необхідно пам'ятати, що судді континентальної Європи, зіткнувшись з прогалиною у праві, не можуть безпосередньо заповнити її, як це практикують їх колеги в країнах «загального права». Частіше вони змушені звертатися до закону, іноді даючи йому розширювальне тлумачення з тим, щоб застосовувати як підставу для винесення рішення. Інколи складно визначити, де закінчується розширювальне тлумачення і починається суддівський розсуд [129, с. 16].

Я. Романюк вказує, що роль касаційної інстанції полягає у забезпеченні однакової судової практики. Зокрема, звертаючись до діяльності вказаних інстанцій у країнах Європи, автор зазначає, що, наприклад, у Франції формування судової практики становить собою результат усталеної діяльності вищих судових інстанцій. Разом з тим у Бельгії Касаційний суд здійснює регулятивну функцію, забезпечуючи однакове тлумачення правових норм. Аналогічно Федеральний суд Швейцарії спрямовує свою діяльність на

здійснення контролю за однаковим застосуванням права в межах конфедерації. А до компетенції ВС Польщі належить роз'яснення правових положень, що допускають неоднозначне тлумачення або застосування яких порушує єдність судової практики. В окремих європейських державах (Франція, Італія) завданням вищих судових органів є не лише формування єдиної судової практики застосування законодавства, а й так зване забезпечення єдності національного права [246, с. 8].

А. В. Помазанов зазначає, що в усіх названих країнах ВС, як касаційна інстанція, переглядає рішення, ухвалені судами нижчих інстанцій, перевіряючи їх на предмет дотримання норм матеріального та процесуального права. У цілому ж можна вести мову про існування, принаймні, чотирьох основних моделей касаційного перегляду, які, втім, модифікуються, залежно від спрямування та змістовного наповнення судового процесу країни загалом. Разом з тим, існують і певні відмінності в частині доступу до касаційної інстанції у кожному з випадків [128, с. 51-52].

На відміну від романо-германської правової системи, в англо-американській правовій сім'ї джерелом права є прецедент. А. С. Жак зазначає, що у широкому розумінні прецедент – це те, що відбулося раніше у тій чи іншій ситуації та сприймається як приклад, що підказує, як слід вчиняти у подібній ситуації, якщо вона виникає знову [50, с. 100].

О. В. Зайчук наголошує, що особливостями англосаксонської правової сім'ї є: 1) основним джерелом права є правовий прецедент, а головними творцями права – судді; 2) позауніверситетський характер освіти. В Англії право аж до ХХ століття вивчалось не в університетах, а в адвокатських конторах і судах; 3) своєрідне розуміння норм права – вони не відокремлені від судового рішення, а тому носять казуїстичний характер; 4) не сприйняття рецепції римського права; 5) специфіка структури права: їй невідомий поділ на приватне і публічне, а галузі права не мають чіткого вираження. У структурі англійського права виокремлюють: а) прецедентне право, що складається з рішень судових органів;

б) право справедливості, сформоване з рішень лорда-канцлера, який діяв від імені короля при розгляді скарг на рішення королівських судів; в) статутне право, що має парламентське походження; 6) надання важливого значення формам судочинства, процесуальним нормам, джерелам доказів; 7) пріоритет процесуального права по відношенню до матеріального; 8) великий ступінь автономії судової влади відносно інших гілок державної влади. Це виражається не лише в правотворчих повноваженнях судової влади, але й у відсутності прокуратури та адміністративної юстиції; 9) некодифікований характер законодавства. І хоча в останні десятиріччя були прийняті парламентом акти, консолідуючі правові норми в інститути та галузі (перш за все цивільне право), разом із тим англійське право продовжує залишатися прецедентним за своїм характером; 10) серед джерел права важлива роль відводиться правовим звичаям; 11) правова доктрина також є джерелом права, адже судді при вирішенні конкретних юридичних справ можуть послатися на правові позиції, сформульовані у працях відомих учених-юристів [52, с. 23].

Основними країнами — представниками англо-американської системи права або змішаної є Великобританія та США. Їх процесуальна діяльність має багато спільного, однак незважаючи на те, що вони діють в межах однієї системи права, вони мають багато відмінностей.

Так, у Великобританії, наприклад, апеляційний перегляд винесеного рішення можливий у виняткових випадках і вимагає отримання певного дозволу. Тому Палата Лордів за рік розглядає в середньому 50 скарг з кримінальних та цивільних справ. У зв'язку з цим кожен приклад застосування розсуду судом детально вивчається як вченими, так і практиками [129, с. 17].

А. В. Молдован зазначає, що формою оскарження судових рішень (вердикту й вироку) в англійському кримінальному процесі є апеляція. В Великобританії апеляція є двох видів: а) апеляція проти засудження; б) апеляція проти вироку судді. За результатами розгляду справи Апеляційний суд має право: відхилити апеляцію: скасувати вердикт і вирок та винести новий вердикт,

постановивши на його основі новий вирок; винести виправдувальний вирок; внести зміни до вироку. Рішення Апеляційного суду, як правило, є остаточним. Але у виняткових випадках, якщо у справі виникло правове питання, яке має особливе суспільне значення, обвинувач або обвинувачений можуть звернутися до Палати лордів. Апеляція до Палати лордів може бути поданою після розгляду справи в апеляційному «присутствії» Відділення королівської лави за дотриманням тих же умов, що й при апеляції на рішення Апеляційного суду в справі про злочин, який переслідується за обвинувальним актом. Має бути виданий сертифікат з апеляційного «присутствія» про те, що в його рішенні розглядалося правове питання, яке має важливе публічне значення, і є дозвіл на апеляцію через те, що це питання заслуговує розгляду Палатою лордів [106].

На відміну англійського Апеляційного суду і палати лордів, вищі суди США (ВС США і верховні суди штатів) не вважають себе зобов'язаними власним прецедентам і можуть таким чином змінити свою практику [37, с. 73].

Так, законодавство США також не містить посилання на касаційне оскарження, однак містить ступеневу процедуру апеляційного оскарження. Апеляцію можна подати як з питання факту, тобто оскаржити вердикт присяжних і резолюцію судді, якими підсудний визнаний винним у вчиненні злочину, так і з питань права, тобто оскаржити вирок суду з мотивів неправильного застосування кримінального закону або порушення в ході судового розгляду процесуальних норм. Апеляційними інстанціями в кримінальних справах у штатах є: а) суди першої інстанції (суди загальної юрисдикції) – щодо нижчих судів (судів обмеженої юрисдикції); б) проміжні апеляційні суди – стосовно судів першої інстанції; в) вищі суди – щодо всіх нижчестоящих судів штатів. Рішення вищих судів штатів є остаточними, за винятком тих випадків, коли в них розглядається так зване «федеральне питання», тобто таке важливе для вирішення даної справи питання, на яке можна відповісти лише шляхом тлумачення й застосування Конституції США, федеральних законів та угод. При вирішенні кримінальних справ «федеральне питання» може виникнути, наприклад, у випадку порушення

гарантій, закріплених у Конституції США (недоторканності особи, житла, свободи слова, друку). Виникнення «федерального питання» – єдина підстава для апеляційного оскарження рішення вищого суду штату до ВС США. В США основним завданням федерального ВС є не виправлення помилок, допущених іншими судами при розгляді конкретних справ, а забезпечення однакового застосування федеральних законів і єдності судової практики. Закон передбачає три процедури надходження справ до ВС як вищої федеральної апеляційної інстанції: «у порядку апеляції» – такі справи мають містити «суттєве федеральне питання», як правило в скаргах зачіпається питання про відповідність федерального закону штату Конституції США; «у порядку витребування» ВС приймає справи за власним розсудом, за наявності «особливих і важливих підстав», зазвичай це відбувається після розгляду петиції заінтересованої сторони, яка вважає, що в результаті застосування закону в оскарженій справі її конституційні права істотно порушені; «за посвідченням» ВС надходять справи з апеляційних судів США, які, звертаючись до цієї процесуальної форми, намагаються тим самим з'ясувати думку вищого суду країни з будь-якого правового питання, яке виникає під час розгляду конкретної справи [106]. Рішення ВС США є остаточним і може бути переглянутим лише внаслідок внесення змін до Конституції США.

Між обома правовими системами існує багато спільних рис. Так, правильно зазначать більшість вчених про те, що в чистому вигляді не існує жодної правової системи. Про поєднання різних кримінальних процесуальних систем світу зазначає і Ю. В. Циганюк [391, с. 330].

Підсумовуючи наведене слід ноголосити, що законодавством країн континентальної Європи встановлені обмеження (фільтри) щодо права звернення до суду касаційної інстанції з касаційною скаргою. Зокрема, у Франції обвинувачений не має права подавати касаційну скаргу з підстав, що не були предметом апеляційного перегляду, в Іспанії касаційному оскарженню підлягають лише рішення щодо злочинів, за які передбачене покарання більше

ніж 5 років, в Італії обвинувачений позбавлений права подавати касаційну скаргу самостійно, без допомоги кваліфікованого захисника.

Натомість у країнах англосаксонської системи права, з огляду на їх специфіку, основною формою оскарження судових рішень є апеляція. Рішення апеляційного суду, як правило, є остаточним, однак у виняткових випадках, якщо у справі виникло правове питання, яке має особливе суспільне значення, обвинувач або обвинувачений можуть звернутися до Палати лордів (Великобританія), або ж коли розглядається так зване «федеральне питання», рішення апеляційного суду може бути оскаржене до ВС США.

Хотілося б також звернути увагу, на те, що багато дискусій виникає щодо того, що Україна запроваджує в своїй діяльності все більше дій та особливостей притаманних загальній системі права. Так, В. Уркевич та М. Шумило зазначають, що на початку роботи ВС обговорювалось питання щодо зазначення в судовому акті автора або джерела, на яке суддя покликається. Такий підхід притаманний касаційним судам англо-саксонської системи права, проте поки що в Україні такі посилання вважаються недоречними. Разом із тим судді ВС не позбавлені можливості робити відповідні примітки щодо авторів та їх наукових праць в окремих думках [281]. КПК не містить будь-яких посилань на заборону робити зноски в судових рішеннях, а тому окремі судді, досить часто використовують таке право, зазначаючи в судових рішеннях посилання на джерела, які використовували при написанні цих рішень.

Зазначені дискусії виникають ще й з підстав того, що у деяких країнах континентального права певні судові рішення ВС, ухвалені ВП чи розширеною палатою є зобов'язальними – чи для всіх судів, чи для всіх палат ВС (до моменту ухвалення наступного рішення ВП з цього ж питання) [102, с. 196].

Так, чинний КПК містить положення про обов'язковість правового висновку ВП ВС як для суду касаційної інстанції, так і для всіх судів нижчого рівня.

Н. Кузнецова слушно зазначає, що однозначної відповіді про те, що Україна відійшла від континентальної системи права в напрямку прецедентної системи не має. На сучасному етапі суспільної еволюції континентальна (романо-германська), й англо-американська (прецедентна) системи динамічно розвиваються у зустрічному напрямку: романо-германська (континентальна) відчуває істотний, постійно зростаючий вплив судової практики; англо-американська (прецедентна) значно розширює сферу дії статутного (писаного права). Авторка наголошує, що для того, щоб якість постанов ВС відповідала високим стандартам, він не повинен перетворюватись на конвеєр; у питаннях формування єдиної судової практики має бути «озброєний» всім необхідним інструментарієм: високопрофесійними кадрами, необхідним часом, достатнім для опрацювання правової позиції, процесуальними гарантіями і механізмами дотримання приписів ВС [86, с. 66-67].

Ще одним досягненням сучасного розвитку є наявність тенденції до визнання в країнах романо-германської системи права значення судових прецедентів у вигляді практики ЄСПЛ під час ухвалення судом рішень, причому не тільки в країнах Європи [71, с. 315].

Як уже зазначалося касаційний розгляд в Україні може здійснюватися ВС у складі колегії суддів, палати або ОП ККС ВС та ВП ВС. Правова система України найбільш схожа до романо-германської системи права, однак завданням ВС є забезпечення єдності та сталої судової практики, а також, що правові висновки сформовані під час касаційного розгляду кримінального провадження мають прецедентний характер. Тобто правовій системі України притаманні певні характеристики загальної системи права. При цьому, як зазначає М. Шумило, ВС в Україні сьогодні наділений неабиякими, унікальними для романо-германської правової системи повноваженнями, проте, чим більші повноваження, тим більший ступінь відповідальності [400].

Таким чином, із урахуванням компаративного аналізу доцільно обмежити на законодавчому рівні доступ до ВС кримінальних проваджень щодо вчинення

кримінальних проступків і нетяжких злочинів. У зазначеній категорії проваджень, на час розгляду судом касаційної інстанції, судові рішення, зазвичай, уже виконані й у випадку скасування ВС оскаржуваних судових рішень, на час повторного розгляду провадження строки давності притягнення винного до кримінальної відповідальності, у переважній більшості випадків, закінчуються. Крім того, потрібно законодавчо передбачити можливість оскарження в касаційному порядку судових рішень лише з підстав, з яких вони були предметом перегляду судом апеляційної інстанції, оскільки за відсутності такого процесуального фільтра, в переважній більшості випадків, суд касаційної інстанції, скасовуючи чи змінюючи рішення суду апеляційної інстанції, змушений констатувати порушення вимог матеріального або процесуального закону, які не були допущені ним з огляду на встановлені ст. 404 КПК межі перегляду.

Питання, що виникають під час розгляду зазначених категорій кримінальних проваджень судами попередніх інстанцій, могли б бути усунені шляхом формування ВС узагальнень або ж наділення ВП ВС правом розгляду «зразкових справ» для забезпечення єдності та сталості судової практики.

1.3. Касаційний розгляд кримінальних проваджень у контексті європейських стандартів справедливого правосуддя

Європейський вибір України, проголошений на найвищому політичному рівні, потребує серйозних зусиль та істотних змін у правовій системі держави для досягнення цієї мети. Вирішення питання побудови системи захисту конституційних прав і свобод людини в Україні як за формою, так і за змістом на європейському рівні, хоча б стосовно мінімальних стандартів, що гарантуються Конвенцією і практикою ЄСПЛ, і є підтвердженням цього вибору (17.07.1997 р. Верховна Рада України ратифікувала Конвенцію) [220, с. 6].

Загальновідомо, що права та свободи, що містяться в цьому міжнародно-правовому документі, – це мінімальні європейські стандарти у сфері прав людини, які повинні знаходитися в підґрунті діяльності держав-учасниць Конвенції. Україні, як і іншим державам-членам Ради Європи, належить застосовувати ці стандарти у своєму законодавстві і правозастосовній практиці, однак за нею залишається свобода вибору засобів їх використання [264, с. 57].

Так, в подальшому на підтвердження обраного напрямку розвитку Україною було підписано та в подальшому ратифіковано Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, відповідно до якої Україна зобов'язується здійснювати послідовну адаптацію законодавства нашої держави до асquis ЄС за визначеними у цій Угоді напрямами і забезпечувати ефективне її виконання. Відповідно до статті 14 цієї Угоди, в межах співробітництва Сторін у сфері юстиції, безпеки і свободи, вони особливого значення надають утвердженню верховенства права, а також укріпленню інституцій незалежно від їх рівнів у сфері управління як загалом, так і правоохоронних органів і судів зокрема. Співробітництво спрямовуватиметься, зокрема, на зміцнення та підвищення ефективності судової влади, гарантування неупередженості, незалежності та боротьбу з корупцією. Співробітництво у вказаній сфері відбуватиметься на засаді поваги до прав людини та основоположних свобод [279].

Слушно зазначає Л. В. Москвич, що отримавши статус країни-кандидата на членство в ЄС, Україна одночасно взяла на себе зобов'язання щодо підвищення ефективності функціонування, зокрема інститутів судового захисту права. Це, у свою чергу, зумовлює необхідність гармонізації національного законодавства у сфері забезпечення правових засад та практики функціонування суду із європейськими стандартами, фундаментальною цінністю яких є забезпечення високого рівня незалежності суду [108, с. 192].

В. М. Пастернак зазначає, що визнані міжнародним співтовариством стандарти у сфері правосуддя – це принципи, правила, рекомендації, критерії, що містяться в різних за своєю природою документах і мають різний рівень застосування (загальносвітовий або регіональний) [124, с. 107].

Багатьма вченими досліджувалися питання щодо європейських стандартів, стандартів, досудового розслідування, стандартів судового розгляду, однак питання щодо європейських стандартів саме касаційного розгляду на даний час мало досліджено.

Так, О. В. Капліна слушно зазначає, що у чинному законодавстві відсутнє поняття «міжнародний стандарт», у зв'язку з чим в юридичній літературі не склалося єдиного підходу до його визначення. Одні вчені вважають, що це «своєрідний кодекс прав людини в міжнародному праві», інші, що «міжнародні стандарти в галузі прав людини – це міжнародно-правові, тобто такі, що випливають з норм міжнародного права, обов'язки держав», треті твердять, що «права людини неможливо імпортувати, оскільки в кожному суспільстві вони мають специфіку. Міжнародні стандарти – тільки бездушні форми, а змісту й духовності вони набувають у державному відокремленому суспільстві». Авторка зазначає, що сутність поняття «міжнародні стандарти» ще не є усталеною [59, с. 224]. Стосовно кримінального процесу міжнародно-правові стандарти – це норми, які базуються на загальних принципах міжнародного права і регулюють відносини, що складаються у ході їх реалізації у різних сферах кримінального судочинства [105, с. 199].

І. Циліорик зазначає, що міжнародно-правові стандарти захисту прав і свобод людини – це закріплені в загальновизнаних нормативних актах вихідні положення, якими встановлені основні й невід'ємні права і свободи людини, захист яких є обов'язком держави, що ратифікувала відповідний міжнародний договір [392, с. 100].

В. В. Круквес також наголошує на відсутності єдиного визначення міжнародних стандартів [84, с. 91]. При цьому науковець наводить три основні

бачення міжнародних стандартів: 1) міжнародні стандарти забезпечення прав людини у кримінальному судочинстві – це звід основних загальноновизнаних і загальнообов’язкових норм і принципів, викладених як у міжнародних правових актах, так і у прецедентних рішеннях ЄСПЛ та міждержавних угодах, які закріплюють стандартизовані правила поведінки сторін та інших учасників кримінального судочинства [278, с. 48]; 2) «європейські стандарти» судового захисту прав людини зводяться до змісту судових рішень, тобто до практики ЄСПЛ [29, с. 72]; 3) права та свободи, які містяться в Конвенції, – це мінімальні європейські стандарти у сфері прав людини [264, с. 60].

Варто погодитися з визначенням європейських стандартів правосуддя, сформульованим А. Л. Паскар, відповідно до якого вони являють собою вимоги або моделі, які встановлені міжнародними нормативно-правовими актами і вироблені у прецедентній практиці ЄСПЛ, забезпечені конвенційними гарантіями та охоплені розумінням справедливого судового розгляду, стосуються порядку судочинства і спрямовані на забезпечення ефективного судового захисту прав та інтересів особи [123, с. 120-121].

В. В. Бонтлаб наголошує, що міжнародні стандарти об’єктивуються у джерелах міжнародного права. Разом з тим, їх виникнення є можливим за двома напрямками: 1) від сформованої практики неодноразового застосування певного правила або норми до закріплення звичаєвої поведінки у відповідному міжнародному акті, положення якого містять правові стандарти; 2) від прийняття міжнародного стандарту, який сформульований на засадах міждержавного консенсусу та імплементований у національне законодавство, до формування практики їх впровадження [27, с. 7].

Отже, з огляду на наведені визначення європейських стандартів правосуддя, поглядів на ці стандарти науковців, які представляють різні галузі права, можемо вивести своє визначення європейським стандартам касаційного розгляду кримінальних проваджень. Так, європейські стандарти касаційного розгляду кримінальних проваджень – це передбачені міжнародними нормативно-

правовими актами та розроблені прецедентною практикою ЄСПЛ вимоги щодо здійснення касаційного розгляду кримінальних проваджень, які спрямовані на забезпечення ефективного захисту прав та інтересів особи в суді касаційної інстанції.

До ознак європейських стандартів касаційного розгляду кримінальних проваджень слід віднести: 1) передбачений нормами міжнародного права і має своє закріплення в нормах національного законодавства; 2) має обов'язковий характер та передбачають мінімальні вимоги до кримінального процесуального судочинства; 3) реалізуються через імплементацію в національне законодавство; 4) має чітке формулювання, що позбавляє можливості двоякого тлумачення та в свою чергу сприяє виконанню завдання ВС – забезпечення єдиної та сталої практики.

Л. М. Ніколенко вказує на існування безлічі документів європейських органів, які визначають стандарти у сфері правосуддя. Відповідно, поняття «європейські стандарти» охоплює розвиток європейської системи права, а практика ЄСПЛ є основним елементом у процесі реформування національного законодавства [111, с. 116]. Разом з тим, Конвенція є основним документом, яким керується ЄСПЛ, перевіряючи скарги осіб (учасників правовідносин) на порушення державною їхніх прав, передбачених Конвенцією. Можна визначити, що для надання аналізу європейським стандартам касаційного розгляду варто більш детально дослідити положення статей 6, 13 Конвенції.

Стаття 6 Конвенції передбачає право на справедливий суд. Відповідно до частини першої цієї статті, кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [69].

А. В. Помазанов слушно зазначає, що лаконічність формулювань цих понять в тексті Конвенції не дозволяє розкрити сутність цього права повною

мірою, а відтак, не дають змоги простежити всі наявні особливості взаємозалежності права на справедливий суд та права на касаційне оскарження. Усуває зазначену ваду лаконічності тексту статті 6 Конвенції практика застосування норми цієї статті, у тому числі практика діяльності ЄСПЛ [128, с. 66].

Разом з тим, можемо виділити головний стандарт судового розгляду, в тому числі й касаційного розгляду кримінальних проваджень, – право на справедливий судовий розгляд. У доктрині кримінального процесу істотна увага присвячена системі елементів права на справедливий судовий розгляд, які виокремлюються вченими шляхом наведення переліку [74, с. 138-139; 274, с. 75], в тому числі із вказівкою на основоположні елементи [10, с. 395], або здійснення класифікації на декілька груп і визначення тих елементів, що належать до кожної з них [225, с. 16; 250, с. 13]. Аналіз підходів учених до виокремлення елементів цього права засвідчує, що майже всі елементи міжнародних стандартів властиві і для касаційного розгляду кримінальних проваджень. Разом з тим, оскільки за КПК процесуальний порядок касаційного розгляду має свої особливості, порівняно з судовим розглядом кримінальних проваджень та переглядом кримінальних проваджень судом апеляційної інстанції, то й доцільність у застосуванні деяких елементів міжнародних стандартів просто недоречно. Наприклад, суд касаційної інстанції не досліджує докази, а перевіряє правильність їх оцінки судами попередніх інстанцій, а тому і стандарти, які стосуються безпосереднього дослідження доказів ним не застосовується, водночас можуть братись до уваги у ході оцінки правильності застосування судами нижчих інстанцій норм матеріального та процесуального права.

Як уже зазначалося надзвичайно важливу роль у процесі застосування та впровадження міжнародних стандартів відіграють рішення ЄСПЛ. Тому спробуємо за допомогою рішень ЄСПЛ розкрити основні стандарти касаційного розгляду кримінальних проваджень.

Перш за все слід зазначити, що європейські стандарти не є безумовними, зазначені стандарти можуть бути обмежені на рівні національного законодавства, головним критерієм таких обмежень – є те, що вони не можуть суперечити нормам міжнародного права, що ратифіковані Україною та порушенням, встановленим у рішеннях ЄСПЛ.

На цьому наголошують й інші вчені, зазначаючи, що «право на судовий розгляд» не є абсолютним ані у кримінальному, ані у цивільному процесі. Воно має встановлені обмеження (§ 49 рішення від 27.02.1980 р. у справі «Deweert v. Belgium», § 67 рішення від 03.12.2009 р. у справі «Kart v. Turkey»). Проте, такі обмеження не мають перешкоджати реалізації цього права ані у спосіб, ані у обсязі, що можуть становити загрозу самій його суті. Вони мають переслідувати законну мету, а між вжитими засобами і метою, що переслідується, має існувати розумний пропорційний зв'язок (§ 37 рішення від 29.07.1998 р. у справі «Guérin v. France», § 34 рішення від 29.07.1998 р. у справі «Omar v. France», де процитовано вірцеві справи щодо цивільного судочинства) [131, с. 18].

Так, розглянемо більш детально право на доступ до суду. Аналіз практики ЄСПЛ свідчить, що суд трактує його як одне з фундаментальних прав людини, яке впливає зі змісту права на справедливий, незалежний, неупереджений суд, утворений на підставі закону. Однією з ознак доступності правосуддя вважається наявність оптимальної системи судових витрат і розвинених механізмів надання правової допомоги для бідних верств населення [121, с. 74].

Доступ до правосуддя є широким поняттям та в сучасних дослідженнях європейських фахівців розглядається як вагомий елемент верховенства права, який одночасно є процесом і метою [57, с. 27]. Вітчизняні вчені відзначають комплексний характер поняття доступу до правосуддя. Так, В. І. Маринів наголошує на тому, що доступ до правосуддя, будучи комплексним поняттям, забезпечується процесуальним механізмом і організацією роботи суду і включає низку складових: інстанційність судової системи, процесуальний порядок оскарження судових рішень, організацію роботи суду першої інстанції щодо

прийняття апеляційної скарги, підготовки матеріалів та їх передання до вищестоящего суду тощо [101, с. 619]. Н. Ю. Сакара характеризує доступність правосуддя як певний стандарт, що конкретизує вимоги судового захисту стосовно безперешкодного звернення до суду, необмеженої судової юрисдикції, розумних строків і належних судових процедур [248, с. 47].

Щодо доступу до суду касаційної інстанції ЄСПЛ у § 23 рішення від 22.09.2022 р. у справі «Леонідов проти України» зазначає наступне: ст. 6 Конвенції не зобов'язує Договірні Сторони створювати суди апеляційної чи касаційної інстанцій. Проте там, де існують такі суди, мають дотримуватися гарантії ст. 6 Конвенції, наприклад, держава має гарантувати громадянам ефективне право на доступ до судів для вирішення спору щодо їхніх прав та обов'язків цивільного характеру (див. § 80 рішення від 05.04.2018 р. у справі «Zubac v. Croatia» та наведену у ньому практику) [235]. Незважаючи на те, що наведене рішення стосується порушення саме цивільних прав заявника, разом з тим, позиція ЄСПЛ до порушення права на доступ до правосуддя не залежить від спеціалізації справи.

У рішенні від 04.12.1995 р. в справі «Bellet v. France» ЄСПЛ зазначив, що ефективність права на доступ передбачає, що особа повинна мати реальну можливість оскаржити дію, яка порушує її права. Водночас, згідно з позицією ЄСПЛ, правила, які регламентують етапи і терміни подання заяви на судовий розгляд спрямовані на забезпечення належного здійснення правосуддя і відповідність нормам, а саме – принципу правової визначеності (рішення від 15.10.2002 р. у справі «Cañete de Goñi v. Spain») [222].

З наведеного можна зробити висновок про те, що право на доступ до правосуддя є невід'ємною частиною права на справедливий судовий розгляд. Важливим в зазначеному аспекті є рішення від 21.02.1975 р. у справі «Golder v. the United Kingdom» [230], відповідно до якого ЄСПЛ вперше визнав право на доступ до правосуддя, яке текстуально не виділене в Конвенції, важливим

елементом права кожної людини на справедливий судовий розгляд, закріпленого у п. 1 ст. 6 Конвенції [42].

Наступним основним правом, яке включає в себе право на справедливий судовий розгляд, є право на публічне слухання (гласність судового розгляду).

Публічність провадження захищає підсудного від таємного правосуддя, на яке не поширюється контроль громадськості; вона є також одним із засобів, який допомагає зберегти довіру до судів. Завдяки прозорості, яку вона надає відправленню правосуддя, публічність дозволяє втілювати мету ст. 6 § 1 – справедливий судовий розгляд, гарантованість якого є одним із принципів кожного демократичного, у розумінні Конвенції, суспільства (§ 26 рішення від 22.02.1984 р. у справі «Sutter v. Switzerland», § 27 рішення від 14.11.2000 р. у справі «Riepan v. Austria», § 24 рішення від 28.10.2010 р. у справі «Krestovskiy v. Russia»). Із принципу публічності провадження в судових органах випливають два різні аспекти: здійснення публічних судових дебатів і публічне проголошення рішень і вироків (§ 93 рішення від 25.07.2000 р. у справі «Tierce and Others v. San Marino») [132, с. 54].

На рівні національного законодавства цьому праву кореспондує стаття 27 КПК щодо гласності і відкритості судового провадження та повного фіксування судового засідання і вчинюваних процесуальних дій технічними засобами.

Вимога публічності судового розгляду має на меті захист сторін у цивільному процесі, а також підсудних у кримінальному процесі від відправлення правосуддя за зачиненими дверима й забезпечення більшої його прозорості для підтримання авторитету судової влади в очах громадськості. Це право не є абсолютним. ... Фактично сторони мають право на публічне слухання, за відсутністю винятків, вказаних у другому реченні ст. 6 § 1. Публічне слухання захищає сторони від таємного самоправства без уваги суспільства. Гарантія публічності правозастосування є важливою для основного завдання статті 6 § 1, а саме забезпечення справедливого судового розгляду (§ 33 рішення від 26.09.1995 р. у справі «Diennet v. France», § 39 рішення від 13.01.2004 р. у справі

«*Martinie v. France*»). Для визначення того, чи відповідає слухання вимозі публічності, необхідно розглянути провадження загалом (§ 28 рішення від 14.12.1981 р. у справі «*Axen v. Germany*»). У провадженнях, що розглядаються судом першої та єдиної інстанції право на «публічний розгляд» відповідно до статті 6 § 1 обмежує право до «усного розгляду» (§§ 21-22 рішення від 23.02.1994 р. у справі «*Fredin v. Sweden (No.2)*»), § 46 рішення від 19.02.1998 р. у справі «*Allan Jacobsson v. Sweden (No. 2)*»), § 47 рішення від 11.07.2002 р. у справі «*Göç v. Turkey*»), якщо тільки не існує виняткових обставин, що обґрунтовують відмову у такому слуханні (рішення від 16.05.2002 р. у справі «*Hesse-Anger v. Germany*»). Винятковий характер обставин, що можуть бути підставами для відмови в усному розгляді великою мірою залежить від характеру проблеми, що вирішується компетентним національним судом, а не від частоти виникнення таких ситуацій (§ 29 рішення від 08.02.2005 р. у справі «*Miller v. Sweden*»), § 41 рішення від 13.01.2004 р. у справі «*Martinie v. France*») [265, с. 174].

Так, О. А. Банчук та Р. О. Куйбіда зазначають, що під публічністю розгляду справи мається на увазі щонайменше два аспекти: 1) відкритий судовий розгляд, коли будь-які особи, в тому числі сторони і представники сторін, можуть бути присутні при розгляді справи; 2) відкрите оголошення судового рішення, ухваленного за наслідками розгляду справи [7, с. 28].

О. В. Бойко виділяє наступні аспекти вимоги публічності судового розгляду: 1) право на відкритий судовий розгляд, який дозволяє будь-якій особі бути присутньою під час судового розгляду справи; 2) право на усні судові дебати в ході його проведення; 3) право на відкрите, публічне проголошення та оприлюднення судових рішень; 4) повне фіксування судового засідання за допомогою звукозаписувального технічного засобу [26, с. 15].

Щодо публічного усного розгляду справи в апеляційній чи касаційній інстанції, то ЄСПЛ у практиці сформував наступну позицію. Провадження щодо оскарження судових рішень, що передбачає розгляд тільки питання права (а не питання факту), можуть відповідати вимогам ст. 6 Конвенції, навіть якщо особі,

яка оскаржує це рішення, не надано можливості особисто бути вислуханим апеляційним чи касаційним судом. Втім, це можливо лише за умови, що було проведено відкритий та усний розгляд в суді першої інстанції (§ 58 рішення від 02.03.1987 р. у справі «Monnell and Morris v. the United Kingdom») [45, с. 33].

Відповідно до практики ЄСПЛ, порушення права на справедливий судовий розгляд через порушення принципу публічності констатовано у рішенні від 10.12.2009 р. у справі «Шагін проти України», рішенні від 06.01.2023 р. у справі «Суслов та Батікян проти України» [239; 241].

У рішенні ЄСПЛ у справі «Шагін проти України» зазначено, що відкритість розгляду справи у ВС не компенсувала закритість її розгляду в суді першої інстанції. Адже на практиці такий перегляд справи був незрівнянно вужчим за розгляд у суді першої інстанції, оскільки під час провадження в апеляційній інстанції не було повторного заслуховування та допиту свідків і було проведено лише одне засідання (§ 66 рішення) [241].

У рішенні ЄСПЛ у справі «Суслов та Батікян проти України» зазначено, що перед недопущенням публіки до судового розгляду районний суд не дійшов конкретних висновків стосовно необхідності закриття судового розгляду для захисту вагомого суспільного інтересу, і не обмежив закритість процесу мірою, необхідною для захисту такого інтересу (див. § 50 рішення від 20.10.2020 р. у справі «Boshkoski v. North Macedonia»). Жоден із зазначених недоліків не був розглянутий апеляційним судом в його ухвалі, якою він залишив без змін вирок суду першої інстанції (див. § 70). Стосовно публічного розгляду справи апеляційним судом і Вищим спеціалізованим судом України, то він сам собою не був достатнім для виправлення ситуації, оскільки перегляд на цих стадіях був обмеженим, зокрема свідки не заслуховувалися особисто, а слідчі дії безпосередньо не проводилися (§§ 125, 126 рішення) [239].

Як бачимо в наведених для прикладу рішеннях ЄСПЛ, констатовано порушення принципу публічності судового розгляду не судом касаційної інстанції, а судами попередніх інстанцій, разом з тим, в обох рішеннях зазначено

про те, що проведення судом касаційної інстанції відкритого касаційного розгляду не було належним виправленням допущеного під час розгляду справи попередніми інстанціями порушення.

Наступною важливою складовою права на справедливий судовий розгляд є дотримання розумних строків. На рівні касаційного розгляду такі строки проявляються в: 1) дотриманні строків касаційного оскарження; 2) розгляді касаційних скарг та вирішенні питань про допуск провадження до касаційного розгляду і 3) власне касаційного розгляду. На рівні національного законодавства дане право кореспондується в статтях 21 та 28 КПК.

Аналіз практики ЄСПЛ засвідчує, що при визначенні розумності строку розгляду справи враховуються такі критерії, як важливість справи для заявника, складність справи, поведінка сторін, кількість стадій судочинства, особливості політичної або соціальної ситуації у державі тощо [276, с. 361].

За загальним правилом, розумний строк розраховується з моменту відкриття провадження у справі і завершується ухваленням остаточного рішення судом найвищої інстанції. Що стосується початку відповідного строку, то він, зазвичай, розпочинається з моменту подання заяви до компетентного суду (§ 50 рішення від 23.04.1987 р. у справі «Poiss v. Austria», § 35 рішення від 19.01.2010 р. у справі «Bock v. Germany»), а в разі, якщо її подання створює передумову для початку провадження, до його строку входить обов'язковий попередній адміністративний розгляд (§ 98 рішення від 28.06.1978 р. у справі «König v. Germany», § 31 рішення від 31.03.1992 р. у справі «X. v. France», § 90 рішення від 07.06.2001 р. у справі «Kress v. France»). Щодо закінчення строку, то він зазвичай включає відповідне провадження загалом, враховуючи апеляційні провадження (§ 98 рішення від 28.06.1978 р. у справі «König v. Germany»), і рішення, яке врегульовує спір (§ 50 рішення від 23.04.1987 р. у справі «Poiss v. Austria»). Відповідно, вимога стосовно розумного строку застосовується до всіх стадій юридичних проваджень, спрямованих на вирішення спору, включаючи додаткові

стадії рішення у справі (§§ 28-29 рішення від 23.09.1997 р. у справі «Robins v. the United Kingdom») [265, с. 175].

О. В. Бойко зазначає, що закріплення на законодавчому рівні тривалості кримінального провадження є гарантією досягнень його завдань. Втім, не має універсальної можливості регламентувати строки судового провадження конкретно визначеним проміжком часу у цифровому вимірі. Тому, не випадково, у міжнародно-правових документах для регламентації строку судочинства використовується термін «розумні строки» [25, с. 117].

Із зазначеного можна зробити висновок, що «розумний строк» є оціночним поняттям і не має чітких меж.

О. П. Кучинська, під розумними строками розуміє період часу, який дозволив би уникнути надмірного, необґрунтованого зволікання у кримінальному провадженні. При цьому вона зазначає, що розумними можна вважати строки, об'єктивно необхідні для виконання визначених законом процесуальних дій у кримінальному провадженні та прийняття в ньому процесуальних рішень [89, с. 48].

У рішеннях ЄСПЛ неодноразово зазначається про те, що розумність тривалості провадження має оцінюватися з урахуванням обставин справи, зокрема, її складності, поведінки заявника та органів державної влади, значущість предмету спору для заявника (§ 116 рішення від 12.03.2009 р. у справі «Вергельський проти України», § 7 рішення від 28.10.2021 р. у справі «Дамбе та інші проти України») [229; 232].

О. П. Зеленцов зазначає, що на основі аналізу рішень ЄСПЛ проти України за 2021 рік слід констатувати той факт, що в більшості випадків недотримання розумних строків відбувається під час судового розгляду в суді першої інстанції. Наприклад, в рішеннях у справах «Трофименко і Махмутов проти України» від 08.07.2021 р., «Геращенко та інші проти України» від 16.09.2021 р., «Циганенко та інші проти України» від 30.09.2021 р., «Дамбе та інші проти України» від 28.10.2021 р. ЄСПЛ визнав, що у цих справах тривалість проваджень була

надмірною та не відповідала вимозі «розумного строку», а також суд не вбачав жодних фактів або аргументів, здатних виправдати загальну тривалість проваджень на національному рівні [53, с. 278].

Ще однією складовою права на справедливий судовий розгляд, на якій хотілося б акцентувати увагу, є рівність сторін (принцип змагальності). На відміну від попередніх елементів права на справедливий судовий розгляд, саме щодо недотримання принципу рівності сторін судом касаційної інстанції ЄСПЛ встановлює порушення Конвенції. Зазначений принцип міжнародного права продубльовано також в статті 10 КПК.

Рівність сторін є одним з невід’ємних елементів поняття справедливого судового розгляду. Вона вимагає, аби кожна сторона бачила, що їй надано розумні можливості представити свій інтерес за умов, які не ставлять її у несприятливе становище, порівняно із супротивником (рішення від 29.11.1995 р. у справі «Bulut v. Austria», § 34 рішення від 18.03.1997 р. у справі «Foucher v. France», § 140 рішення від 12.05.2005 р. у справі «Öcalan v. Turkey», § 19 рішення від 26.01.2017 р. у справі «Faig Mammadov v. Azerbaijan»). Вона вимагає забезпечення справедливої рівноваги між сторонами і застосовується як до цивільних, так і до кримінальних справ [132, с. 33].

Так, ЄСПЛ визнав порушенням ст. 6 Конвенції недотримання принципу рівності сторін у суді касаційної інстанції у § 35 рішення від 21.10.2010 р. у справі «Жук проти України», § 38 рішення від 14.12.2017 р. у справі «Гриб проти України» [231; 233].

Таким чином, касаційному розгляду як етапу стадії провадження у суді касаційної інстанції притаманні стандарти справедливого правосуддя – це передбачені міжнародними нормативно-правовими актами та розроблені прецедентною практикою ЄСПЛ вимоги щодо здійснення касаційного розгляду кримінальних проваджень, які спрямовані на забезпечення в суді касаційної інстанції ефективного захисту прав особи та її інтересів.

Ці стандарти характеризуються такими ознаками: 1) вони передбачені нормами міжнародного права та знаходять своє закріплення в нормах національного законодавства; 2) мають обов'язковий характер та окреслюють мінімальні вимоги до кримінального судочинства; 3) реалізуються через імплементацію в національне законодавство; 4) мають чітке формулювання, що позбавляє можливості двоякого їх тлумачення та, в свою чергу, сприяють виконанню завдань ВС.

З огляду на специфіку етапу касаційного розгляду у порівнянні із розглядом справи судами нижчих інстанцій, він характеризується наступними стандартами: розгляд справи безстороннім судом, встановленим законом; право на публічний розгляд справи (гласність та відкритість судового розгляду); право особи на доступ до правосуддя, в контексті права на оскарження судових рішень; рівність сторін; право на ефективний засіб захисту; дотримання розумних строків розгляду провадження.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ КАСАЦІЙНОГО РОЗГЛЯДУ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

2.1. Підготовка касаційного розгляду

Як зазначалося вище, у структурі стадії провадження в суді касаційної інстанції умовно можна виокремити два етапи, одним з яких є касаційний розгляд, що включає таку складову, як підготовка касаційного розгляду. Від правильної організації підготовки касаційного розгляду залежить дотримання низки визначених ч. 1 ст. 7 КПК загальних засад кримінального провадження.

З огляду на зазначене, розглянемо всі дії, які необхідно виконати судді для забезпечення належного та справедливого касаційного розгляду, адже без їх виконання неможливо здійснити касаційний розгляд кримінального провадження.

Підготовка касаційного розгляду регулюється ст. 430 КПК та включає в себе наступні дії: 1) надсилання копії ухвали про відкриття касаційного провадження учасникам судового провадження разом з копіями касаційних скарг, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу; 2) витребування матеріалів кримінального провадження; 3) вирішення заявлених клопотань; 4) вирішення питання про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються; 5) вирішення клопотання щодо проведення судового засідання в режимі відеоконференції; 6) вирішення інших питань, необхідних для касаційного розгляду [78].

На відміну від рішення про відкриття касаційного провадження, яке з огляду на вимоги ч. 1 ст. 428 КПК приймається колегіально, всі дії щодо підготовки касаційного розгляду з урахуванням ч. 1 ст. 430 КПК вчиняються суддею-доповідачем одноособово.

Взагалі у доктрині кримінального процесу дії судді-доповідача в межах підготовки касаційного розгляду умовно поділяють на обов'язкові та факультативні. Обов'язковими є такі рішення та дії судді-доповідача, які він повинен ухвалити і вчинити з огляду на засаду публічності (*ex officio*), а факультативними – які він виконує тільки з ініціативи заінтересованих осіб [17, с. 165]. До обов'язкових належать дії судді-доповідача щодо надсилання учасникам судового провадження копій ухвал про відкриття касаційного провадження, копій касаційних скарг та інформаційного листа про права та обов'язки відповідного учасника та встановлення строку на подання заперечень на касаційну скаргу; витребування матеріалів провадження; закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду. Факультативними діями є дії, які вчиняються суддею-доповідачем у разі задоволення ним клопотань учасників судового провадження. Таким чином, в основу наведеного поділу покладено імперативний характер нормативних приписів, які закріплюють відповідні дії судді-доповідача з підготовки касаційного розгляду. Тобто, обов'язкові підготовчі дії вчиняються ним незалежно від наявності про це клопотання учасників судового провадження, а факультативні, навпаки, – лише за наявності відповідного клопотання [256, с. 67].

При цьому слід зазначити, що такі дії як: 1) вирішення питання про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються; 2) призначення засудженому захисника, у випадку, якщо його участь не була забезпечена в попередніх інстанціях, або є обставини, що унеможливають його участь у суді касаційної інстанції, однак участь захисника, відповідно до ст. 52 КПК, є обов'язковою, суддя-доповідач вирішує незалежно від того, чи надійшло про це клопотання учасників кримінального провадження.

Перше, що обов'язково вчиняє суддя-доповідач при підготовці касаційного розгляду це повідомляє сторони кримінального провадження про надходження касаційних скарг. На виконання цього завдання копія ухвали про відкриття касаційного провадження направляється сторонам кримінального провадження

для того, щоб вони були обізнані про те, скільки касаційних скарг подано на судові рішення, хто подав касаційну скаргу тощо. Із зазначених міркувань сторонам кримінального провадження направляється також копія касаційної скарги / касаційних скарг. Отримання зазначених документів у подальшому дає можливість сторонам кримінального провадження, вивчивши їх, належним чином підготуватися до касаційного розгляду, підготувати заперечення на касаційну скаргу, доповнення тощо.

Також суддя-доповідач направляє учасникам судового провадження інформацію про їхні права і обов'язки. Зазначена інформація має бути викладена на окремому аркуші, стосуватися лише конкретного учасника судового провадження залежно від його процесуального статусу в кримінальному провадженні (потерпілого, засудженого, його захисника, представників потерпілого та засудженого, цивільного позивача тощо) та відображати лише ті права і обов'язки, які учасники судового провадження мають або зобов'язані виконувати під час касаційного провадження [75, с. 367].

Обов'язковим елементом підготовки касаційного розгляду є також витребування суддею матеріалів кримінального провадження з суду першої інстанції із метою їх належної перевірки. Саме від терміну надходження матеріалів кримінального провадження залежить дотримання суддею строків для вчинення інших процесуальних дій, необхідних для підготовки касаційного розгляду, а також відповідно – залежить дата самого касаційного розгляду.

Кримінальним процесуальним законом встановлено строк, протягом якого суддя-доповідач без виклику сторін провадження має виконати зазначені в ч. 1 ст. 430 КПК процесуальні дії – десять днів після відкриття касаційного провадження. Проте, зазначений строк вбачається недостатнім, оскільки для направлення учасникам судового провадження копій ухвал про відкриття касаційного провадження із додатками суддя-доповідач повинен використовувати лише дані, наявні в матеріалах кримінального провадження, а саме інформацію про всіх учасників судового провадження, зокрема їх прізвища,

імена та адреси, що зумовлює необхідність вчинення ним низки процесуальних дій. Після того, як було прийняте колегіальне рішення про відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою, суддя-доповідач повинен надати вказівку секретарю судового засідання про витребування з місцевого суду інформації про учасників судового провадження, в якому відкрито касаційне провадження. У той же час цей суддя повинен витребувати матеріали кримінального провадження з того самого місцевого суду [34, с. 67].

Інструкцією з діловодства ВС (далі – Інструкція) передбачено, що копія ухвали про відкриття провадження в справі, якою суддя-доповідач витребує справу, копія ухвали про витребування справи надсилається електронною поштою на електронну адресу відповідного суду (п. 389) [55].

Використання такого способу комунікації між судами значно спрощує процес підготовки кримінального провадження до касаційного розгляду та сприяє дотриманню строків, визначених ч. 1 ст. 430 КПК. Разом із тим, на практиці мають місце непоодинокі випадки, коли місцеві суди або направляють інформацію про учасників судового провадження одночасно із матеріалами цього провадження, або за певних обставин не можуть негайно виконати запит на надання інформації, наприклад, із огляду на те, що матеріали кримінального провадження ще не повернуті до місцевого суду після апеляційного розгляду.

Таким чином, суддя-доповідач з об'єктивних причин не завжди може дотриматися установленого ч. 1 ст. 430 КПК строку на вчинення підготовчих дій до касаційного розгляду.

Нормами кримінального процесуального закону на суддю-доповідача також покладено обов'язок встановлювати строк, протягом якого особи, визначені ст. 425 КПК, вправі подати заперечення на касаційну скаргу. Вказана дія є однією з умов дотримання загальних засад кримінального провадження, зокрема рівності учасників судового розгляду та доступу до правосуддя. Водночас, процесуальний закон не передбачає конкретний строк, протягом якого учасники касаційного розгляду повинні надіслати до суду свої заперечення на

касаційну скаргу. Натомість, визначення тривалості цього строку законодавець закріплює як дискреційне повноваження судді-доповідача, в ході реалізації якого він повинен враховувати, що встановлюваний строк, як вказує С. М. Міщенко, має відповідати принципам розумності, бути достатнім для викладу заперечень на касаційну скаргу та враховувати реальну можливість отримання копій ухвали, касаційної скарги та інших документів [80, с. 771].

Цей строк встановлює суддя-доповідач на власний розсуд, враховуючи індивідуальні особливості справи – складність, обсяг, кількість та обсяг касаційних скарг, які надійшли, тощо [41, с. 614].

На думку Н. Р. Бобечка, наявність у судді-доповідача повноваження самостійно визначати строк для подання заперечень на касаційну скаргу свідчить про гнучкий підхід законодавця до реалізації заінтересованими особами своїх суб'єктивних прав залежно від об'єкта касаційного оскарження, дисциплінує учасників кримінального провадження, запобігає зловживанню ними своїми процесуальними правами, усуває тяганину, зумовлену відкладенням касаційного розгляду, у зв'язку з поданням таких заперечень перед початком розгляду кримінального провадження судом [17, с. 166-167].

Аналіз судової практики свідчить про те, що суддями не сформовано єдиного підходу до встановлення строку на подання заперечень. Так, наразі відмічається два підходи щодо реалізації цих дискреційних повноважень судді-доповідача щодо визначення строку на подання заперечень на касаційну скаргу:

- 1) чітко передбачено строк подання заперечень, який відраховується від дня отримання копії касаційної скарги стороною кримінального провадження, тобто цей строк встановлюють шляхом визначення конкретного періоду, і зазвичай він становить від семи до тридцяти календарних днів (ухвали ККС ВС від 13.09.2021 р. у справі № 521/15375/14, від 02.04.2024 р. у справі № 707/1703/21) [301; 329];
- 2) містить посилання на настання конкретного моменту, тобто кінцевим строком подання заперечень є початок касаційного розгляду (ухвали ККС ВС від

30.08.2021 р. у справі № 727/5464/19, від 28.03.2024 р. у справі № 285/1131/15-к) [371; 376].

Багато непорозумінь із боку сторін кримінального провадження викликає відсутність у КПК визначення «заперечення на касаційну скаргу».

Незважаючи на те, що в ст. 431 КПК містяться вимоги до заперечень на касаційну скаргу, однак у судовій практиці трапляються випадки, коли учасники судового провадження не розуміють значення слова «заперечення», яке за своєю сутністю має бути незгодою з касаційною скаргою. Зокрема, в окремих випадках до суду касаційної інстанції надходять документи, що мають назву «заперечення на касаційну скаргу», проте за своїм змістом ці документи є касаційними скаргами, оскільки містять касаційні вимоги. У такому випадку суд касаційної інстанції розглядає такі заперечення на касаційну скаргу, як касаційну скаргу і приймає, одне з рішень, передбачених статтями 428-429 КПК, перевіряючи цей документ на відповідність вимогам ст. 427 КПК (ухвала ККС ВС від 27.11.2020 р. у справі № 307/1403/18) [370].

Про те, що заперечення на касаційну (апеляційну) скаргу не повинні містити свою незгоду з оскаржуваними судовими рішеннями вказували у своїх наукових працях також Н. Р. Бобечко і В. І. Теремецький [17, с. 169; 271, с. 85].

Трапляються в судовій практиці і випадки надходження на адресу суду касаційної інстанції заперечень від осіб, які відповідно до ст. 431 КПК не наділені правом подавати заперечення. У такому разі колегія суддів приймає рішення про повернення цих заперечень особам, які їх подали, що підтверджується судовою практикою (ухвала ККС ВС від 03.02.2020 р. у справі № 456/1917/15-к) [303].

Незважаючи на те, що ст. 431 КПК містить загальні вимоги до заперечень на касаційну скаргу, зокрема щодо їх форми та змісту, однак на законодавчому рівні не передбачено наслідків недотримання вимог до заперечень на касаційну скаргу, не визначено строку на усунення недоліків, і взагалі відсутня вказівка на будь-які процесуальні дії, які має вчинити суддя у такому випадку.

За загальним правилом, суд приймає всі заперечення на касаційну скаргу незважаючи на те, що вони не відповідають вимогам ст. 431 КПК або ж подані поза встановленим суддею строком. Проте така позиція суддів нівелює положення закону про обов'язковість виконання дискреційних повноважень судді-доповідача на встановлення строку на подання заперечень. Слід також зазначити, що чинним законодавством не передбачено поновлення строку на подання заперечень на касаційну скаргу, з огляду на що судова практика кримінальної юрисдикції не містить випадків про розгляд таких клопотань.

Як правило, рішення стосовно всіх зазначених дій (направлення учасникам судового провадження копій ухвали про відкриття касаційного провадження з додатками, а також роз'яснення учасникам судового провадження права подати заперечення на касаційну скаргу) суддею-доповідачем відображаються в одній ухвалі.

На нашу думку, в ухвалі про витребування матеріалів кримінального провадження було би також доцільно роз'яснювати сторонам кримінального провадження положення ст. 435 КПК щодо права на письмове касаційне провадження та надавати їм термін на висловлення своєї позиції з цього питання, за виключенням випадків, коли вони вже висловили свою позицію в касаційній скарзі.

Слід зазначити, що суддя-доповідач, з огляду на положення ст. 430 КПК, під час підготовки касаційного розгляду вирішує також заявлені сторонами клопотання. Разом із тим, без надходження до суду касаційної інстанції матеріалів кримінального провадження суддя може вирішити лише питання (або у випадку надходження клопотання) щодо зупинення виконання оскаржених судових рішень.

Майже в кожній касаційній скарзі сторона захисту, оскаржуючи судові рішення в касаційному порядку, порушує питання про зупинення виконання судових рішень, що набрали законної сили, що свідчить про актуальність зазначеного питання. Прийняти рішення про зупинення виконання судових

рішень суддя-доповідач може як за клопотанням сторін, так і за власною ініціативою. Таке зупинення має строковий характер і може зберігати свою дію лише до прийняття рішення судом касаційної інстанції по суті касаційної скарги.

Про важливість вирішення питань про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються наголошував і ВС, так, зокрема, в ухвалі Касаційного цивільного суду ВС від 10.08.2020 р. зазначено, що метою вирішення питання про зупинення виконання судового рішення або зупинення його дії є недопущення порушення прав, свобод та охоронюваних законом інтересів особи, яка подала касаційну скаргу та інших осіб, які беруть участь у справі, якщо такі наслідки можуть настати у зв'язку з виконанням (дією) судового рішення [380].

Однак, під час прийняття таких рішень виникають певні труднощі, оскільки у касаційному порядку оскаржуються судові рішення, що набрали законної сили і, як правило, вже звернуті до виконання. Так, на думку Н. Р. Бобечка, підставою для зупинення виконання рішення на стадії касаційного провадження є наявність даних, які вказують на явну неправосудність судового рішення, що виконується. Під явною неправосудністю судового рішення, на думку вченого, варто розуміти комплексну характеристику, яка вказує на його незаконність, необґрунтованість та несправедливість абсолютно очевидного, безсумнівного характеру. При цьому не можуть бути підставами для зупинення виконання судового рішення обставини, що свідчать про різке погіршення стану здоров'я засудженого, важкі умови відбування ним покарання, тяжкі наслідки для його родини, зумовлені виконанням покарання [17, с. 171].

Проте, з огляду на судову практику, суддя-доповідач не позбавлений можливості врахувати певні обставини, зокрема стан здоров'я особи засудженого або його сімейні обставини, які мають значення для прийняття рішення про задоволення клопотання про зупинення виконання судового рішення. Зокрема, трапляються випадки задоволення клопотання про зупинення виконання судових рішень саме з підстав незадовільного стану здоров'я, наявності на утриманні у засудженого малолітньої дитини, хворих батьків, які потребують допомоги тощо

(ухвали ККС ВС від 25.02.2021 р. у справі № 751/9003/18, від 26.09.2023 р. у справі № 179/541/20) [362; 367].

За наявності для того підстав виконання судового рішення може бути зупинене як повністю (ухвали ККС ВС від 13.09.2021 р. у справі № 402/581/18, від 31.01.2023 р. у справі № 562/1229/20) [330; 377], так і в певній його частині, наприклад, у частині вирішення цивільного позову або прийнятого рішення про речові докази (ухвали ККС ВС від 31.08.2020 р. у справі № 481/227/18, від 09.02.2023 р. у справі № 701/119/19) [318].

На даний час трапляються випадки, коли суд касаційної інстанції приймає рішення про зупинення виконання судових рішень у зв'язку з тим, що засуджений перебуває на військовій службі (ухвали ККС ВС від 15.09.2022 р. у справі № 463/11055/21, від 19.10.2022 р. у справі № 185/1798/18) [334; 349].

Рішення суду касаційної інстанції про задоволення / відмову у задоволенні клопотання про зупинення судового рішення має бути належним чином обґрунтоване судом (суддею-доповідачем), зокрема в ньому має бути зазначено, з яких підстав клопотання про зупинення виконання судового рішення задоволено повністю або частково та має бути вказано, чому в іншій частині таке клопотання задоволенню не підлягає.

З огляду на зазначене можна зробити висновок, що відкриття касаційного провадження не є безумовною підставою для прийняття рішення про зупинення виконання судових рішень, оскільки для здійснення такої процесуальної дії повинні бути обґрунтовані підстави, зокрема, зі змісту касаційної скарги та долучених до неї документів має вбачатися явне істотне порушення КПК, допущене судами попередніх інстанцій; або це може бути незадовільний стан здоров'я засудженого, проходження ним військової служби тощо.

Копія ухвали про зупинення виконання судового рішення або зупинення його дії невідкладно направляється на офіційну електронну адресу суду, рішення якого зупиняється, а також учасникам справи (п. 392 Інструкції) [55].

За відсутності для того підстав суди відмовляють у зупиненні виконання судових рішень, що набрали законної сили. Як свідчать результати дослідження судової практики, основною причиною цього є неналежне обґрунтування необхідності зупинення оскаржуваних судових рішень (ухвали ККС ВС від 15.11.2021 р. у справі № 699/434/19, від 11.05.2022 р. у справі № 757/38626/17-к) [323; 335].

Варто погодитися з Н. Р. Бобечком, який зазначає, що зупинення виконання судового рішення – це тимчасове припинення реалізації заходів кримінально-правового впливу та (або) рішень процесуального характеру, що визначені в оскарженому вироку або ухвалі, які набрали законної сили і звернені до виконання, зумовлене поновленням строку на апеляційне оскарження або наявністю даних, що свідчать про явну неправосудність оскарженого судового рішення, на строк до ухвалення рішення про закриття касаційного провадження або підсумкового рішення за результатами касаційного розгляду. Автор наголошує, що йдеться про відстрочку у виконанні акта правосуддя, який є обов’язковим для усіх державних органів, органів місцевого самоврядування, їх службових осіб, громадських організацій, фізичних та юридичних осіб на всій території України [17, с. 170-171].

На нашу думку, питання про зупинення виконання судових рішень, що набрали законної сили, має дуже важливе значення, і механізму його застосування має бути присвячена окрема стаття.

Як слушно зазначає С. М. Міщенко, якщо до суду касаційної інстанції надійшли клопотання про здійснення касаційного розгляду у режимі відеоконференції, про забезпечення засудженого під час касаційного розгляду перекладачем, про здійснення провадження за відсутності учасника судового провадження тощо, суддя-доповідач, розглянувши клопотання, зобов’язаний постановити мотивовану ухвалу про задоволення чи незадоволення заявленого клопотання [80, с. 771]. Оскільки підготовка касаційного розгляду не є розглядом касаційної скарги по суті, то низка клопотань (наприклад, про визнання доказів

недопустимими) не вирішуються суддею-доповідачем одноособово на цьому етапі, а підлягають вирішенню колегією суддів під час розгляду касаційної скарги/касаційних скарг на судові рішення в нарадчій кімнаті під час ухвалення остаточного рішення.

Також слід враховувати, що такі клопотання сторін, як здійснення дистанційного судового провадження (ст. 336 КПК) чи обов'язкову участь в судовому засіданні захисника (ст. 52 КПК) може бути вирішено лише після надходження матеріалів кримінального провадження до суду касаційної інстанції і як правило вирішуються ці клопотання під час закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду.

Зі змісту п. 5 ч. 1 ст. 430 КПК випливає, що перелік питань, визначених ч. 1 цієї статті не є вичерпним, оскільки суддя-доповідач вирішує інші питання, необхідні для касаційного розгляду. У доктрині кримінального процесу до числа цих питань відносять, зокрема, визнання обов'язковою явку певних учасників судового розгляду; залучення перекладача у провадженні; доручення органу (установі), уповноваженому законом на надання безоплатної правової допомоги, забезпечити засудженого захисником; доставлення засудженого, який тримається під вартою, у судові засідання, якщо від нього надійшло відповідне клопотання; проведення дистанційного судового провадження за наявності до того встановлених статтею 336 КПК підстав тощо [110, с. 299]. Дещо уточнюючи наведену позицію, потрібно вказати, що зазначені питання, з урахуванням п. 5 ч. 1 ст. 430 КПК, підлягають вирішенню й за відсутності клопотань учасників судового провадження.

У ч. 4 ст. 430 КПК законодавець передбачив обов'язковість виклику в судові засідання засудженого для участі в касаційному розгляді за умови, що суд визнає його участь обов'язковою, а засуджений, який тримається під вартою, також викликається у разі, коли ним подано про це клопотання [78]. Виконання цієї норми є дуже важливим для забезпечення дотримання вимог законності, справедливості та рівності перед законом і судом. Її недотримання може мати

наслідком встановлення ЄСПЛ порушення п. 1 ст. 6 Конвенції та, як наслідок, перегляд кримінального провадження за виключними обставинами з подальшим скасуванням судових рішень національних судів. Для прикладу можна навести рішення ЄСПЛ у справах «Коробов проти України» від 21.07.2011 р. та «Гриб проти України» від 14.12.2017 р., в яких було констатовано порушення п. 1 ст. 6 Конвенції внаслідок порушення принципу процесуальної рівності сторін під час провадження у ВСУ [231; 234].

Реалізація засудженим права на особисту участь у судовому засіданні суду касаційної інстанції майже не викликає проблем у випадках, коли він не знаходиться під вартою і бажає приймати участь у судовому засіданні: засуджений може прибути до зали судових засідань суду касаційної інстанції у визначені суддею-доповідачем день і час або заявити про бажання приймати таку участь у режимі відеоконференції, що передбачено ст. 336, п. 4-1 ч. 1 ст. 430 КПК. При цьому можливість участі засудженого, як і інших учасників судового провадження, в суді касаційної інстанції шляхом відеоконференції сприяє як більш швидкому та ефективному касаційному розгляду так і спрощує підготовку до касаційного розгляду [256, с. 70].

Копія ухвали про участь у судовому засіданні учасника провадження в режимі відеоконференції з приміщення суду підлягає негайному надсиланню на офіційну електронну адресу цього суду, який, у свою чергу, повинен організувати виконання такої ухвали, а також тому учаснику провадження, який буде приймати участь у судовому засіданні (п. 393 Інструкції) [55].

Проте, виникають певні питання, які повинні бути вирішені суддею у випадку, коли засуджений тримається під вартою і не бажає приймати участь у судовому засіданні шляхом відеоконференції, а, навпаки, наполягає на його безпосередній участі, тобто доставленні його до зали судових засідань ВС. У таких випадках потрібно враховувати, що хоча законодавець у ч. 1 ст. 430 КПК обмежує вчинення суддею-доповідачем підготовчих дій десятиденним строком, який розпочинається після відкриття касаційного провадження, однак відповідно

до ч. 4 цієї статті вимога засудженого, що тримається під вартою, про його участь у судовому засіданні суду касаційної інстанції, є обов'язковою. Тобто на розгляд такого клопотання засудженого зазначений десятиденний строк не поширюється [256, с. 70].

Таким чином, суддя-доповідач, отримавши клопотання засудженого, що тримається під вартою, про його доставлення до зали судових засідань ВС, повинен прийняти відповідне рішення та надати вказівку про його виконання, навіть якщо закінчився строк підготовки касаційного розгляду і справа вже призначена до розгляду на конкретну дату (ухвали ККС ВС від 16.10.2019 р. у справі № 567/132/18, від 16.02.2023 р. у справі № 648/3138/19) [338; 341].

У судовій практиці непоодинокими є випадки надходження до суду касаційної інстанції клопотань засуджених про залучення захисника для здійснення у передбачених КПК випадках захисту за призначенням після закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду. У таких випадках залучення захисника є вагомою гарантією забезпечення права засудженого на захист як однієї із загальних засад кримінального провадження (ст. 20 КПК), у зв'язку з чим судді-доповідачі задовольняють такі клопотання засуджених поза межами, визначеного ч. 1 ст. 430 КПК, строку на підготовку касаційного розгляду (ухвала ККС ВС від 17.11.2020 р. у справі № 318/2199/16-к) [347].

Поряд із здійсненням виклику засудженого у випадках, визначених ч. 4 ст. 430 КПК, суддя-доповідач може викликати у судові засідання для участі в касаційному розгляді й інших учасників судового провадження, якщо визнає їх участь обов'язковою. Як наголошує С. М. Міщенко, суддя-доповідач може визнати обов'язковою участь потерпілого, якщо в касаційній скарзі ставиться питання про закриття кримінального провадження, засудженого та потерпілого – якщо ставиться питання про скасування чи зміну вироку суду на підставі угоди про примирення, засудженого – в разі закриття кримінального провадження з nereабілітуючих підстав, тоді як останній вказує про відсутність у його діях складу кримінального правопорушення тощо [80, с. 772].

Разом з тим, з аналізу судової практики вбачається, що судом касаційної інстанції із власної ініціативи визнається обов'язкова участь лише захисника, і лише у випадку, коли його участь, відповідно до ст. 52 КПК є обов'язковою, і в матеріалах кримінального провадження відсутні відомості про те, що засуджений вже має захисника (ухвала ККС ВС від 27.07.2022 р. у справі № 703/773/20) [369].

Відповідно до частин 2 і 3 ст. 430 КПК, усі рішення, які суддею-доповідачем ухвалюються в ході підготовки провадження до касаційного розгляду, оформлюються ухвалами, а копії цих ухвал надсилаються учасникам провадження. Провівши підготовчі дії та отримавши матеріали провадження, суддя-доповідачем постановлюється ухвала про закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду [78]. Зазначена ухвала, з урахуванням вимог ч. 1 ст. 370 КПК, повинна бути законною, обґрунтованою та вмотивованою.

Глава 32 КПК не містить положень щодо вимог до ухвали про закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду. Разом з тим, постановлені суддею-доповідачем під час підготовки касаційного розгляду ухвали за своїм змістом повинні відповідати вимогам ч. 1 ст. 372 КПК і містити три частини: вступну, мотивувальну та резолютивну. Ухвала про закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду є процесуальним документом, яким завершується підготовка до касаційного розгляду і починається саме касаційний розгляд.

З наведеного вбачається, що під час підготовки касаційного розгляду суддя-доповідач одноособово здійснює процесуальні дії, спрямовані на забезпечення подальшого касаційного розгляду кримінального провадження. Система цих дій і граничний строк їх виконання визначені законодавцем у ч. 1 ст. 430 КПК, аналіз практики застосування якої дозволив виявити низку проблем правозастосовного характеру, пов'язаних, у першу чергу, з недостатністю закріпленого у вказаній нормі десятиденного строку для своєчасного здійснення суддею-доповідачем підготовчих дій. Наведене вказує на доцільність уточнення нормативно закріпленого строку виконання суддею-доповідачем процесуальних дій,

пов'язаних із підготовкою касаційного розгляду, що підлягає визначенню як з урахуванням необхідності забезпечення засади розумності строків, так і низки об'єктивних чинників, які виключають можливість вчинення підготовчих дій протягом строку, визначеного ч. 1 ст. 430 КПК.

Вважаємо, що ч. 1 ст. 430 КПК має бути викладена в наступній редакції:

«1. Суддя-доповідач протягом десяти днів після відкриття касаційного провадження:

1) надсилає копії ухвали про відкриття касаційного провадження учасникам судового провадження разом з копіями касаційних скарг, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу;

2) витребує матеріали кримінального провадження.

Суддя-доповідач до початку касаційного розгляду:

1) вирішує питання про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються;

2) вирішує заявлені клопотання, в тому числі ті, які надійшли після відкриття касаційного провадження;

3) вирішує інші питання, необхідні для касаційного розгляду.

Дії, передбачені цією частиною, вчиняються суддею-доповідачем без виклику сторін кримінального провадження».

Пропонуємо доповнити ст. 430 КПК частинами 5 та 6 такого змісту:

«5. Заперечення на касаційну скаргу, які не відповідають вимогам частин другої – четвертої цієї статті або які надійшли після початку касаційного розгляду, не розглядаються.

6. Заперечення на касаційну скаргу направляються учасникам судового провадження».

Питання про зупинення виконання судових рішень, що набрали законної сили має дуже важливе значення і механізму його застосування має бути

присвячена окрема стаття. Тому пропонуємо доповнити КПК ст. 430-1 наступного змісту:

«Стаття 430-1. Зупинення та поновлення виконання судових рішень, які оскаржуються

1. Суд касаційної інстанції за заявою учасника судового провадження або за власної ініціативою може повністю або частково зупинити виконання оскаржуваного судового рішення до закінчення касаційного розгляду.

2. Про зупинення виконання судового рішення або відмову у задоволенні клопотання про зупинення суд касаційної інстанції постановляє ухвалу.

3. Суд касаційної інстанції про поновлення виконання судового рішення зазначає у своїй постанові».

2.2. Порядок касаційного розгляду

Касаційний розгляд являє собою низку послідовних дій, які не можуть бути відокремлені один від одного і відповідно мають бути вчинені в їх логічній послідовності, єдності, оскільки пропущення однієї із них або зміна їх послідовності вчинення, в подальшому може сприяти виникненню сумніву у законності та об'єктивності прийнятого судом касаційної інстанції рішення.

На законодавчому рівні не визначено спеціальної процедури касаційного розгляду, а зазначено, що він, з урахуванням особливостей, передбачених КПК, здійснюється за правилами, встановленими для розгляду в суді апеляційної інстанції [9, с. 120].

Касаційному розгляду притаманні дотримання прав і законних інтересів усіх учасників, що виражається, зокрема, в: 1) необхідності повідомити учасників про дату касаційного розгляду; 2) забезпеченні можливості брати участь у розгляді справи в суді касаційної інстанції, як безпосередньо так і в режимі відеоконференції; 3) у випадках передбачених КПК, забезпеченні можливості скористатися послугами захисника; 4) забезпеченні права на надання

пояснень; 5) дотриманні таємниці нарадчої кімнати; 6) дотриманні розумних строків розгляду тощо.

Чинним законодавством передбачено, що розгляд справи у суді касаційної інстанції здійснюється колегією суддів ККС ВС у складі трьох або більшої непарної кількості суддів (ч. 5 ст. 31 КПК). У визначених КПК випадках, кримінальне провадження в касаційному порядку (касаційний розгляд) здійснюється судовою палатою ККС (палатою), об'єднаною палатою ККС або ВП ВС [78]. Касаційний розгляд може здійснюватися як в усній, так і в письмовій формах.

Особливості усного касаційного розгляду. Виконавши процесуальні дії, коло яких передбачено статтями 342–345 КПК та вирішивши клопотання учасників провадження, суддя-доповідач здійснює коротку доповідь змісту оскаржених судових рішень, поданих касаційних скарг і заперечень на них (ч. 2 ст. 434 КПК) [78]. Зазначена норма свідчить про певну схожість процедури касаційного розгляду із переглядом у судах першої та апеляційної інстанцій, зокрема в частині проведення підготовчих дій. Водночас, касаційному розгляду притаманна низка особливостей, що ґрунтується на нормах КПК.

Варто погодитися з тим, що касаційний розгляд є системою взаємопов'язаних, послідовно змінюваних частин, кожній з яких притаманні власний зміст і призначення, низка процесуальних дій і рішень, виконання яких у послідовності, визначеній КПК, сприяє забезпеченню якісної перевірки судових рішень [17, с. 176].

У докторині кримінального процесу сформовані різні підходи до структурування касаційного розгляду. Так, С. І. Кравченко у структурі касаційного розгляду виокремлює п'ять елементів: здійснення підготовчих дій, коло яких визначене статтями 342-345 КПК; вирішення поданих учасниками провадження клопотань; здійснення суддею-доповідачем короткої доповіді змісту оскаржених судових рішень, поданих касаційних скарг і заперечень на них; заслуховування доводів учасників провадження; ухвалення судового

рішення та його проголошення [109, с. 674]. Натомість, Н. Р. Бобечко обґрунтовує доцільність виокремлення в касаційному розгляді трьох частин: підготовчої, зміст якої полягає у встановленні умов, необхідних для перевірки оскаржених судових рішень, належної оцінки наявних у справі доказів, і вирішенні клопотань; основної, зміст якої полягає в оголошенні змісту оскаржених судових рішень, касаційних скарг і заперечень на ці скарги, заслуховуванні доводів учасників провадження, дослідженні судом наявних у матеріалах провадження доказів; заключної, яку становлять ухвалення судового рішення та його проголошення [17, с. 183-185, 194].

Щодо структури касаційного розгляду по суті, то системний аналіз норм КПК дозволяє умовно виокремити дві його частини: 1) підготовку провадження до розгляду по суті, що включає в себе відкриття судового засідання, перевірку явки учасників касаційного розгляду, причини їх неприбуття, оголошення складу суду та роз'яснення учасникам розгляду їх прав та обов'язків, і вирішення клопотань, які надійшли після закінчення підготовки, але до початку касаційного розгляду; 2) розгляд провадження по суті, під час якого доповідається зміст оскаржуваних судових рішень та встановлені судами попередніх інстанцій обставини, основні доводи поданої касаційної скарги, доповнень та заперечень на неї, заслуховування доводів сторін щодо поданої касаційної скарги та з'ясування їх позиції [253, с. 188].

Касаційний розгляд розпочинається з відкриття судового засідання головуючим суддею у день і час, вказаний в ухвалі про закінчення підготовки та призначення до касаційного розгляду, й оголошення ним про те, яке кримінальне провадження розглядатиметься. Після вчинення цих дій секретар судового засідання, згідно з ч. 2 ст. 342 КПК, доповідає суду про явку викликаних і повідомлених учасників провадження, встановлює особу кожного з них, здійснює перевірку повноважень захисників і представників, з'ясовує факт вручення повідомлення учасникам, які не з'явилися, та, за умови наявності відповідних даних, повідомляє про причини їх неприбуття. Далі секретар

судового засідання здійснює обов'язкове повідомлення про повне фіксування судового засідання з касаційного розгляду технічними засобами та його умови, зокрема, про програму, за допомогою якої воно здійснюватиметься.

Фіксування судового процесу починається з моменту відкриття судового засідання і до виходу суду до нарадчої кімнати, після виходу суду із нарадчої кімнати і до закінчення проголошення судового рішення. Відповідно до п. 6 Розділу I, п. 1. Розділу IV Інструкції щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання, воно здійснюється за допомогою наявних технічних засобів звуко- та(або) відеозапису із використанням підсистеми відеоконференцзв'язку Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи. За відсутності інтернет-зв'язку або в разі настання інших обставин, існування яких об'єктивно унеможлиблює функціонування цієї підсистеми, задля фіксування судового засідання допускається використання іншого спеціалізованого програмного забезпечення, яке наявне в суді та дозволяє здійснити запис засідання локально (поза доступом до мережі Інтернет) [56]. При цьому застосування відеоконференції, як вказує А. В. Бежанова, передбачає використання певної сукупності засобів, прийомів і методів, спрямованих на збирання первинної інформації (її пошук, виявлення, фіксацію та вилучення), а також обробку та передачу цієї інформації з метою встановлення обставин скоєного кримінального правопорушення [14, с. 8].

Фіксування судового засідання має важливе значення, адже, відповідно до положень КПК секретар судового засідання не веде протокол судового засідання (як було передбачено КПК 1960 року) з викладенням змісту пояснень учасників судового розгляду. Натомість, ведеться журнал судового засідання, зміст якого повинен містити відомості, передбачені ч. 1 ст. 108 КПК, у тому числі про найменування проведених у ньому процесуальних дій і надані суду в ході їх проведення речі та документи [78]. Тобто, технічний запис – це єдине джерело інформації, на якому відображена позиція сторін із повним їх викладом.

Водночас, фіксування судового засідання шляхом використання технічних засобів може не здійснюватися судом у випадках, передбачених законом. Такими випадками, згідно з ч. 4 ст. 107 КПК, є неприбуття всіх учасників провадження в судові засідання та здійснення судом, з огляду на вимоги КПК, судового провадження за відсутності осіб [78].

Потребує вирішення питання стосовно потреби у фіксуванні судового засідання технічними засобами під час касаційного розгляду у разі, якщо відсутність його учасника є безумовною підставою для відкладення засідання (зокрема, це стосується випадків неявки засудженого або захисника за умови, що їх участь у засіданні є обов'язковою). Як зазначає Т. В. Варфоломеева, неприбуття у судові засідання є всіх учасників або тих із них, участь яких є обов'язковою, становить абсолютну підставу для перенесення судом слухання справи судом, а фіксування цього засідання має обмежуватися записом про це в журналі судового засідання та не передбачати використання технічних засобів [79, с. 293]. Водночас, положення КПК не закріплюють жодних виключень із правила про здійснення фіксування технічними засобами судового засідання в разі неявки не всіх, а лише одного учасника провадження за умови, що його участь у засіданні визнана обов'язковою.

На нашу думку, у випадку, коли, на підставі ч. 4 ст. 430 КПК, суд визнав участь засудженого або захисника у касаційному розгляді обов'язковою або надійшло клопотання про забезпечення безпосередньої участі засудженого під час судового засідання в суді касаційної інстанції, і хтось із них не з'явився, або достеменно відомо, що цього дня не відбудеться доставка засудженого, який тримається під вартою в місцях позбавлення волі, не доцільно вести фіксування судового засідання і можна було б обмежитися лише відповідним записом в журналі судового засідання, оскільки з огляду на засади рівності сторін, права на захист, це є безумовними підставами для відкладення судового розгляду.

Далі касаційний розгляд, відповідно до ст. 344 КПК, продовжується оголошенням головуючим суддею складу суду та прізвищ учасників,

роз'ясненням їм права відводу та встановленням, чи наявні в них відводи з підстав, встановлених статтями 75 – 83 КПК [78].

Аналіз положень КПК, які стосуються інституту відводу (самовідводу) в кримінальному провадженні, свідчить про намагання законодавця забезпечити таке застосування норм кримінально-процесуального права, при якому законні інтереси учасників процесу були б реально гарантовані та надійно захищені від необґрунтованих обмежень [63, с. 67].

Незважаючи на те, що КПК не містить визначення поняття відводу судді / колегії суддів, це визначення міститься в наукових працях, навчальних посібниках тощо. Так, В. В. Романюк зазначає, що відвід (самовідвід) – це кримінальний процесуальний інститут, що містить умови, за яких особа не може брати участь у конкретному кримінальному провадженні, а також забезпечення заяви особи з вимогою щодо її усунення від участі у провадженні [77, с. 88].

На законодавчому рівні врегульовано порядок вирішення заявленого відводу / самовідводу судді / колегії суддів суду касаційної інстанції, який може бути заявлений на будь-якій стадії касаційного розгляду і вирішується він колегією суддів, яка розглядає касаційне провадження.

У практиці ЄСПЛ вказується на необхідність дотримання засади безсторонності суду. Зокрема, в § 49 рішення від 09.11.2006 р. у справі «Білуха проти України» зазначено про те, що наявність безсторонності має визначатися за суб'єктивними і об'єктивними критеріями. Відповідно до суб'єктивного критерію враховуються особисті переконання окремого судді та його поведінка, тобто підлягає з'явуванню, чи виявляв суддя в цій справі упередженість або безсторонність. Відповідно до об'єктивного критерію визначається, серед інших аспектів, чи забезпечував суд як такий та його склад відсутність будь-яких сумнівів у його безсторонності. У кожній справі підлягає вирішенню питання, чи характеризуються стосунки, що розглядаються, природою та ступенем, які вказують на небезсторонність суду [227].

ККС із цього приводу також висловив свою позицію в постанові від 17.09.2019 р. у справі № 277/599/15-к, відповідно до якої наголосив, що між суб'єктивною та об'єктивною безсторонністю не існує беззаперечного розмежування, оскільки поведінка судді може як викликати з точки зору стороннього спостерігача об'єктивні побоювання стосовно безсторонності (об'єктивний критерій), так і бути пов'язаною з наявністю в судді особистих переконань (суб'єктивний критерій) [182].

Л. В. Дробчак зазначає, що численними є ситуації, коли та чи інша дія прямо не заборонена законом, але є ризик такого сприйняття особою й, відповідно, формування враження, яке підірвало б довіру до суду [47, с. 205].

Законодавством не встановлено вимоги щодо форми заявленого відводу, однак ч. 5 ст. 80 КПК установа вимога про вмотивованість такої заяви, тому як свідчить судова практика, з огляду на зазначені вимоги, і учасники касаційного розгляду, і судді, які заявляють самовідвід дотримуються письмової форми.

На нашу думку, якщо учасникам касаційного розгляду або судді / колегії суддів стало відомо про обставини, які викликають сумнів у їх неупередженості, що в подальшому може стати підставою для виникнення сумніву у законності прийнятого судового рішення, вони одразу мають звернутися з заявою про відвід / самовідвід.

КПК передбачає можливість заявлення відводу не лише складу суду, а й іншим учасникам касаційного розгляду, зокрема, захиснику, прокурору, секретарю судового засідання тощо (ухвали ККС ВС від 02.03.2021 р. у справі № 206/1151/19, від 25.05.2023 р. у справі № 01-57/08) [300; 364].

За наслідками розгляду заяви про відвід / самовідвід суд касаційної інстанції постановляє ухвалу, якою може: 1) задовольнити заяву про відвід / самовідвід (ухвала ККС ВС від 26.03.2019 р. у справі № 757/4694/18-к) [366]; 2) відмовити у її задоволенні (ухвали ККС ВС від 12.02.2018 р. у справі № 359/9855/15-к, від 28.11.2022 р. у справі № 761/22125/19) [324; 374]; 3) залишити заяву про відвід / самовідвід без розгляду, як правило таке рішення приймається

у випадку повторного звернення з аналогічною заявою про відвід (ухвала ККС ВС від 17.04.2019 р. у справі № 161/20481/14) [345]. Щодо останнього випадку Н. Г. Журок вказує на те, що таке зловживання правом має обов'язково переслідувати мету затягування кримінального провадження [51, с. 417].

Після оголошення складу суду, роз'яснення права відводу та вирішення питання про відводи судовим розпорядником кожному присутньому учаснику надається пам'ятка про його права та обов'язки, визначені КПК, а головуючим суддею встановлюється зрозумілість прав та обов'язків і здійснюється, за необхідності, їх роз'яснення.

Положення КПК не містять винятків із правила про роз'яснення прав та обов'язків, водночас, прокурор і захисник є професійними юристами, а їх процесуальний статус чітко визначений на законодавчому рівні та є незмінним (за винятком випадків внесення змін до відповідних положень КПК). Відповідно, прохання прокурора або адвоката про роз'яснення прав та обов'язків може вказувати на їх некомпетентність, а в разі його висловлення захисником – також створювати передумови для оскарження судових рішень обвинуваченим, засудженим з підстави неналежного захисту. Тому положення КПК у частині роз'яснення прав прокурору та захиснику носять декларативний характер і не сприяють забезпеченню принципу процесуальної економії [253, с. 187].

На нашу думку, є недоцільним роз'яснювати їхні права та обов'язки таким учасникам касаційного розгляду як прокурор та захисник, оскільки вони з огляду на здійснення ними професійної діяльності мають бути обізнані про свої права та обов'язки. Слід окремо зазначити, що, як правило, представництво обвинувачення в суді касаційної інстанції здійснюється працівниками Офісу Генерального прокурора – відділів забезпечення підтримання публічного обвинувачення та організації підтримання публічного обвинувачення, які на постійній основі, згідно Положення про управління підтримання публічного обвинувачення в суді Офісу Генерального прокурора здійснюють: 1) вивчення матеріалів кримінальних проваджень, на розгляд ВС (у тому числі і ті, що були

передані на розгляд ВП ВС); 2) підготовку висновків за його результатами, формування позиції щодо законності оскаржуваних судових рішень з урахуванням висновків ВС про застосування норм права, викладених у його постановках; 3) участь прокурора в судовому провадженні з перегляду ВС (у тому числі і ВП ВС) судових рішень у касаційному порядку [127].

Зазвичай, на цьому етапі касаційного розгляду вирішенню судом підлягає питання про відкладення касаційного розгляду. Слід зазначити, що відкладення касаційного розгляду це завжди процесуальна дія. Існує досить багато дискусій щодо підстав та порядку її застосування. Деякі науковці ототожнюють «відкладення» з такими поняттями як «перерва» та «зупинення». Однак із таким твердженням не можна погодитися з огляду на різні підстави та порядок їх застосування.

Так, Т. Б. Сенік наводить наступне визначення поняття «відкладення судового розгляду у кримінальному провадженні» – це перенесення судом на певний строк судового розгляду, що здійснюється з ініціативи суду чи за клопотанням учасників кримінального провадження, з підстав, прямо передбачених у законі, або таких, що впливають з нього, викликане відсутністю достатніх правових умов для проведення подальшого слухання кримінального провадження [249, с. 185]. Поділяючи таку позицію, до ознак відкладення касаційного розгляду доцільно віднести: 1) наявність строкового характеру; 2) можливість застосування як за ініціативою суду, так і за клопотанням учасників процесу; 3) застосування як на прямо передбачених кримінальним процесуальним законодавством підставах, так і з інших підстав; 4) відсутність правових підстав для продовження касаційного розгляду в цьому судовому засіданні.

Згідно з аналізом судової практики, касаційний розгляд може бути відкладений на підставах, що прямо передбачені законом, зокрема ч. 4 ст. 434 КПК, наприклад внаслідок неявки учасників провадження у судові засідання з касаційного розгляду в разі, якщо їх участь є обов'язковою з огляду на положення

КПК або визнана обов'язковою судом (ухвала ККС ВС від 14.04.2022 р. у справі № 215/3493/21) [331], чи внаслідок відсутності даних про належність здійсненого повідомлення учасників про час розгляду провадження (ухвали ККС ВС від 17.05.2022 р. у справі № 335/320/20, від 31.05.2022 р. у справі № 755/6127/21) [346; 378].

Відкладення касаційного розгляду може мати місце і внаслідок існування інших підстав, до яких, зокрема, належать: неможливість технічного забезпечення можливості проведення дистанційного судового засідання в режимі відеоконференції між ВС та іншою установою (ухвала ККС ВС від 16.06.2022 р. у справі № 161/16350/18) [339]; надходження перед початком касаційного розгляду змін або доповнень до касаційної скарги, не надісланих його учасникам (ухвала ККС ВС від 07.07.2022 р. у справі № 552/3764/19) [314].

Тобто відкладення касаційного розгляду завжди має наслідком постановлення ухвали про відкладення касаційного розгляду із зазначенням конкретної дати наступного судового засідання. Тут слід звернути увагу на те, що відповідно до положень частин 3 та 4 ст. 371 КПК ухвала суду може бути постановлена як у нарадчій кімнаті, так і без виходу до нарадчої кімнати.

Основною відмінністю відкладення касаційного розгляду від оголошення перерви в судовому засіданні є те, що остання як правило оголошується на короткий термін, з підстав, які можуть бути усунені того ж дня, наприклад, необхідністю ознайомлення з процесуальними документами невеликого обсягу, виклику швидкої допомоги, необхідністю узгодити подальшу лінію захисту тощо. У випадку оголошення перерви письмова ухвала не постановляється і касаційний розгляд відновлюється того ж дня після усунення перешкод, що її спричинили.

Щодо зупинення касаційного провадження то варто зазначити, що така процесуальна дія може бути вчинена як за власною ініціативою, так і за клопотанням сторони кримінального провадження.

Ю. А. Кричун та П. С. Степанов зазначають, що зупинення судового провадження – це вимушена перерва у провадженні, за наявності підстав, що унеможлиблюють проведення судового розгляду та ухвалення остаточного рішення [83, с. 41].

Питання про зупинення судового провадження регулюється положеннями ст. 335 КПК, якою визначено основні підстави для його застосування: 1) ухилення особи від явки до суду або наявність психічної чи іншої тривалої тяжкої хвороби, яка унеможлиблює її участь у судовому засіданні; 2) призов особи для проходження військової служби під час мобілізації, на особливий період; 3) прийняття уповноваженим органом рішення про передачу для обміну як військовополоненого обвинуваченого, який надав письмову згоду на здійснення такого обміну (ухвала ККС ВС від 21.09.2022 р. у справі № 192/1576/19) [353]. Разом із тим, як убачається з аналізу судової практики суд касаційної інстанції також зупиняє провадження, наприклад, коли матеріали кримінального провадження або особа, яка подала касаційну скаргу заявила клопотання про безпосередню участь у судовому засіданні суду касаційної інстанції, знаходяться на окупованій території (ухвали ККС ВС від 10.07.2018 р. у справі № 1677/17, від 30.05.2023 р. у справі № 259/2083/13-к) [322; 375].

Особливістю зупинення є те, що як тільки суду стане відомо про закінчення обставин, які стали підставою для зупинення касаційного розгляду, суд своєю ухвалою відновлює касаційне провадження (ухвала ККС ВС від 27.02.2023 р. у справі № 185/1798/18) [368].

Після цього суд касаційної інстанції звертається до вирішення заявлених учасниками розгляду клопотань. До їх числа належать клопотання про відкладення касаційного розгляду для ознайомлення з матеріалами провадження (ухвала ККС ВС від 16.06.2022 р. у справі № 757/16624/20-к) [340], про залучення перекладача до участі у провадженні (ухвали ККС ВС від 23.02.2022 р. у справі № 385/1759/18, від 10.02.2022 року у справі № 201/15/17) [319; 355], клопотання засудженого про призначення/заміну захисника, залученого для захисту за

призначення (ухвали ККС ВС від 08.02.2022 р. у справі № 640/3033/17, від 10.05.2022 р. у справі № 216/7103/18) [316; 321] тощо.

Після заявлення засудженим, виправданим або їх захисником клопотання суд повинен заслухати думку прокурора та інших учасників судового засідання, після чого вирішити клопотання [65, с. 344].

Наслідками зазначеного є або задоволення клопотань учасників касаційного розгляду / відмова у їх задоволенні та або відкладення касаційного розгляду / або фактично розпочинається розгляд провадження в суді касаційної інстанції по суті.

Після виконання перелічених дій суддя-доповідач здійснює коротку доповідь змісту оскаржених судових рішень, поданих учасниками касаційних скарг і заперечень на ці скарги (ч. 2 ст. 434 КПК) [78].

Доповідь є обов'язковим елементом касаційного розгляду, від якої не можна відмовитися ні з ініціативи самої колегії суддів касаційної інстанції, ні за клопотанням учасників судового провадження. Вивчення матеріалів кримінального провадження іншими суддями, які входять до складу колегії у цьому провадженні, не звільняє суддю-доповідача від обов'язку зробити ґрунтовну доповідь, оскільки остання вводить в курс справи не лише суддів та учасників судового провадження, а також усіх осіб, присутніх у залі судового засідання [17, с. 184].

Доповідь готується на підставі детального вивчення матеріалів кримінального провадження, вивчення змісту касаційних скарг та заперечень, якщо вони є. Разом із тим у судовому засіданні суддя-доповідач, як правило, коротко доповідає про обставини вчинення кримінального правопорушення. Є недоцільним доповідати обставини вчинення кримінального правопорушення в повному обсязі, оскільки особливістю касаційного розгляду є те, що суд касаційної інстанції не перевіряє оскаржувані судові рішення з підстави невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження, не має права з'ясовувати обставини, які не були встановлені в

попередніх інстанціях. Також суддя-доповідач обов'язково зазначає в доповіді, які судові рішення оскаржуються, які рішення прийнято судами першої та апеляційної інстанцій. У доповіді судді міститься інформація щодо того, хто з учасників подав касаційну скаргу / скарги, узагальнені доводи, що в них містяться та підстави, з яких оскаржуються судові рішення. Якщо касаційні скарги були змінені або доповнені, то зміст касаційних скарг доповідається суддею уже з урахуванням цих змін та доповнень. Також суддя зазначає про наявність заперечень на касаційні скарги, якщо хтось з учасників їх подав [253, с. 187].

Крім того, як правильно наголошується у науковій літературі, у ході своєї доповіді суддя-доповідач не повинен висловлювати заздалегідь сформульовану думку стосовно обґрунтованості / необґрунтованості касаційних вимог [109, с. 673], а також щодо законності й обґрунтованості судового рішення [82, с. 777]. Позиція суду щодо цих питань має бути викладена у нарадчій кімнаті у відповідному процесуальному рішенні.

Зазвичай суддя доповідає лише ту частину обвинувачення (окремі епізоди) та щодо тих осіб (якщо кримінальне провадження було порушено щодо кількох осіб) відносно кого подані касаційні скарги. При цьому суддя в доповіді зазначає, що цими ж судовими рішеннями засуджено / виправдано інших осіб, судові рішення щодо яких не оскаржуються.

Відповідно до ч. 3 ст. 434 КПК сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження, присутні під час касаційного розгляду, після доповіді судді-доповідача висловлюють свої доводи. При цьому не має значення, вони безпосередньо присутні у судовому засіданні чи беруть участь у режимі відеоконференції (дистанційне судове провадження). Першою висловлює доводи особа, яка подала касаційну скаргу. Якщо касаційні скарги подали обидві сторони кримінального провадження, першими висловлюють доводи учасники судового провадження зі сторони захисту, за ними висловлюють доводи інші учасники судового провадження.

Доводи учасників касаційного розгляду є важливою частиною такого розгляду, адже під час виступу вони можуть уточнити свої вимоги, надати більш детальне обґрунтування або навіть відмовитися від касаційної скарги [253, с. 188]. Відмовитися від касаційної скарги можна лише до закінчення касаційного розгляду і зробити це може лише та особа, яка її подала. Така відмова може бути виражена як в усній, так і в письмовій формі.

У випадку відмови від касаційної скарги особи, що її подала, суд касаційної інстанції постановляє ухвалу про закриття касаційного провадження (ухвали ККС ВС від 25.05.2022 р. у справі № 442/4524/21, від 23.06.2022 р. у справі № 161/2951/21) [356; 363]. При цьому захисник засудженого, представник потерпілого можуть відмовитися від касаційної скарги тільки за згодою засудженого чи потерпілого відповідно (ухвала ККС ВС від 01.02.2022 р. у справі № 331/2230/19) [299].

При цьому слід звернути на певні особливості відмови від касаційної скарги: 1) відмовитися від касаційної скарги може лише той прокурор, який її подав; 2) засуджений не має права відмовитися від апеляційної чи касаційної скарги захисника, у разі його незгоди із касаційною скаргою захисника (обґрунтуванням, мотивами, вимогами скарги тощо), він має право заявити про це до або під час судового засідання і суд повинен врахувати цю позицію при вирішенні скарги (постанова об'єднаної палати ККС ВС від 22.02.2021 р. у справі № 481/1754/18) [217].

Після висловлення своєї позиції щодо підтримання касаційних скарг учасниками касаційного розгляду відбувається висловлення доводів сторін. Цілком логічною здається послідовність виступу учасників судового розгляду, коли спочатку виступає та особа, яка подала касаційну скаргу, це дає можливість іншій стороні у своєму виступі спростувати доводи, зазначені особою, що подала касаційну скаргу. У випадку, коли в кримінальному провадженні засуджено декілька осіб і кожна з них подала касаційну скаргу, то суд вирішує в якій

послідовності кожен із засуджених осіб, які подали касаційні скарги буде виступати з доводами [253, с. 187].

Пояснення учасників провадження, як зазначає Н. Р. Бобечко, з одного боку, слугують засобом захисту прав та інтересів та забезпечують обґрунтування тієї позиції, яка відстоюється ними, а з іншого, – сприяють полегшенню виконання судом касаційної інстанції покладених на нього завдань за рахунок, зокрема, створення можливості для кращого розуміння їх позиції [17, с. 186].

Важливим є також те, що чинним законодавством передбачено право суду касаційної інстанції обмежити тривалість висловлення доводів, встановивши для всіх учасників судового провадження однаковий проміжок часу, про що оголошується на початку судового засідання. Слід зауважити, що встановлений суддями час на висловлення доводів учасниками має бути достатнім для обґрунтування їхньої позиції [253, с. 188].

Стосовно змісту доводів і тривалості їх висловлення слухні рекомендації надає суддя-спікер ККС ВС Т. В. Шевченко, котра звертає увагу на необхідність, з урахуванням повноважень суду касаційної інстанції, доведення перед ним фактів використання судами попередніх інстанцій недопустимих доказів або здійснення ними неправильної оцінки достатності доказів і недоцільність переконання цього суду в недостовірності доказів, а також відзначає достатність п'яти хвилин для висловлення доводів стосовно недоліків оскаржених судових рішень [398]. Також слушно зазначає С. О. Ковальчук, предмет пояснень засудженого, виправданого та їх захисника відрізняється від предмета їх захисною промови в суді першої інстанції та в апеляційному суді і є значно вужчим [65, с. 346].

З огляду на зазначене важко погодитися з твердженням Н. Р. Бобечко, який наголошує, що обмеження тривалості виступу учасників судового провадження не тільки не забезпечує надійний захист прав, свобод та інтересів особи у касаційному провадженні, але й призводить до недооцінки гарантій судового

контролю. Формальний підхід до перевірки судового рішення породжує її формальний результат [17, с. 186].

На нашу думку, обмеження тривалості виступу учасників касаційного розгляду не лише не порушує їхніх прав, а навпаки змушує їх побудувати свою промову таким чином, щоб вона стосувалася лише суті касаційних скарг. Разом із тим, встановлений судом час має бути достатнім для того, щоб учасник мав можливість висловити всі свої доводи.

Крім того, судді після висловлення доводів учасниками касаційного розгляду мають право поставити уточнюючі питання учасникам касаційного рішення.

У науковій літературі досить часто як недолік касаційного розгляду посилаються на неможливість прийняття касаційним судом нових документів, яких не було в матеріалах кримінального провадження. Так, А. М. Євмін наголошує, що таке право має важливе значення під час спростування чи ствердження доводів учасниками кримінального провадження, тому пропонує закріпити таке положення на законодавчому рівні [48, с. 100].

Однак з таким твердженням, з огляду на повноваження суду касаційної інстанції, підстави для перегляду оскаржуваних рішень та положень ст. 290 КПК важко погодитися. На нашу думку, з урахуванням особливостей касаційного розгляду, а саме того, що суд касаційної інстанції є судом права, і не може переоцінити фактичні обставини кримінального провадження долучення під час цієї стадії кримінального провадження нових доказів, яких не містять матеріали кримінального провадження є недоречним.

Разом з тим, постановою ОП ККС ухвалено, що постанови керівника органу досудового розслідування про визначення слідчого або групи слідчих, старшого групи слідчих, які здійснювали досудове розслідування, можуть бути надані прокурором та оголошені під час судового розгляду у випадку, якщо під час дослідження доказів в учасників провадження виникне сумнів у їх достовірності, з огляду на те, що ці докази було зібрано неуповноваженими

особами. Але це можливо лише за умови, що в суді першої інстанції не ставилося певне питання, а воно виникло під час апеляційного чи касаційного розгляду, такі процесуальні документи можуть бути надані суду апеляційної чи касаційної інстанції в межах перевірки доводів, викладених в апеляційній чи касаційній скаргах (постанова ОП ККС ВС від 14.02.2022 р. у справі № 477/426/17) [218].

Після закінчення касаційного розгляду колегія суддів виходить до нарадчої кімнати для ухвалення судового рішення (ч. 5 ст. 434 КПК) [78].

Особливості письмового касаційного провадження. Незважаючи на те, що минув вже тривалий час з моменту його започаткування (2012 рік), серед науковців виникає багато дискусій з підстав доцільності та раціональності такої форми касаційного розгляду.

Суд касаційної інстанції має право ухвалити судове рішення за результатами письмового провадження, якщо всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності (ч. 1 ст. 435 КПК) [78].

Чинне кримінальне процесуальне законодавство не містить визначення письмового касаційного провадження, а науковці наводять відмінні визначення такої форми касаційного розгляду. Так, К. В. Легких вважає, що вона являє собою обговорення суддями касаційної скарги, заперечень на касаційну скаргу, інших документів та матеріалів за відсутності осіб, які їх подали, без заслуховування доводів учасників провадження та фіксування за допомогою технічних засобів з обов'язковим постановленням ухвали за результатами такого розгляду [92, с. 2]. В. І. Маринів вказує, що сутність письмового касаційного провадження полягає у заочному перегляді судового рішення судом касаційної інстанції на підставі дослідження касаційних скарг, заперечень на них і матеріалів, що до них додаються, без залучення учасників судового провадження [41, с. 618]. Крім того, вчений зазначає, що наявні всі підстави розглядати письмове провадження як міжгалузевий процесуальний інститут, його застосування спрямоване на спрощення та прискорення судочинства та економію часу і матеріальних витрат,

пов'язаних із необхідністю особистої участі осіб у судовому провадженні [100, с. 283]. А. М. Євмін наголошує на обов'язковій умові проведення такого розгляду – всі учасники судового провадження заявили відповідне клопотання [48, с. 100].

Таким чином, письмове касаційне провадження – це форма касаційного розгляду, за якої всіма учасниками кримінального провадження заявлено клопотання про розгляд провадження касаційним судом за їх відсутності.

Серед науковців та практиків відсутня єдина позиція щодо доцільності запровадження цього інституту. Ми вважаємо, що, передбачене ст. 435 КПК, право суду касаційної інстанції здійснювати письмове касаційне провадження є надзвичайно важливим кроком до спрощення процедури касаційного розгляду та оптимізації роботи суду касаційної інстанції [255, с. 193].

Зі змісту ч. 1 ст. 435 КПК убачається, що обов'язковим елементом здійснення письмового касаційного провадження є наявність клопотань всіх учасників судового провадження про здійснення провадження за їх відсутності. Якщо хоча б один з учасників судового провадження не заявив такого клопотання, касаційний розгляд повинен здійснюватися в загальному порядку, незалежно від того з'явилися вони у судові засідання чи ні [255, с. 193].

Із положень КПК вбачається, що прийняття рішення про проведення письмового касаційного провадження є правом суду. При прийнятті такого рішення суд касаційної інстанції має перевірити чи є обставини, які унеможливають розгляд провадження в порядку, передбаченому ст. 435 КПК: 1) передбачена ст. 52 КПК обов'язкова участь захисника у кримінальному провадженні; 2) засуджений заявив клопотання про його безпосередню участь в суді касаційної інстанції, яке відповідно до ч. 4 ст. 430 КПК є обов'язковим для суду; 3) хтось із учасників кримінального провадження виявив бажання бути присутнім в судовому засіданні.

Відсутність в КПК обмежень щодо часу, коли можна подати клопотання про розгляд провадження в порядку ст. 435 КПК, створило певну невизначеність,

коли таке клопотання може бути викладене і в касаційній скарзі, і в запереченнях, і подане як окремий письмовий документ.

КПК не містить положення про те, на якому етапі касаційного розгляду має бути вирішене питання про проведення саме письмового касаційного провадження. Із судової практики ККС ВС вбачається, що в ухвалі про закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду суддя-доповідач роз'яснює сторонам кримінального провадження, що вони мають право заявити клопотання про здійснення письмового провадження за їх відсутності, відповідно до положень ст. 435 КПК [255, с. 193]. Цією ж ухвалою, суддя-доповідач призначає касаційне провадження за касаційною скаргою до розгляду та повідомляє осіб, зазначених у ст. 425 КПК, про дату та час касаційного розгляду (ухвала ККС ВС від 07.03.2023 р. у справі № 755/8970/21) [313].

Разом з тим, оскільки зазначена форма провадження запроваджена з метою економії часу, коштів, ресурсів, то чи повинен суддя-доповідач повідомляти учасників касаційного розгляду про дату розгляду письмового касаційного провадження у випадку надходження до суду клопотань від усіх учасників судового провадження про розгляд провадження за їх відсутності [255, с. 193].

Адже ч. 2 ст. 435 КПК передбачено лише, що у випадку, якщо проводилося письмове касаційне провадження, копія судового рішення суду касаційної інстанції надсилається учасникам судового провадження протягом трьох днів з дня після його підписання.

Серед науковців відсутній єдиний підхід щодо необхідності повідомлення учасників судового розгляду про дату розгляду провадження: одні стверджують, що треба обов'язково повідомляти, інші – проводять аналогію з іншими процесуальними кодексами і вважають, що письмовий розгляд відбувається без повідомлення учасників судового розгляду [255, с. 193].

Ми вважаємо, що було б доцільніше в ухвалі про витребування матеріалів кримінального провадження також роз'яснювати сторонам кримінального провадження положення ст. 435 КПК та надавати їм термін на висловлення своєї

позиції з цього питання, за виключенням випадків, коли вони висловили свою позицію в касаційній скарзі.

Також виникає питання, що має робити суд касаційної інстанції, якщо хтось із учасників касаційного розгляду змінив свою точку зору щодо участі і з'явився у судове засідання суду касаційної інстанції. Яким чином має бути оформлена відмова від попередньої позиції учасника касаційного розгляду і як має діяти суд касаційної інстанції у такому випадку. Те саме стосується і випадку, коли хтось із сторін кримінального провадження з'явився в судове засідання [255, с. 194]. Вважаємо, що в такому випадку суд має здійснити касаційний розгляд у звичайному (усному) порядку. Хоча це питання діючим КПК не врегульовано.

Незважаючи на певні труднощі в реалізації норми ст. 435 КПК, на нашу думку, закріплений в КПК інститут письмового касаційного провадження є надзвичайно позитивним явищем. Зазначений інститут економить час і кошти не лише держави, а й учасників судового розгляду, оскільки суд касаційної інстанції знаходиться в місті Києві, а учасники справи можуть знаходитися в будь-якому куточку країни.

Крім того, суд касаційної інстанції розглядає кримінальне провадження в межах поданої касаційної скарги і вправі вийти за її межі, якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру (ч. 2 ст. 433 КПК). Наприклад, якщо особа подає касаційну скаргу лише з підстав істотного порушення КПК, що є безумовною підставою для скасування судових рішень, зокрема з підстави, що судові рішення ухвалено незаконним складом суду, то прибувши у судове засідання ця особа лише підтримає наведені нею в касаційній скарзі вимоги, при цьому вона витратить час і кошти на дорогу до місця проведення судового засідання, очікуватиме на проведення судового розгляду, а суд касаційної інстанції, в свою чергу, проводить судові засідання, в якому заслуховує учасників касаційного розгляду (вимоги яких уже й так містяться в матеріалах кримінального провадження), секретарем

здійснюється технічна фіксація судового розгляду тощо. Витрати зазначених ресурсів не завжди є виправданими [255, с. 194].

У випадку здійснення судового провадження в постанові суду не зазначаються відомості про участь секретаря судового засідання (постанова ККС ВС від 26.01.2022 р. у справі № 757/21961/21-к) [200].

Проте, як свідчить судова практика розгляду кримінальних проваджень, навіть якщо сторона захисту не заперечує проти проведення касаційного розгляду за її відсутності, то працівники Офісу Генерального прокурора (сторона обвинувачення), як правило, присутні під час розгляду провадження судом касаційної інстанції. Зазначене, з огляду на положення ч. 1 ст. 435 КПК, унеможливорює проведення письмового касаційного провадження.

Можна виділити основні позитивні моменти письмового провадження, зокрема, економія часу, коштів та ресурсів учасників судового розгляду; економія часу, коштів і ресурсів судів; сприяння дотриманню розумних строків розгляду.

На нашу думку, доцільно було б внести зміни до ст. 435 КПК та надати суду касаційної інстанції за власною ініціативою вирішувати питання про проведення письмового касаційного розгляду, у випадках, коли участь сторін у кримінальному провадженні не є обов'язковою. Такої самої позиції дотримуються Л. М. Лобойко та Н. В. Глинська, які зазначають, що обрання форми касаційного провадження має належати до дискреції суду касаційної інстанції [95, с. 141, 146].

Слід також навести позицію Н. Р. Бобечка, який вважає, що запровадження цього інституту за діючої моделі касації в інтересах сторін означає суто формальний підхід законодавця до виконання завдань, покладених на суд касаційної інстанції. Письмове касаційне провадження, безперечно, значно полегшує роботу колегії суддів, проте це турбота про державний орган, але не про інтереси сторін. На відміну від провадження в суді першої інстанції зі спрощеною процесуальною формою (судове провадження щодо кримінальних проступків та судове провадження на підставі угод), результат спрощеного

касаційного провадження для ініціатора перевірки судового рішення наперед не визначений. Тому участь сторін у касаційному розгляді безпосередньо відповідає їхнім інтересам. На наш погляд, існування інституту письмового касаційного провадження доречне і виправдане лише у межах касації в інтересах закону [17, с. 183].

Однак з таким твердженням важко погодитися, оскільки здійснення письмового касаційного провадження це право суду, а не його обов'язок, а тому суд касаційної інстанції не позбавлений можливості провести усний касаційний розгляд, якщо вважає, що є достатні підстави для того.

Крім того, Стратегією розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 року серед напрямків та заходів покращення доступу до правосуддя вказано на необхідності розширення інституту письмового провадження у касаційному судочинстві (п. 4.1.4. Стратегії) [269].

Касаційний розгляд являє собою низку послідовних дій, які не можуть бути відокремлені одна від одної та, відповідно, мають бути вчинені в їх логічній послідовності, єдності, оскільки пропущення однієї із них або зміна послідовності їх вчинення в подальшому може сприяти виникненню сумніву у законності й об'єктивності прийнятого судом касаційної інстанції рішення. Касаційний розгляд може відбуватися в усній або письмовій формі.

Касаційний розгляд (усний) складається з двох частин: 1) підготовки до розгляду провадження (з'ясування явки і причин неявки учасників, оголошення складу суду, роз'яснення прав та обов'язків тощо); 2) його розгляду по суті (доповідь судді-доповідача, висловлення доводів учасниками, вихід до нарадчої кімнати).

Нормативному регулюванню порядку касаційного розгляду притаманний відсилковий характер, у зв'язку з чим характеристика цих частин є неможливою поза зверненням до норм КПК, присвячених визначенню як низки загальних положень кримінального провадження (зокрема, фіксування кримінального провадження), так і порядку судового розгляду в першій інстанції (зокрема,

підготовчих дій суду). Аналіз цих норм у контексті касаційного розгляду свідчить про доцільність їх уточнення, спрямовану на вдосконалення не лише порядку касаційного розгляду, але і судового розгляду в першій та апеляційній інстанціях.

Із цією метою доцільно внести низку змін до КПК, а саме:

1) ч. 4 ст. 107 після слів «беруть участь у судовому провадженні» доповнити словами «або учасників кримінального провадження, участь яких згідно з вимогами цього Кодексу або рішенням суду апеляційної чи касаційної інстанції є обов'язковою»;

2) доповнити ст. 345 частиною 3 в такій редакції: «Дії, зазначені в частинах першій та другій цієї статті, не вчиняються щодо учасників судового провадження, які здійснюють свою професійну діяльність».

Вважаємо, що доцільно було б внести зміни до ст. 435 КПК та надати суду касаційної інстанції за власною ініціативою вирішувати питання про проведення письмового касаційного розгляду, у випадках, коли участь сторін провадження не є обов'язковою та суд не вбачає підстав для виклику тих або інших учасників провадження. У зв'язку з цим пропонуємо викласти ч. 1 ст. 435 КПК у такій редакції:

«Стаття 435. Письмове касаційне провадження

1. Суд касаційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження за власною ініціативою або якщо до початку касаційного розгляду всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності».

2.3. Підстави і порядок передачі кримінального провадження на розгляд палати, об'єднаної палати, Великої Палати Верховного Суду

Як суд касаційної інстанції, ВС може діяти у складі колегії, палати, ОП певного касаційного суду, а також у складі ВП ВС.

Із пояснювальної записки від 23.03.2017 р. до проекту Закону України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII, який набрав законної сили 15.12.2017 р., «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» вбачається, що окрему увагу в законопроекті приділено забезпеченню діяльності ВС та створенню механізмів, які забезпечать єдність правозастосовчої практики в рамках єдиного касаційного провадження [221, п. 3.12].

КПК передбачені підстави для передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП або ВП ВС (ст. 434-1 КПК).

Так, підставою для передачі колегією суддів кримінального провадження на розгляд палати, до якої входить колегія суддів є необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів із цієї палати або у складі такої палати.

Підставою для передачі колегією суддів, палатою кримінального провадження на розгляд об'єднаної палати є необхідність відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів з іншої палати або у складі іншої палати чи іншої ОП.

Підставами для передачі колегією суддів, палатою або ОП кримінального провадження на розгляд ВП ВС є необхідність: 1) відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду; 2) відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВП ВС.

Також передбачена така підстава для передачі на розгляд ВП ВС кримінального провадження як наявність виключної правової проблеми і якщо така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної

правозастосовчої практики. Однак останньою підставою можуть скористатися лише колегія суддів або палата (ч. 5 ст. 434-1 КПК) [78].

Крім того, п. 7 параграфу 3 Закону України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» № 2147-VIII від 03.10.2017 р. передбачає, що суд, який розглядає справу в касаційному порядку у складі колегії суддів або палати (ОП), передає справу на розгляд ВП ВС, якщо така колегія або палата (ОП) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВСУ [223]. Незважаючи на те, що КПК не містить прямої вказівки на таку підставу для передачі кримінального провадження на розгляд ВП ВС, однак із судової практики вбачаються непоодинокі випадки, коли кримінальні провадження були передані на розгляд ВП ВС саме з цієї підстави.

Таким чином, можна виділити дві підстави для передачі кримінального провадження на розгляд відповідної палати, ОП або ВП ВС: 1) необхідність відступити від висновків щодо застосування норми права у подібних правовідносинах. Ця підстава є спільною для передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП або ж ВП ВС; 2) наявність виключної правової проблеми, за умови, якщо така передача необхідна для забезпечення розвитку права та формування єдиної правозастосовчої практики. Ця підстава існує лише для передачі кримінального провадження на розгляд ВП ВС.

У кримінальному процесуальному законодавстві відсутні визначення термінів «подібні правовідносини» і «виключно правова проблема». Щодо визначення цих понять ведуться численні дискусії як серед науковців, так і серед суддів, адвокатів тощо. Проблема відсутності чіткого визначення зазначених понять притаманна всім процесуальним кодексам і створює певні труднощі у трактуванні та застосуванні цих понять.

Слід зазначити, що якщо термін «виключно правова проблема» є новим для кримінального процесуального законодавства, то термін «подібні правовідносини» уже містився у ст. 445 КПК, яка втратила чинність на підставі згаданого Закону України № 2147-VIII.

Також проблемі визначення поняття «подібні правовідносини» присвятили свої наукові праці вчені, які надають своє визначення цьому поняттю.

П. П. Андрушко та К. П. Задоя зазначають, що показником «подібності» кримінально-правових відносин є юридичні факти, що їх породжують, юридичний зміст таких правовідносин, предмет таких правовідносин тощо. Автори зазначають, що не можна дати однозначну відповідь на питання про те, чи виникають «подібні» правовідносини, наприклад, у випадках, якщо: а) різними суб'єктами вчинено крадіжки без обтяжуючих обставин; б) одним суб'єктом вчинено крадіжку при обтяжуючих обставинах, а іншим – крадіжку без обтяжуючих обставин; в) одним суб'єктом вчинено крадіжку, а іншим – грабіж; г) одним суб'єктом вчинено крадіжку, а іншим – декілька крадіжок, що утворюють повторність або повторність і сукупність злочинів [6, с. 32].

Натомість, Н. Р. Бобечко надає своє визначення подібності та зазначає, що подібними є правовідносини, що мають хоча б одну спільну рису (для прикладу, галузеву приналежність, характер чи функцію у правовому регулюванні, юридичний факт, закладений в основу їх розвитку). Тож поняття «подібні правовідносини» є гранично широким [19, с. 20].

Л. Д. Руденко зазначає про те, що поняття «подібні правовідносини» є оціночним поняттям і у кожному випадку суд повинен встановити таку подібність [247, с. 246].

О. В. Стовба вказуючи, що під подібними правовідносинами слід розуміти суспільні відносини, які склалися між фізичними чи юридичними особами, розглядаються судом в межах конкретного кримінального провадження та містять в собі спільні ознаки: це можуть бути як загальні ознаки – подібність суб'єкту правовідносин, їх суб'єктного складу (співучасті, її форм тощо), їх

змісту (прав і обов'язків учасників), так і конкретні: умови вчинення суспільно небезпечного діяння (місця, часу, способу, засобів вчинення), стадії, форми та розміру заподіяної шкоди, форм вини, спільні кваліфікуючі ознаки, передбачені відповідною статтею (частиною статті) КК тощо [110, с. 327].

Наведені визначення свідчать, що не має єдиного підходу до розуміння поняття «подібні правовідносини». Разом із тим, ОП ККС ВС у своїй ухвалі наводить наступне визначення правовідносинам – це вид суспільних відносин, що виникають на основі права і учасники яких є носіями суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, а склад правовідносин – це сукупність елементів, необхідних для їх виникнення та існування (суб'єкт, об'єкт, юридичний зміст та юридичний факт). В основі порівняння подібних правовідносин лежить юридичний факт їх виникнення – діяння особи, яке підлягає кримінально-правовій оцінці на предмет застосування кримінальної відповідальності. Елементами подібності, у тому числі, виступають суб'єкт та предмет (об'єкт) кримінально-правових відносин (ухвала ОП ККС ВС від 13.04.2021 р. у справі № 635/1813/19) [385]. В іншій ухвалі ОП ККС ВС вказує на те, що законодавцем сформульовано конкретні умови, наявність сукупності яких слугує підставою для передачі кримінального провадження на розгляд ОП, і ними є: 1) необхідність відступити від висновку, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів з іншої судової палати або у складі іншої палати; 2) подібність правовідносин, за яких було неоднаково застосовано норми права (ухвала ОП ККС ВС від 10.06.2020 р. у справі № 686/23167/19) [381].

На нашу думку, подібними правовідносинами є ті правовідносини, які мають однаковий об'єкт злочину, суб'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони. При цьому подібними / схожими можуть бути не всі елементи правопорушення, а лише окремі з них, у залежності від питання поставленого на розгляд певної палати. Звичайно ми всі розуміємо, що абсолютно ідентичних ситуацій не буває, але на практиці досить часто трапляються випадки, коли фактичні обставини провадження є дуже подібними / схожими. Наприклад, розглянемо дві

змодельовані ситуації, у першому випадку – жінка 50 років незаконно заволоділа чужим майном, яке зберігалось в банківській скриньці на загальну суму 9000 грн, а в іншому випадку – чоловік років 20 незаконно заволодів чужим майном, яке зберігалось в камері схову магазину на загальну суму 8000 грн. Ці дві змодельовані ситуації не є ідентичними, тут різне місце вчинення правопорушення, різний вік обвинувачених осіб тощо, однак вони є подібними, оскільки особи, які вчинили правопорушення, за загальними положеннями КК, є загальними суб'єктами, предметом правопорушень є чуже майно тощо.

Так, ч. 3 ст. 434-1 КПК містить положення про передачу кримінального провадження на розгляд ВП ВС, якщо така колегія (палата, ОП) вважає за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати) іншого касаційного суду. Однак КПК не містить вирішення питання, якщо колегія суддів вважатиме за необхідне відступити від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів (палати, ОП) цього касаційного суду. Тому, на нашу думку, розширення підстав для передачі кримінального провадження на розгляд ВП ВС сприяло б вирішенню цієї проблеми.

Визначенню понять та особливостей виключної правової проблеми присвячено набагато більше наукових праць та сформовано більш чітку позицію ВП ВС, незважаючи на те, що КПК не містить визначення цього поняття, як не містить і умов, за яких мають бути забезпечені розвиток права та формування єдиної правозастосовчої практики.

Суддя ВС Я. О. Берназюк визначає наступні ознаки справи, яка містить виключну правову проблему: 1) справа не може бути вирішена відповідним касаційним судом у межах оцінки правильності застосування судами нижчих інстанцій норм матеріального права чи дотримання норм матеріального права; 2) встановлена необхідність відступити від викладеного в постанові ВСУ правового

висновку, який унеможливилює ефективний судовий захист; 3) існують кількісні критерії, що свідчать про наявність виключної правової проблеми, а саме значний перелік подібних справ, які перебувають на розгляді у судах; 4) існують якісні критерії наявності виключної правової проблеми (відсутня усталена судова практика у застосуванні однієї і тієї ж норми права, в тому числі наявні правові висновки суду касаційної інстанції, які прямо суперечать один одному; 5) відсутнє законодавче регулювання тих правових питань, які можуть визначатися як виключна правова проблема, в тому числі існує потреба в застосуванні аналогії – як закону, так і права; 6) встановлення глибоких та довгострокових розходжень у судовій практиці в аналогічних справах, 7) наявність обґрунтованих припущень, що аналогічні проблеми неминуче виникатимуть у майбутньому; наявність різних наукових підходів до вирішення конкретних правових питань у схожих правовідносинах) [11]. Схожі за змістом підходи до визначення ознак, що вказують на існування виключної правової проблеми, підходять О. О. Книженко та В. М. Косович [64, с. 141; 73, с. 228].

ВП ВС у своїх ухвалах наводить визначення правової проблеми, зазначаючи, що це наявність суперечливої ситуації, що характеризуються протилежними підходами до розуміння тих чи інших питань правозастосування і вимагають формування рекомендації чи пропозиції як орієнтирів для свого вирішення (ухвала ВП ВС від 16.05.2019 р. у справі № 288/1158/16-к) [290]. В іншій ухвалі ВП ВС указує, що при передачі справ на розгляд ВП ВС касаційним судам належить обґрунтувати відсутність, суперечливість, неповноту, невизначеність (неясність, нечіткість) та неефективність правового регулювання охоронюваних прав, свобод й інтересів та неефективність існуючого їх правового захисту, в тому числі внаслідок неоднакової судової практики. При цьому ВП ВС вказує, що виключний характер правової проблеми вказує не тільки існування різної судової практики, але й наявність різних позицій науковців щодо цього питання та необхідність врахування специфіки розгляду цивільних позовів у

межах кримінального провадження (ухвала ВП ВС від 14.05.2019 р. у справі № 465/4621/16-к) [289].

За встановленою ВП ВС практикою, при тлумаченні поняття виключної правової проблеми необхідно виходити з кількісних та якісних показників, які можуть її становити. Кількісний критерій відображає те, що відповідна проблема виникає не лише в одній конкретній справі, а й у невизначеній кількості юридичних ситуацій, які або вже існують у судовій практиці, або можуть виникнути з урахуванням правового питання, щодо якого постає проблема невизначеності [258, с. 463]. Водночас, якісні показники становлять змістовний та процедурний критерії визначення наявності виключної правової проблеми. За змістовним критерієм виключна правова проблема полягає у відсутності сталої судової практики, необхідності застосування інституту аналогії, необхідності здійснення судового тлумачення норм закону. За своєю правовою природою виключна правова проблема має зачіпати фундаментальні (конституційні, конвенційні) права та свободи і вирішення її необхідно для забезпечення балансу законних інтересів та пропорційності застосованих заходів примусу. За процедурним критерієм виключна правова проблема може мати місце при відсутності, неефективності або вичерпаності національних процесуальних механізмів її вирішення іншим способом, ніж із використанням повноважень ВП ВС (ухвали ВП ВС від 11.09.2018 р. у справі № 738/1482/16-к, від 20.05.2019 р. у справі № 128/2455/15-к) [288; 293].

ВП ВС постановлялися ухвали, якими кримінальні провадження поверталися для подальшого розгляду ККС ВС лише з підстав недотримання кількісного критерію виключної правової проблеми (ухвала ВП ВС від 07.07.2021 р. у справі №727/2022/16-к) [284].

Про відсутність єдиного підходу до змісту поняття «виключної правової проблеми» серед суддів ВП ВС свідчать численні випадки написання окремих думок, з підстав прийняття / відмови у прийнятті кримінального провадження до

розгляду ВП ВС (окремі думки до ухвал ВП ВС від 09.06.2022 р. у справі № 947/10464/21, від 06.10.2022 р. у справі № 369/13131/18) [119; 120].

Із судової практики вбачається, що колегії суддів ККС ВС передають кримінальні провадження на розгляд ВП ВС із підстави виключної правової проблеми, обґрунтовуючи це тим, що виникають питання щодо застосування окремих положень КК або КПК і на день передачі справи на розгляд ВП ВС ще не сформовано різної судової практики ККС ВС.

На нашу думку, поняття виключної правової проблеми має враховуватися суддями в більш широкому розумінні, а відповідно кількість прийнятих кримінальних проваджень до перегляду ВП ВС має бути більшою. Так, виникнення обґрунтованих сумнівів щодо правильності застосування конкретних правових норм (КК і КПК), у тому числі і судами нижчих інстанцій, може свідчити про виключність правової проблеми, а тому за належного обґрунтування такої проблеми та зазначення, яким чином вирішення цієї проблеми вплине на розвиток права та формування єдиної правозастосовчої практики, ВП ВС мала б всі підстави прийняти такі провадження до розгляду. І не доцільно чекати при цьому різного застосування судової практики.

Про наявність виключної правової проблеми може свідчити і відсутність законодавчого врегулювання окремих процесуальних питань (ухвала ККС ВС від 17.02.2022 р. у справі № 362/6115/17) [343]. Звичайно, ВП ВС ні в якому випадку не може перебрати на себе законодавчі функції що суперечило б положенням Конституції України і КПК, разом з тим основною задачею ВС є формування єдиної судової практики. І, на нашу думку, розгляд кримінальних проваджень з підстав наявності виключної правової проблеми є способом забезпечення цього завдання.

Аналіз ч. 5 ст. 434-1 КПК дає підстави для висновку про те, що колегія суддів або палата наділені правом, а не обов'язком, передати кримінальне провадження на розгляд ВП ВС. При цьому, у випадку, якщо колегія суддів або палата вважатимуть, що вони можуть самостійно викласти правову позицію

щодо проблемного питання, то вони розглядають це провадження по суті і ухвалюють відповідне судове рішення.

Крім того, відповідно до цієї правової норми, правом передати на розгляд ВП ВС кримінальне провадження із зазначених підстав наділені лише колегія суддів ККС ВС або палата. Таке право не закріплено для ОП ККС. Разом з тим, на нашу думку, було б доцільно наділити ОП ККС ВС цим правом.

КПК передбачає особливий порядок передачі кримінальних проваджень на розгляд палати, ОП або ВП ВС. При цьому основною особливістю цього порядку є те, що правом передачі кримінального провадження на розгляд відповідної палати наділений лише суд касаційної інстанції і лише до прийняття постанови суду. Місцеві та апеляційні суди таким правом не наділені.

Із правового висновку ВП ВС вбачається, що питання про передачу кримінального провадження на розгляд ВП ВС вирішується лише після відкриття касаційного провадження, оскільки на розгляд ВП ВС передається кримінальне провадження, яке розглядається в касаційному порядку (ухвала ВП ВС від 17.04.2018 р. у справі № 6/н) [291].

Питання щодо передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП, ВП ВС може бути вирішене судом як за власною ініціативою, або / так і за клопотанням учасника справи. Рішення про передачу кримінального провадження на розгляд палати, ОП, ВП ВС приймається більшістю від складу, що розглядає зазначене провадження. Якщо суддя не згодний з рішенням про передачу (відмову у передачі) кримінального провадження на розгляд палати, ОП, ВП ВС, він письмово викладає свою окрему думку [78].

Суд касаційної інстанції, розглядаючи клопотання про передачу кримінального провадження на розгляд відповідної палати, має право відмовити у його задоволенні (ухвала ККС ВС від 12.03.2019 р. у справі № 135/822/13-к) [325], задовольнити клопотання частково (ухвала ККС ВС від 20.12.2021 р. у справі № 991/3440/20) [351] або задовольнити клопотання в повному обсязі (ухвала ККС ВС від 25.08.2021 р. у справі № 369/10141/15-к) [365].

Рішення про передачу / відмову у передачі кримінального провадження на розгляд відповідної палати приймається більшістю голосів і у випадку, якщо хтось із суддів (колегії суддів, палати або ОП) не погоджується з прийнятим рішенням він письмово викладає про це окрему думку. Так, на підтвердження можна навести окремі думки суддів від 01.11.2018 р. у справі № 200/20048/16-к, від 09.07.2020 р. у справі № 522/20835/19 [117; 118].

У постанові ККС ВС від 13.02.2019 р. у справі № 130/1001/17 наголошено на ієрархію правових висновків ВС, якщо є два протилежні за змістом судові рішення ОП ККС ВС та ВП ВС, застосовуються правові висновки ВП ВС. Кримінальним процесуальним законом визначені процесуальні механізми забезпечення єдності судової практики, що полягають у застосуванні спеціальної процедури відступу від висновків щодо застосування норм права, викладених у раніше постановлених рішеннях ВС. Логіка побудови й мета існування цих процесуальних механізмів указує на те, що в цілях застосування норм права в подібних правовідносинах за наявності протилежних правових висновків суду касаційної інстанції слід виходити з того, що висновки, які містяться в судових рішеннях судової палати ККС, мають перевагу над висновками колегії суддів, висновки ОП ККС над висновками палати чи колегії суддів цього суду, а висновки ВП ВС над висновками ОП, палати й колегії суддів ККС [169].

У випадку передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП або ВП ВС суд постановляє ухвалу з викладенням мотивів необхідності відступлення від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного у рішенні, визначеному частинами 1 – 4 ст. 434-1 цього Кодексу, або із обґрунтуванням підстав, визначених ч. 5 ст. 434-1 цього Кодексу [78]

Вмотивованість та обґрунтованість судового рішення про передачу кримінального провадження на розгляд відповідної палати має важливе значення.

Н. Р. Бобечко та В. Т. Нор зазначають, що при передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП ККС та ВП ВС з підстав, передбачених

частинами 1-4 ст. 434-1 КПК та розгляду ними цієї справи недостатньо лише встановити подібність правовідносин, необхідно також: а) з'ясувати належність уже сформульованого правового висновку до правових відносин, що є предметом касаційного розгляду; б) констатувати формулювання цього висновку, відповідно, об'єднаною або ВП ВС; в) обґрунтувати потребу зміни правового висновку з огляду на втрату чинності або зміну правової норми, яка була застосована при формулюванні такого висновку, неузгодженість із розвитком суспільних відносин, невідповідність суспільним вимогам [112, с. 121].

Як убачається з судової практики, колегія суддів передаючи кримінальне провадження на розгляд ВП ВС може зазначити не одну підставу, а дві. При цьому ВП ВС має право прийняти до розгляду кримінальне провадження лише з однієї підстави, а в частині перегляду провадження з іншої підстави відмовити (ухвала ВП ВС від 11.09.2019 р. у справі № 738/1482/16-к) [288].

Серед основних причин повернення кримінальних проваджень ВП ВС для подальшого розгляду ККС ВС є неналежне обґрунтування рішення про передачу кримінального провадження на розгляд ВП ВС, зокрема неналежне обґрунтування виключної правової проблеми (ухвала ВП ВС від 09.09.2020 р. у справі № 522/20835/19) [286].

Передаючи провадження, як таке, що містить виключно правову проблему, на розгляд ВП ВС, касаційний суд повинен обґрунтувати відсутність, суперечність, неповноту, невизначеність (неясність, нечіткість) або / та неефективність правового регулювання охоронюваних прав, свобод та інтересів, у тому числі внаслідок неоднакової судової практики (ухвали ВП ВС від 03.03.2020 р. у справі № 480/100/17, від 08.09.2021 р. у справі № 369/10141/15-к) [282; 285].

Розповсюдженими є випадки передачі на розгляд ВП ВС кримінальних проваджень із підстави наявності виключної правової проблеми, однак ККС ВС при цьому посилаються не на різну судову практику, а на різні наукові підходи або наявність протилежних висновків членів Науково-консультативної ради (далі

– НКР) при ВС [258, с. 463]. У таких випадках ВП ВС констатує, що розбіжності у висновках окремих науковців не свідчать про наявність виключної правової проблеми при застосуванні положень закону і не можуть бути підставою для передачі кримінальних проваджень на розгляд ВП ВС, про що свідчать ухвали цієї палати від 08.09.2021 р. у справі № 369/10141/15-к, від 06.10.2021 р. у справі № 554/690/17 [283; 285].

У певних випадках ВП ВС, повертаючи кримінальне провадження для подальшого розгляду ККС ВС, констатує, що окреслене судом касаційної інстанції питання взагалі не містить виключної правової проблеми, а підлягає вирішенню цим судом у межах своїх повноважень відповідно до вимог закону (ухвала ВП ВС від 10.11.2021 р. у справі № 129/499/18) [287].

І все ж основною підставою повернення проваджень на розгляд ККС ВС є те, що правовідносини, на які посиляється колегія суддів не є подібними до тих правовідносин, які виникли у кримінальному провадженні, що передається на розгляд ВП ВС (ухвали ВП ВС від 31.10.2019 р. у справі № 366/3067/16-к, від 19.11.2019 р. у справі № 242/3982/16-к [292; 297].

Отже, з наведеного аналізу можна виокремити основні підстави повернення ВП ВС кримінальних проваджень на розгляд ККС ВС: 1) відсутність належного обґрунтування в ухвалях ККС ВС виключної правової проблеми; 2) відсутність у переданому кримінальному провадженні виключної правової проблеми; 3) не врахування (не зазначення) в судових рішеннях ККС ВС про передачу кримінальних проваджень на розгляд ВП ВС кількісних та якісних показників виключної правової проблеми; 4) відсутність подібності правовідносин у різних кримінальних провадженнях, на які посиляється ККС ВС при передачі провадження на розгляд ВП ВС [258, с. 464].

Як свідчить судова практика рішень ВП ВС, саме ККС ВС своїми рішеннями формує судову практику у кримінальних провадженнях з метою її єдності і сталості. Кримінальні провадження, передані на розгляд ВП ВС, можуть бути повернуті для подальшого розгляду ККС ВС незалежно від того, чи суд з

власної ініціативи передав провадження на розгляд ВП ВС, чи задовольнив клопотання сторони кримінального провадження.

На відміну від зазначеного, КПК не містить норми, яка б регулювала повернення кримінального провадження ОП на розгляд відповідної колегії суддів, палати ККС.

Проте, аналіз судової практики свідчить про те, що трапляються непоодинокі випадки повернення ОП ККС матеріалів кримінальних проваджень на розгляд колегій суддів судових палат ККС [259, с. 343]. Серед основних недоліків, допущених колегіями суддів судових палат при написанні / постановленні ухвал про передачу матеріалів кримінального провадження на розгляд ОП, остання вказує: 1) не зазначення, з яким саме висновком та із застосуванням якої саме конкретної норми права колегія суддів не погоджується, відсутність обґрунтування своєї позиції (ухвала ОП ККС ВС від 19.04.2021 р. у справі № 204/6541/16) [386]; 2) посилення в ухвалях колегії суддів на постанови, які не мають подібності правовідносин, оскільки установлені в кримінальних провадженнях фактичні обставини й досліджені ситуації є різними (ухвала ОП ККС ВС від 27.11.2020 р. у справі № 359/8596/15-к) [384].

Дійсно, саме через нечіткість сформульованої позиції, викладеної в ухвалях колегій суддів, ОП досить часто повертає їм на розгляд кримінальні провадження. Трапляються випадки, коли відсутність чітко сформульованої позиції викликає певні суперечності, в тому числі й щодо питання належності розгляду ОП певних кримінальних проваджень, з урахуванням положень ч. 1 ст. 434-1 КПК. Тобто, коли з зазначеної в ухвалі позиції не можна зробити висновок, хто має переглянути кримінальне провадження – палата чи ОП (ухвала ОП ККС ВС від 28.09.2020 р. у справі № 703/2432/17) [382].

Досить цікавими є випадки, коли колегія суддів двічі передавала кримінальне провадження на розгляд ОП в межах однієї справи з однієї підстави, зокрема, щодо наявності неоднакової практики з приводу можливості постановлення судами ухвал за чинним КПК, які не вирішують справу по суті, а

звертають увагу різних органів на певні порушення, які подібні до окремих ухвал, передбачених КПК 1960 року. В обох випадках кримінальні провадження були повернуті на розгляд колегії суддів у зв'язку з неналежним обґрунтуванням підстав, передбачених ч. 2 ст. 434-1 КПК (ухвали ОП ККС ВС від 10.06.2020 р. та 10.11.2020 р. у справі № 686/23167/19) [381; 383].

Також слід зазначити, що в судовій практиці наявні випадки, коли кримінальне провадження на розгляд ОП передають для доповнення або відступу від висновку ОП [259, с. 344]. Для прикладу можна навести ухвалу колегії суддів судової палати ККС ВС від 12.10.2021 р. [327], в якій вона просить ОП переглянути власний висновок і сформулювати висновок, запропонований колегією. Зазначене провадження було повернуто на розгляд колегії суддів, оскільки ухвала не містить передбачених ч. 2 ст. 434-1 КПК підстав для передачі провадження (ухвала ОП ККС ВС від 24.12.2021 р. у справі № 344/2995/15) [387].

Слід також звернути увагу, що іноді судові рішення про повернення кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів не завжди містять аналіз обставин, що мали місце у кримінальному провадженні, на яке посиляється колегія суддів при обґрунтуванні свого рішення про передачу кримінального провадження на розгляд ОП ККС чи ВП ВС, та обставин кримінального провадження, яке передається на розгляд відповідної палати, а лише мають висновок про те, що наведені обставини не є подібними. Вважаємо, що в деяких випадках має місце певний формалізм при поверненні кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів.

Підсумовуючи викладене, можна констатувати спрямованість процесуальної діяльності ОП на формування обґрунтованих правових позицій щодо застосування конкретних норм права, які були неправильно використані, та сприяння забезпеченню єдиного та правильного правозастосування в судовій практиці. При цьому забезпечення єдності практики є реалізацією засади правової визначеності, яка втілюється з додержанням загальних засад

кримінального провадження (ст. 7 КПК) шляхом однакового застосування тієї самої норми закону в подібних справах щодо різних осіб.

Після передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП або ВП ВС суддя-доповідач у разі необхідності звертається до відповідних фахівців НКР при ВС стосовно підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд ВП ВС, крім випадків, коли висновок щодо застосування цієї норми у подібних правовідносинах був раніше отриманий ВС (ч. 7 ст. 434-2 КПК) [78].

Законом України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 р. № 1402-VIII передбачено, що НКР утворюється при ВС з числа висококваліфікованих фахівців у сфері права для підготовки наукових висновків з питань діяльності ВС, що потребують наукового забезпечення. Порядок організації та діяльності НКР визначається положенням, що затверджується Пленумом ВС (частини 1, 2 ст. 47) [224].

Положенням про НКР при ВС встановлено, що НКР вивчає проблемні питання застосування норм права, що виникають у судовій практиці, і надає ВС висновки та рекомендації та до її повноважень, серед іншого, належить підготовка наукових висновків щодо тлумачення та застосування норм права (пункти 3.1 та 3.2) [126].

Судді ВС мають право у будь-якому кримінальному провадженні, де постає питання правильного застосування окремих норм кримінального чи кримінального процесуального права, звернутися із запитом до НКР для надання наукових висновків. Ці висновки можуть бути як колективними, так і індивідуальними.

При цьому, запит до НКР може бути надісланий на будь-якій стадії касаційного розгляду (до виходу суддів до нарадчої кімнати для ухвалення остаточного рішення). Оскільки процесуальним законодавством не встановлено вимог щодо звернення до НКР, то на даний час відображено дві форми: лист-звернення або ухвала суду. Щодо оформлення листа-звернення, то він, як

правило, викладається в довільній формі й обов'язково повинен містити перелік питань, які потребують відповіді. У випадках, коли рішення про необхідність звернення до НКР приймається в судовому засіданні, про це, як правило, зазначається в ухвалі суду. Проте, в резолютивній частині ухвали наводиться лише рішення про необхідність звернення до НКР, без зазначення конкретних проблемних питань звернення (ухвали ККС ВС від 23.07.2020 р. у справі № 355/815/18, від 23.09.2021 р. у справі № 415/2182/20) [357; 358]. У такому випадку суд констатує наявність правової проблеми, у зв'язку з чим відкладає касаційний розгляд, і в подальшому суддя-доповідач звертається з листом-зверненням до НКР, в якому зазначає про наявність проблемних питань у конкретному кримінальному провадженні із формулюванням цих питань [261, с. 229].

Трапляються непоодинокі випадки, коли в мотивувальній частині ухвали, якою вирішено звернутися до НКР, колегія суддів формулює поставлені на розгляд НКР питання (ухвала ККС ВС від 17.04.2018 р. у справі № 572/1493/15-к) [344]. Тобто, рішення про необхідність звернення до НКР може прийняти суддя, колегія суддів, палата (якщо розгляд кримінального провадження здійснюється палатою), ОП, ВП ВС.

Хоча на законодавчому рівні порядок та форму звернення до НКР не врегульовано, однак ч. 7 ст. 434-2 КПК передбачено, що після передачі кримінального провадження на розгляд палати, ОП або ВП ВС визначений у ньому суддя-доповідач у разі необхідності звертається до відповідних фахівців НКР при ВС стосовно підготовки наукового висновку щодо застосування норми права, питання щодо якого стало підставою для передачі справи на розгляд ВП ВС, крім випадків, коли висновок щодо застосування цієї норми у подібних правовідносинах був раніше отриманий ВС [78]. Таким чином, законодавець фактично передбачає, що в межах одного провадження суд (суддя-доповідач) може звернутися до НКР з одного й того самого питання лише один раз.

Судова практика свідчить про те, що висновки НКР відіграють важливу роль у забезпеченні сталості та єдності судової практики. Досить часті випадки,

коли отримані наукові висновки НКР, які свідчать про наявність протилежних точок зору на застосування/тлумачення окремих норм права, ставали підставою для передачі кримінального провадження на розгляд ВП ВС (ухвали ККС ВС від 03.10.2019 р. у справі № 0306/7567/12, від 28.09.2021 р. у справі № 554/690/17, від 16.02.2022 р. у справі № 947/10464/21) [306; 336; 373].

Не є частими, але все ж таки трапляються випадки, коли на підкріплення своєї позиції щодо застосування правових норм Суд в остаточному рішенні (постанові) посилається на наукові висновки, надані НКР (постанова ККС ВС від 03.06.2020 р. у справі № 722/28/17) [140].

Також в судовій практиці є випадки, коли посилання на наукові висновки НКР містяться в окремій думці судді. Тут можна навести окрему думку судді ККС ВС на постанову ОП ККС ВС від 27.05.2019 р. у справі № 461/1434/18 [116].

Таким чином, з урахуванням наведеного вище, можна зробити висновок, що наукові висновки відіграють вагомую роль при формулюванні правової проблеми, наявної при застосуванні/тлумаченні окремих положень КК чи КПК, що досить часто є передумовою передачі кримінальних проваджень на розгляд палати, ОП або ВП ВС. Також наукові висновки, хоча і мають рекомендаційний характер, однак є важливою складовою при здійсненні ВС свого основного завдання – забезпечення сталості та єдності судової практики.

З аналізу правових норм, що регулюють діяльність НКР, та судової практики вбачається, що використання наукових висновків НКР характеризується такими особливостями: 1) їх рекомендаційним характером; 2) самостійним вирішенням судом (суддею, колегією суддів тощо) питання, чи звертатися з відповідним запитом до НКР; 3) відсутністю обов'язку суду посилатися на висновок НКР у судовому рішенні; 4) відсутністю обов'язку суду спростувати позицію, викладену в науковому висновку, яка є відмінною від правового висновку ККС ВС [261, с. 230].

Вважаємо, що недоречно посилатися в судових рішеннях на наукові думки окремих вчених, бо досить часто ці висновки різні / протилежні за своїм змістом,

і у випадку, якщо суд не погоджується з якимось висновком має обґрунтувати, чому враховує / не враховує конкретний висновок.

Однак тут треба погодитися з думкою вчених, які пропонують ВС запозичити досвід КСУ, який викладає висновки науковців у відкритому доступі на своєму офіційному вебсайті. Якщо ж самі висновки містять персональні дані, то їх можна легко знеособити. На переконання вчених така публічність сприятиме підвищенню якості наукових висновків і висвітленню питання, хто з науковців активно працює у складі НКР, допомагаючи ВС, а хто просто входить до складу цієї ради [281].

На підставі викладеного доцільно внести такі зміни і доповнення до КПК:

1) ч. 3 ст. 434-1 після слів «у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати)» доповнити словами «цього суду або»;

2) у ч. 5 ст. 434-1 замінити слова «у складі колегії або палати» словами «у складі колегі, палати або об'єднаної палати»;

3) перше речення ч. 6 ст. 434-2 перед словами «Велика Палата Верховного Суду» доповнити словами «об'єднана палата або»;

4) друге речення ч. 6 ст. 434-2 після слів «передано повторно на розгляд» доповнити словами «об'єднаної палати або».

Поряд із цим, зі змісту ст. 31 КПК вбачається, що в ККС ВС може функціонувати лише одна об'єднана палата (так є і в дійсності), тому слово «іншої» перед словами «об'єднаної палати» є зайвим.

2.4. Ухвалення та проголошення судового рішення за результатами касаційного розгляду

Ухвалення судового рішення – трудомісткий процес, який включає цілу систему взаємопов'язаних дій та вимагає максимуму зусиль не лише від суду, а й від учасників процесу, – зазначає І. В. Андронов [5, с. 6].

П. А. Прохоров зазначає, що ухвалення судового рішення – це складний процес, в ході якого між собою взаємодіють суб'єкти правовідносин; здійснюються різні види діяльності, найважливішими з яких є пізнавальна і правозастосовна. Механізм прийняття судового рішення традиційно розглядається в якості складової частини механізму правозастосування. Як і будь-яка правозастосовна діяльність компетентного органу, ухвалення судового рішення становить певну систему дій, що сприяє досягненню завдань судочинства [226, с. 49].

З такими твердженнями варто погодитися, адже ухваленню судового рішення дійсно передують кропітка робота всіх учасників судового розгляду. Не є й виключенням ухвалення судового рішення судом касаційної інстанції.

Остаточне судове рішення суду касаційної інстанції (постанова) приймається в нарадчій кімнаті шляхом голосування.

Про доцільність нарадчої кімнати ведеться багато дискусій, одні науковці вказують про те, що судді мають бути неупередженими, об'єктивними, що забезпечується прийняттям судових рішень виключно в нарадчій кімнаті, інші навпаки – зазначають, що нарадча кімната на сьогоднішній день вже не має такого важливого значення, адже судді готуючись до судового засідання вивчають матеріали кримінального провадження, в подальшому в судовому засіданні – заслуховують учасників, які з'явилися до суду касаційної інстанції, у суддів до виходу в нарадчу кімнату вже формується певне переконання щодо того, яке судове рішення буде прийнято. Так, О. Гарський зазначає, що виходячи на завершальну стадію кримінального процесу, дуже часто (якщо не завжди) суддя має сформовану думку про результат такого судового розгляду. Навіть коли провадження розглядається колегіально, не має жодних перешкод обговорити правову позицію із суддями заздалегідь. Тобто обговорення майбутнього судового рішення може бути у будь-який час, у будь-якому службовому приміщенні. Відповідно і текст остаточного судового рішення виготовляється

головуючим (або суддею одноособово) як правило заздалегідь. Автор наголошує на формальній ролі нарадчої кімнати [39].

Разом із тим, на нашу думку, такий інститут, як прийняття рішення в нарадчій кімнаті має бути збережений, особливо, якщо розгляд кримінального провадження відбувається колегіально, або відповідно судами апеляційної та касаційної інстанцій. Так, дійсно судді готуючись до судового засідання, вивчають матеріали кримінального провадження, мають можливість і можуть обговорити різні питання, які виникають під час підготовки до судового засідання, однак досить часто судові засідання суду касаційної інстанції відбуваються за участю сторін, які висловлюють свої твердження, доводи на підтримку чи заперечення касаційної скарги. І саме після належної підготовки до судового засідання, вивчення всіх матеріалів кримінального провадження, вивчення законодавства та судової практики, обговорення в нарадчій кімнаті позицій сторін, інші питання, які виникають при прийнятті рішення, в певних випадках, іноді дискусій, – судді можуть прийняти єдине правильне й обґрунтоване рішення. Але всі зазначені дії неможливо здійснити, якщо судді не матимуть можливості вільно висловлювати свою позицію, дискутувати, ставити один одному запитання, оскільки в присутності інших учасників кримінального провадження дотримання зазначеної процедури є неможливою.

І навіть у випадку, якщо судді мають наперед заготовлений проєкт судового рішення, після обговорення в нарадчій кімнаті колегією суддів і відповідного голосування по підтриманню рішення, іншими членами колегії можуть вноситися відповідні правки, доповнення, зміни. Тобто, можна дійти висновку про те, що під час підготовки до судового засідання і самого судового засідання у суддів створюється внутрішнє переконання щодо прийняття конкретного рішення, можливо визначається напрямок його написання, написання проєкту, але в подальшому текст (проєкт) правиться, вносяться правки, зміни, доповнення всіма членами колегії, тобто формується остаточне судове рішення саме в нарадчій кімнаті.

Виправлення в судовому рішенні мають бути засвідчені підписами суддів того складу суду, який його ухвалив (ч. 5 ст. 371 КПК). Разом з тим, на нашу думку, з урахуванням технічних можливостей і відповідного оснащення нарадчої кімнати комп'ютером (ноутбуком), принтером, можливості готувати проекти судових рішень завчасно, зазначена норма втратила свою значимість і підлягає виключенню з Кодексу.

Вимогу щодо виходу суду до нарадчої кімнати містить КПК, при цьому, вимоги щодо її обладнання містять у Державних будівельних нормах України В.2.2-26:2010, за змістом яких нарадча кімната повинна примикати до залу судових засідань із боку процесуальної зони і мати окремий вхід із процесуальної зони залу судових засідань. Вхід до нарадчої кімнати із залу судових засідань повинен бути розташований так, щоб під час руху судді не контактували з учасниками судового процесу та відвідувачами. Вхід до залу судових засідань учасників судового процесу через нарадчу кімнату є неприпустимим (абз. 3 п. 6.2.2.2.) [44].

Як правило, судді касаційної інстанції, користуючись наданим їм ч. 2 ст. 376 КПК правом, із урахуванням того, що складання судового рішення у формі ухвали (постанови) вимагає значного часу, обмежується складанням і оголошенням його резолютивної частини, яку підписують всі судді. У цьому випадку повний текст судового рішення повинен бути складений не пізніше п'яти діб із дня оголошення резолютивної частини і оголошений учасникам судового провадження.

У такому випадку присутнім у судовому засіданні учасникам касаційного розгляду повідомляється також дата оголошення повного тексту ухвали (постанови), про це також має бути зазначено в оголошеній резолютивній частині.

Наділення суд правом на складання і оголошення резолютивної частини судового рішення є ефективним засобом економії часу учасників касаційного розгляду, оскільки скорочує час перебування суддів в нарадчій кімнаті, а

відповідно і час на очікування касаційного розгляду учасниками інших проваджень.

Після оголошення резолютивної частини колегію суддів ще чекає кропітка робота щодо створення тексту повного судового рішення, погодження його з усіма членами колегії суддів і в подальшому його оголошення.

Зазвичай, повний текст судового рішення складає суддя-доповідач, якщо суддя-доповідач не згоден з прийнятим рішенням, то інші судді зі складу колегії оформлюють судові рішення, а суддя-доповідач готує окрему думку до рішення. Остаточне судові рішення обов'язково підписується всіма суддями, у визначені дату і час оголошується повний текст учасникам касаційного розгляду, що з'явилися в судові засідання і лише після цього можна стверджувати про завершення касаційного розгляду.

Як уже зазначалося ухваленню судового рішення, в тому числі й судом касаційної інстанції передують досить тривалий і важкий процес. Однак, будь-який розгляд кримінального провадження в суді касаційної інстанції завершується ухваленням судового рішення. До самого процесу прийняття рішення застосовуються загальні правила, передбачені КПК для прийняття судових рішень, зокрема, те, що рішення ухвалюється простою більшістю голосів суддів, що входять до складу суду. Якщо рішення ухвалюється в нарадчій кімнаті, відповідні питання вирішуються за результатами наради суддів шляхом голосування, від якого не має права утримуватися ніхто з суддів. Головуючий голосує останнім. У разі ухвалення судового рішення в нарадчій кімнаті його підписують усі судді (ст. 375 КПК) [78].

Нарада суддів являє собою форму реалізації рішень правозастосовного й управлінсько характеру, зміст якої становить спільна діяльність суддів, котрі входять до складу суду. Керівництво нарадою суддів здійснює головуючий, який забезпечує вирішення кожним суддею всіх питань, пов'язаних з постановленням судового рішення, за внутрішнім переконанням та у вирішенні цих питань не має жодних переваг перед іншими суддями і не може здійснювати на них тиск. Поряд

із цим, головуючий вживає всіх необхідних заходів для виключення можливості ухвалення незаконного, необґрунтованого або невмотивованого судового рішення [79, с. 791-792]. Таким чином, законодавець фактично покладає на головуючого контроль за дотриманням вимог кримінального процесуального законодавства не лише під час підготовки до розгляду, самого касаційного розгляду провадження, а й під час прийняття рішення суддями у нарадчій кімнаті.

Питання, що підлягають вирішенню складом суду, як вказує А. В. Мурзановська, ставляться на вирішення суддів головуючим у послідовності, в якій ці питання зазначені в законі, у зв'язку з чим невирішення попереднього питання унеможливорює розгляд наступного. Питання вирішуються всім складом суду, і жодний із суддів не вправі утримуватися від голосування, а головуючий, з метою запобігання впливу на інших суддів, голосує останнім [109, с. 618].

Слід зазначити, що прийняте більшістю складу колегії судів / палати / ОП / ВП ВС судове рішення (ухвала, постанова) підписується всім складом суду, незважаючи на те, що хтось із суддів не погодився з прийнятим рішенням. Суддя, який не погодився з прийнятим рішенням, наділений правом написання окремої думки, яка має письмову форму. Чинний КПК не містить поняття окремої думки та вимог щодо її реквізитів та змісту. Окрема думка не оголошується в судовому засіданні, а долучається до матеріалів провадження, де в подальшому зберігається і кожен учасник судового провадження має право з нею ознайомитися.

У випадку, якщо з прийнятим судовим рішенням не погоджується головуючий (як правило це і є доповідач у цьому кримінальному провадженні), то він готує окрему думку, а інші судді готують судове рішення.

Визначення окремої думки наведено в Порядку ведення ЄДРСР, відповідно до якого окрема думка – це сформований суддею письмовий документ, який є формою визначення власної позиції судді в разі незгоди з прийнятим (наданим) рішенням (висновком) або викладенням обставин, що доповнюють мотивувальну частину рішення (висновку) [130].

Разом з тим, енциклопедія сучасної України визначає окрему думку судді як процесуальну форму викладу суддею своєї принципової позиції щодо рішення в цілому або щодо його мотивувальної частини [267].

У постанові ККС ВС від 18.02.2019 р. у справі № 592/1964/14-к зазначено, що окрема думка судді не є судовим рішенням, в якому викладається правовий висновок, а тому не має прецедентного значення і, відповідно до ч. 3 ст. 375 КПК, є лише правом кожного судді із колегії суддів викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення [185].

Окрема думка – це викладена в письмовій формі думка судді, який не згоден із рішенням, що прийняте більшістю суддів за матеріалами провадження в цілому або з окремих питань [109, с. 618; 79, с. 792].

На сьогоднішній день відсутній єдиний підхід до визначення окремої думки серед науковців, одні вказують, що окрема думка є окремим процесуальним документом, який відображає бачення судді / суддів щодо вирішення конкретного кримінального провадження, інші ж вказують на те, що окрема думка є складовою судового рішення. П. А. Прохоров зазначає, що протилежність поглядів на правову природу окремої думки зумовлена тим, що з одного боку, вона є логічним продовженням судового рішення та не може існувати у відриві від останнього (це дозволяє деяким дослідникам пропонувати поширювати на окрему думку вимоги, що висуваються до форми та змісту судового рішення), а з іншого боку, наслідки викладеної окремої думки є позапроцесуальними (вона може спричиняти наукові дискусії, громадський розголос, впливати на трансформацію судової практики, однак не є підставою для перегляду судового рішення, не зв'язує суддів вищестоящої інстанції обов'язком перевірки доводів, викладених у ній) [226, с. 134].

Якщо проаналізувати судову практику ВС, то можна виділити три види окремих думок: 1) абсолютно розбіжна окрема думка, коли суддя / судді взагалі не погоджується з прийнятим судовим рішенням і має протилежну позицію

(окрема думка до постанови ККС ВС від 25.10.2022 р. у справі № 303/3224/20) [115]. У цьому випадку суддя, який виготовив окрему думку, категорично не погоджується з прийнятим більшістю колегії суддів рішенням і вважає, що, наприклад, у разі скасування судового рішення / рішень і призначення нового розгляду у суді першої чи апеляційної інстанції, потрібно було судові рішення залишити без зміни; 2) частково розбіжна окрема думка, коли суддя частково не погоджується з прийнятим судовим рішенням, наприклад, вважає, що оскаржуване судові рішення підлягає скасуванню, однак не з тих підстав, які зазначені в постанові суду касаційної інстанції (окрема думка до постанови ККС ВС від 20.09.2018 р. у справі № 182/6856/15-к) [114]. Для прикладу можна змодельовати ситуацію, коли колегія суддів ухвалила постанову про скасування ухвали апеляційного суду і призначення нового розгляду у цьому суді з підстави неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, а суддя, який виготовив окрему думку, вважав, що кримінальний закон застосовано правильно, однак рішення суду апеляційної інстанції підлягало скасуванню з підстави істотного порушення вимог кримінального процесуального закону; 3) збіжна або співпадаюча окрема думка, коли суддя погоджується з прийнятим рішенням та з підставами для його прийняття, однак вважає, що постанову / ухвалу суду необхідно було викласти в інший спосіб або доповнити іншими положеннями (співпадаюча окрема думка до постанови ККС ВС від 06.06.2018 р. у справі № 180/746/16-к, окрема думка (збіжна) до постанови ВП ВС від 31.08.2022 р. у справі № 756/10060/17) [113; 266].

Слід зауважити, що незалежно від того, яким складом здійснюється касаційний розгляд (колегією суддів, палатою, ОП чи ВП ВС), судові рішення і проміжні і остаточні завжди приймаються більшістю голосів. З огляду на зазначене, якщо кримінальне провадження розглядається колегією суддів окрема думка (розбіжна або частково розбіжна) може бути лише одна. Разом з тим, у випадку, якщо провадження розглядається палатою, ОП чи ВП ВС, то кількість окремих думок є необмеженою, при цьому в одному провадженні це може бути

спільна окрема думка декількох суддів, або декілька окремих думок різних суддів. Головною умовою є те, що кількість розбіжних (частково розбіжних окремих думок) не може перевищувати кількості суддів, які проголосували за прийняття саме цього судового рішення.

Незважаючи на те, що КПК не містить вимог до оформлення окремої думки (крім письмової форми), вважаємо, що окрема думка має містити наступні реквізити: 1) номер провадження в якому вона написана, 2) назву та дату судового рішення, з яким не погоджується суддя, 3) короткий зміст судового рішення, 4) обґрунтування незгоди з судовим рішенням 5) прізвище та ім'я судді, який її підписує тощо.

Варто погодитися з О. З. Хотинською-Нор, яка запропонувала для оформлення окремої думки наступні реквізити: назва, дата та місце її викладення; прізвище та ініціали судді, який її ініціює; реквізити судового рішення, з яким повністю або частково не погоджується суддя (дата ухвалення, склад колегії суддів, учасники судового процесу, предмет позовних вимог); підстави та мотиви повної чи часткової незгоди з рішенням суду; можливий варіант застосування правової норми; підпис судді [389, с. 34]. До зазначених реквізитів, враховуючи специфіку кримінального судочинства, пропонуємо, крім предмету позовних вимог, якщо судові рішення у кримінальному провадженні стосується цивільного спору, також зазначати короткий зміст обставин кримінального провадження.

При написанні окремої думки судді повинні враховувати, що суддя, який готує окрему думку не має права розголошувати в ній питання, які обговорювалися суддями в нарадчій кімнаті, а лише має обґрунтувати свою позицію і незгоду з прийнятим судовим рішенням.

Оскільки КПК не передбачено строку виготовлення окремої думки, то й в судовій практиці відсутній єдиний підхід щодо вирішення цього питання, постійні дискусії виникають і між науковцями з цього приводу. Так, існує позиція щодо того, що окрема думка має бути виготовлена в нарадчій кімнаті разом із

прийнятим судовим рішенням [79, с. 792; 109, с. 618], інші навпаки наголошують на тому, що можливість виготовити окрему думку з'являється у судді лише після виготовлення повного тексту судового рішення [226, с. 146]. Ми вважаємо, що оскільки окрема думка не оголошується в судовому засіданні і суддя який її готує має мати повний текст судового рішення суду касаційної інстанції, то варто на законодавчому рівні встановити строк виготовлення окремої думки.

З огляду на зазначене вище та, виходячи з того, що окрема думка є похідною від прийнятого касаційним судом рішення, не можна погодитися з думкою судді ВС О. Р. Кібенко, яка зазначає, що окрема думка повинна складатися до оприлюднення тексту судового рішення і надаватися для ознайомлення суддям, щоб вони могли уточнити певні моменти, підсилити аргументацію, уникнути помилок [62].

Після виходу з нарадчої кімнати, як правило, головуючий суддя проголошує судові рішення, після чого у судовому засіданні роз'яснює його зміст. Оскільки рішення суду касаційної інстанції є остаточними і оскарженню не підлягають, то відповідно головуючий суддя і не роз'яснює порядок та строк його оскарження.

Проголосити – означає офіційно виголосити, прилюдно (публічно) довести до загального відома відповідну інформацію, рішення тощо. Йдеться про порядок офіційного виголошення судом й доведення до відома всіх присутніх у судовій залі ухвалених (постановлених) ним судових рішень [79, с. 794].

Проголошення являє собою завершальний акт постановлення (ухвалення) судового рішення [109, с. 618]. Проголошення судового рішення є важливою процесуальною дією, яка обумовлює настання певних юридичних наслідків [16, с. 153].

П. А. Прохоров зазначає, що проголошення судового рішення залежить не стільки від його виду, скільки від явки всіх учасників справи у судові засідання [226, с. 65], у випадку, якщо учасники кримінального провадження з'явилися в судові засідання суду касаційної інстанції – то суд оголошує судові рішення, у

випадку їх неявки на визначену судом дату оголошення судового рішення – про це зазначається в журналі судового засідання або секретар складає відповідну довідку. Копія судового рішення направляється учасникам судового розгляду поштою.

О. А. Мілієнко звертає увагу, що слід розрізняти поняття «проголошення» судових рішень та «оприлюднення» судових рішень. Перше поняття стосується зачитування судових рішень (або їх частин) уголос відразу після виходу з нарадчої кімнати, в якій вони ухвалювались. Щодо проголошення законодавчою є вимога про його негайність – «негайне проголошення». Також дещо обмеженим може бути й коло осіб, в присутності яких судові рішення проголошуються. Друге поняття також безпосередньо пов'язане із питаннями гласності та відкритості судочинства [104, с. 71].

Під оприлюдненням розуміється і проголошення у судовому засіданні, і друк у засобах масової інформації чи збірниках судових рішень, і розміщення у загальнодоступному реєстрі на офіційному веб-порталі судової влади відповідно до Закону «Про доступ до судових рішень» тощо [87, с. 19].

Усі судові рішення є відкритими та підлягають оприлюдненню в електронній формі не пізніше наступного дня після їх виготовлення і підписання. Для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції Державна судова адміністрація України забезпечує ведення ЄДРСР [109, с. 610].

Разом з тим, чинним КПК передбачено право суду касаційної інстанції після виходу з нарадчої кімнати оголошувати лише резолютивну частину судового рішення, у випадку, якщо складання судового рішення у формі ухвали (постанови) вимагає значного часу (ч. 2 ст. 376 КПК) [78].

На нашу думку, наявність такого права у суду касаційної інстанції має важливе значення, адже сприяє дотриманню судом законності та справедливості судового рішення, розумних строків розгляду тощо. Зазначене право означає, що протягом п'яти днів з моменту проголошення резолютивної частини судового рішення судді можуть розглядати інші кримінальні провадження, адже

виготовлення повного тексту судового рішення не є тотожним перебуванню судді у нарадчій кімнаті. Особливістю такого права є те, що судді, перебуваючи в нарадчій кімнаті, порадившись між собою прийняли судові рішення, визначили основні моменти на які треба звернути увагу при його написанні, і враховуючи, що написання повного тексту такого рішення може зайняти від кількох годин до кількох днів, обмежуються написанням лише резолютивної частини, яка і оголошується присутнім в судовому засіданні після виходу суддів із нарадчої кімнати. При цьому судді мають ще п'ять днів для роботи над повним текстом ухвали / постанови. Оскільки резолютивна частина судового рішення містить дату оголошення його повного тексту, то учасники судового розгляду не обмежені у своєму праві бути присутніми при оголошенні повного тексту рішення судом касаційної інстанції.

Після оголошення судового рішення головуючий обов'язково запитує присутніх чи зрозумілий їм його зміст та у випадку необхідності роз'яснює його.

Якщо внаслідок прийнятого судом касаційної інстанції рішення необхідно вчинити процесуальні дії негайного характеру, наприклад, звільнення особи з-під варти, суд негайно видає завірені копії прийнятого рішення / резолютивної частини судового рішення для направлення у відповідну установу.

Судді ВС наголошують, що законом передбачено два різних порядки роз'яснення судових рішень один з них стосується усного роз'яснення, що є необхідним після проголошення судового рішення, а другий письмового роз'яснення судового рішення окремим судовим рішенням – ухвалою (постанова ОП ККС ВС від 18.11.2019 р. у справі № 367/3068/17) [216].

Законом також передбачено право учасників судового розгляду та інших державних органів, які виконують судові рішення, звернутися до суду з заявою про роз'яснення судового рішення, якщо його зміст є неточним або якісь положення є незрозумілим. При цьому слід мати на увазі, що під роз'ясненням мається на увазі викладення більш повно і зрозуміло ті частини рішення, розуміння яких викликає труднощі, не вносячи змін до рішення по суті і не

торкаючись тих питань, які не були предметом судового розгляду (ухвала ККС ВС від 16.02.2022 р. у справі № 456/3464/21) [337]. Якщо фактично порушується питання про зміну рішення, або про внесення до нього нових даних, або про роз'яснення мотивів прийняття рішення, суд відмовляє в роз'ясненні рішення [109, с. 162].

ВП ВС наголошує, що інститут роз'яснення судового рішення за своєю суттю є одним із способів усунення його недоліків, але без виправлення і постановлення додаткового рішення цим же судом (ухвали ВП ВС від 20.12.2021 р. у справі № 1-20/2003, від 20.07.2022 р. у справі № 451/1340/19) [294; 295].

Слід пам'ятати, що суд може роз'яснювати лише зміст прийнятого ним рішення, а ні в якому разі не положення окремих законодавчих актів, на підставі яких воно прийнято, або судових рішень інших судів. У випадку, якщо особа в заяві не наводить підстав, з яких вважає рішення суду незрозумілим або просить роз'яснити рішення іншого суду ККС відмовляє у задоволенні заяви про роз'яснення судового рішення (ухвали ККС ВС від 01.02.2019 р. у справі № 524/10551/14-к, від 12.12.2019 р. у справі № 184/1727/170) [298; 328]. Таке саме рішення суд приймає і у випадку, якщо не вбачає підстав для задоволення заяви (ухвали ККС ВС від 10.03.2020 р. у справі № 233/514/16-к, від 06.10.2022 р. у справі № 507/1603/15-к) [310; 320].

Відтак, роз'яснення судового рішення має значення не саме по собі, а в контексті його правильного виконання з урахуванням змісту рішення і волі суду, який його ухвалив. Метою роз'яснення судового рішення є його удосконалення для правильного розуміння учасниками судового провадження, органом виконання судового рішення. Роз'яснення судового рішення спрямоване на усунення незрозумілості, що ускладнює його реалізацію. Суть роз'яснення судового рішення полягає не в роз'ясненні мотивів, які покладені в основу рішення, а в роз'ясненні рішення з метою наступного його виконання (ухвала ККС ВС від 08.08.2019 р. у справі № 202/4467/14-к) [317].

Отже особливістю роз'яснення судового рішення є те, що ухвалою, якою задоволено заяву про роз'яснення судового рішення та роз'яснено його зміст, не може бути внесено будь-які зміни в судове рішення.

Оскільки КПК не містить обмежень щодо строку звернення з заявою про роз'яснення судового рішення, то вважаємо правильною позицію, відповідно до якої строк звернення з заявою про роз'яснення судового рішення відповідає строку повного виконання судового рішення. В судовій практиці є випадки, коли засуджений звернувся із заявою про роз'яснення судового рішення майже через 19 років після його ухвалення (ухвала ККС ВС від 21.05.2019 р., № справи не визначено) [352].

У заяві про роз'яснення судового рішення зазначається, що саме в ньому є незрозумілим, у чому полягає ця незрозумілість, які припускаються варіанти тлумачення тих чи інших формулювань, як це впливає на реалізацію судового рішення [79, с. 800]. КПК містить вказівку про обов'язкове зазначення судового рішення, яке є незрозумілим та суду, який його ухвалив (ст. 380 КПК) [78]. На нашу думку в заяві додатково до зазначеного обов'язково має міститися: вказівка про те в чому виражена, на думку заявника, незрозумілість судового рішення.

Суд касаційної інстанції протягом десяти днів має розглянути заяву про роз'яснення судового рішення, однак про розгляд заяви суд має повідомити особу, яка подала заяву про роз'яснення судового рішення та учасників судового провадження. При цьому чинним законодавством не передбачено порядок такого повідомлення, не врегульовано питання чи це повідомлення обов'язково має бути оформлене у вигляді ухвали про призначення заяви до розгляду чи достатньо листа-повідомлення про призначення заяви до розгляду.

Ми вважаємо правильною практику, за якою у випадку надходження заяви про роз'яснення судового рішення судді листом-повідомленням повідомляють особу, яка звернулася з заявою та учасників судового провадження про дату розгляду заяви, однак суд має перевірити, чи належним чином повідомлені

учасники провадження про дату розгляду заяви, незважаючи на те, що їх неприбуття не перешкоджає розгляду заяви.

З огляду на судову практику, роз'ясненню підлягають лише судові рішення, які постановлено за результатами судового провадження і ними вирішено питання, що становило предмет касаційного розгляду (постанова ОП ККС ВС від 18.11.2019 р. у справі № 367/3068/17, ухвала ОП ККС ВС від 12.04.2022 р. у справі № 757/27041/21-к) [216; 388].

Як свідчить судова практика, за наслідками розгляду заяви суд може прийняти одне з таких рішень: 1) відмовити у задоволенні заяви про роз'яснення судового рішення (ухвала ККС ВС від 23.12.2019 р. у справі № 752/6325/16-к) [359]; 2) частково задовольнити заяву про роз'яснення судового рішення (ухвала ККС ВС від 14.06.2018 р. у справі № 145/972/16-к) [332]; 3) задовольнити заяву про роз'яснення судових рішень (ухвала ККС ВС від 08.02.2021 р. у справі № 573/1369/15-к) [315].

Копія ухвали, постановлена за наслідками розгляду заяви про роз'яснення судового рішення надсилається заявнику та учасникам судового провадження.

Чинним кримінальним процесуальним законодавством передбачено ще одну процедуру виправлення недоліків / неточностей, що міститься у судовому рішенні – це виправлення описки або очевидних арифметичних помилок, що здійснюється у тому ж складі суду, який розглядав кримінальне провадження (ст. 379 КПК) [78].

На відміну від роз'яснення судового рішення процедуру виправлення помилок суд може здійснити як за заявою учасника кримінального провадження чи іншої зацікавленої особи (ухвала ККС ВС від 14.10.2022 р. у справі № 398/5/19) [333], так і з власної ініціативи (ухвала ККС від 22.10.2019 р. у справі № 539/546/18) [354].

З судових рішень ККС ВС вбачається, що описка – це неправильне написання слів, тобто це зроблена судом механічна (мимовільна, випадкова)

граматична помилка в рішенні, яка допущена під час його письмово-вербального викладу (ухвала ККС ВС від 07.02.2023 р. у справі № 199/2395/17-к) [312].

Науковці надають свої визначення опискам та арифметичним помилкам. Так, під описками слід розуміти неправильне написання слів. Відповідно, виправлятися мають тільки ті описки, яким притаманне істотне значення (наприклад, описки у зазначенні прізвищ, адрес, дат, строків тощо) [16, с. 161]. Натомість, арифметична помилка являє собою помилку у результатах розрахунків (зокрема, відсутність цифри, зміна послідовності цифр тощо) [79, с. 799]. Водночас, описками не є граматичні помилки, наявність яких не призводить до спотворення тексту або неправильного сприйняття судового рішення (неправильні відмінки слів, неправильне розташування або відсутність розділових знаків, застосування діалектизмів тощо), а арифметичними помилками не є застосування неправильних методик підрахунку, а так само застосування неправильних вихідних даних для проведення арифметичних обчислень [79, с. 799; 16, с. 161].

З судової практики вбачається, що основні помилки, які допускає суд касаційної інстанції – це зазначення неправильної дати ухвалення рішення, прізвища або імені засудженого та номера справи (ухвали ККС ВС від 16.11.2021 р. у справі № 740/5917/18, від 24.01.2023 р. у справі № 605/515/19, від 25.02.2019 р. у справі № 204/173/17) [342; 360; 361].

Найчастіше суд сам виявляє допущені ним помилки і з власної ініціативи постановляє рішення про виправлення описки та арифметичні помилки. М. Гарієвська зазначає, що це є дискреційні повноваження суду, які підлягають спрямуванню на захист прав осіб та їх інтересів, на забезпечення справедливого судочинства [51, с. 73].

Законодавством передбачено що питання про виправлення описки вирішується в судовому засіданні з повідомленням учасників судового провадження про дату, час і місце судового засідання. При цьому їхнє неприбуття

не є перешкодою для розгляду зазначеного питання за умови, що вони були належним чином повідомлені про дату розгляду питання.

На нашу думку питання про виправлення описки могло би бути вирішено без повідомлення учасників судового розгляду, адже найчастіше ініціатором таких виправлень є суд і допущені судом помилки мають технічний характер, ніяким чином не впливають на зміст судового рішення. Судове рішення про виправлення описки направляється учасникам справи.

Найчастіше ККС за результатами вирішення зазначеного питання постановляє ухвалу про виправлення описки, проте трапляються випадки, коли суд відмовляє у задоволенні такої заяви (ухвала ККС ВС від 28.06.2023 р. у справі № 372/4527/21) [372].

Вважаємо, що варто на законодавчому рівні закріпити п'ятиденний строк із моменту проголошення / виготовлення повного тексту судового рішення для виготовлення окремої думки.

Із урахуванням наведеного, доцільно доповнити КПК ст. 375-1 у такій редакції:

«Стаття 375-1. Окрема думка

1. Кожен суддя з колегії суддів має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення.

2. Про наявність окремої думки головуючий повідомляє в судовому засіданні після проголошення судового рішення без зазначення її змісту.

3. В окремій думці зазначаються:

- 1) назва документу та прізвище судді;
- 2) дата ухвалення;
- 3) номер справи;
- 4) судові рішення з яким не згоден суддя, дата його прийняття;
- 5) короткий зміст обставин кримінального провадження;

6) підстави, мотиви та обґрунтування повної чи часткової незгоди з рішенням суду;

7) можливий варіант застосування правової норми;

8) підпис судді.

4. Окрема думка судді складається та публікується в порядку встановленому для судових рішень.

5. Складання окремої думки судді, не може перевищувати п'ятиденний строк з моменту проголошення судового рішення».

Відповідно, потрібно змінити назву статті 375 КПК, виключивши з неї слова «і окрема думка судді», та виключити з цієї статті частину 3.

РОЗДІЛ 3. ПОВНОВАЖЕННЯ СУДУ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ ТА СУДОВІ РІШЕННЯ, ЯКІ ПРИЙМАЮТЬСЯ НИМ

3.1. Повноваження суду касаційної інстанції

Із урахуванням положень Конституції України і Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [70; 224], у нашій державі діє триланкова судова система. Кожній її ланці притаманні власні повноваження, а відповідно, суд кожної інстанції має свої межі розгляду або перегляду (залежно від інстанції) кримінального провадження. Зокрема, суд касаційної інстанції, яким відповідно до ч. 3 ст. 33 КПК є ВС [78], здійснює перегляд судових рішень, ухвалених судами першої та апеляційної інстанцій, на підставі поданих із підстав, визначених статтями 412-414 КПК, касаційних скарг.

Інстанційність судової системи полягає в тому, що повноваження судів різних інстанцій, як зазначає О. А. Тимошенко, не мають дублювати одні одних, а повинні спрямовуватися на формування оптимальної моделі встановлення обставин кримінального провадження та перевірки законності судових рішень, їх обґрунтованості та вмотивованості. Відповідно, це зумовлює вагомість вивчення меж розгляду справи судом касаційної інстанції, специфіка повноважень якого не передбачає можливості дублювання ним тих повноважень, які надані судам попередніх інстанцій [273, с. 238].

Н. Р. Бобечко зазначає, що межі касаційного розгляду являють собою повноваження суду касаційної інстанції, які визначені у кримінальному процесуальному законі та зумовлені специфікою притаманної його діяльності контрольної спрямованості [17, с. 197].

Межами перегляду касаційного провадження судом касаційної інстанції слід вважати обсяг, в якому проводиться перевірка судового рішення суду першої та апеляційної інстанції [16, с. 271].

На думку інших науковців, межі касаційного перегляду визначаються межами касаційної скарги, оскільки суд касаційної інстанції переглядає судові рішення судів першої та апеляційної інстанцій в межах касаційної скарги [80, с. 775]. Такої ж позиції дотримуються такі вчені як В. М. Беднарська [9, с. 113], Ю. А. Комісарчук [15, с. 349], які вказують, що суд касаційної інстанції переглядає судові рішення тільки в межах касаційної скарги та за певних обставин мають право вийти за межі касаційної скарги.

Визначенню меж перегляду кримінального провадження судом касаційної інстанції присвячена ст. 433 КПК. Відповідно до ч. 1 цієї статті суд касаційної інстанції перевіряє правильність застосування судами першої та апеляційної інстанцій норм матеріального та процесуального права, правової оцінки обставин і не має права досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу [78].

Отже, особливістю розгляду кримінальних проваджень судом касаційної інстанції є те, що він позбавлений можливості досліджувати докази, встановлювати та визнавати доведеними обставини, що не були встановлені в оскарженому судовому рішенні, вирішувати питання про достовірність того чи іншого доказу. Саме з цих положень випливає відсутність у сторін кримінального провадження права на касаційне оскарження судових рішень з підстав неповноти судового розгляду та невідповідності висновків суду фактичним обставинам кримінального провадження [252, с. 363].

Незважаючи на здавалось би чіткі положення кримінального процесуального закону, виникає досить багато питань щодо визначення меж касаційного розгляду як серед науковців, так і серед практичних працівників – адвокатів, прокурорів, суддів. На нерозумінні сторонами кримінального провадження меж касаційного розгляду, наголошує Т. В. Шевченко, яка зазначає, що вони у касаційних скаргах і в ході висловлення доводів у судовому засіданні

з касаційного перегляду не повинні звертатися з проханнями, які перебувають поза межами компетенції суду касаційної інстанції [398].

Слід зазначити, що питання щодо визначення меж касаційного розгляду переглядалося ВП ВС. Так, відповідно до правового висновку ВП ВС, суд касаційної інстанції наділений повноваженнями перевіряти доводи щодо допущених при ухваленні обвинувального вироку істотних порушень прав обвинуваченого, які наводяться у касаційних скаргах, однак вперше заявляються сторонами на стадії касаційного розгляду (постанова ВП ВС від 12.09.2018 р. у справі № 523/6472/14-к) [133].

Слушне визначення меж розгляду справи судом касаційної інстанції наводить О. А. Тимошенко, зазначаючи, що вони являють собою систему повноважень та заборон суду касаційної інстанції щодо розгляду справи, а саме: 1) право в межах касаційної скарги перевіряти правильність чи неправильність застосування судами попередніх інстанцій норм права (матеріального чи процесуального), а також порушення норм процесуального права; 2) заборону встановлювати чи вважати доведеними ті обставини провадження, що не були встановлені в оскаржуваних судових рішеннях або відкинуті судами попередніх інстанцій, вирішувати питання про вірогідність або невірогідність доказів, про наявність переваги одних доказів перед іншими [273, с. 241].

Таким чином, чинним КПК передбачено, що суд касаційної інстанції переглядає кримінальне провадження в межах касаційної скарги, з урахуванням наданих йому законодавцем повноважень.

Ч. 2 ст. 433 КПК закріплено право суду касаційної інстанції вийти за межі касаційних вимог. Зазначені положення закону встановлюють дві умови, за яких суд касаційної інстанції може вийти за межі касаційної скарги: 1) якщо цим не погіршується становище засудженого, виправданого чи особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру; 2) якщо задоволення касаційної скарги дає підстави для прийняття рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли скарги.

При цьому в першому випадку це є правом суду, а в другому – його обов'язком.

Варто погодитися з В. І. Маринівим, який зазначає, що положення закону про можливість суду касаційної інстанції вийти за межі касаційної скарги надають суду касаційної інстанції виправити судові помилки, які лежать поза межами касаційних вимог заінтересованої сторони [41, с. 620].

Як вбачається із судової практики, суд касаційної інстанції досить часто застосовує положення ч. 2 ст. 433 КПК, таким чином усуваючи помилки, допущені судами першої та апеляційної інстанцій. Наприклад, суд касаційної інстанції, використавши своє право вийти за межі касаційної скарги може змінити судові рішення, шляхом: перекваліфікації дій особи з однієї частини статті КК, за вчинення якої особу засуджено, на іншу менш сувору частину статті / статтю КК (постанова ККС ВС від 29.10.2020 р. у справі № 184/2112/19) [208]; виключення з мотивувальних частин судових рішень посилання на кваліфікуючу ознаку вчинення злочину (постанова ККС ВС від 20.11.2018 р. у справі № 715/19/17) [188]; виключення з мотивувальних частин судових рішень посилання на обставини, які обтяжують покарання (постанова ККС ВС від 10.02.2021 р. у справі № 509/3795/17) [161]; виключення призначеного додаткового покарання (постанова ККС ВС від 04.03.2020 р. у справі № 464/6797/18) [144]; виключення посилання на призначення винному остаточного покарання за сукупністю злочинів або за сукупністю вироків (постанова ККС ВС від 04.10.2021 р. у справі № 572/2642/17) [145]; пом'якшення призначеного винному покарання, в тому числі і застосуванням до нього положень ст. 69 КК (постанова ККС ВС від 27.04.2020 р. у справі № 202/3571/19) [202]; зміни способу стягнення процесуальних витрат (постанова ККС ВС від 12.02.2020 р. у справі № 208/2539/18) [165] тощо. Із цієї умови судові рішення можуть бути не лише змінені, але й скасовані, наприклад у зв'язку із закінченням строку притягнення винної особи до відповідальності (постанова ККС ВС від 13.03.2023 р. у справі № 275/191/19) [170].

Як уже зазначалося, суд касаційної інстанції зобов'язаний прийняти рішення на користь інших засуджених, від яких не надійшли касаційні скарги. Помилки допущені судами попередніх інстанцій можуть бути усунуті шляхом зміни або скасування судових рішень. Найбільш часто в судовій практиці трапляються випадки, коли судові рішення скасовуються щодо особи, відносно якої надійшла касаційна скарга, у зв'язку з тим, що судами були допущені істотні порушення вимог КПК, які є безумовною підставою для скасування судових рішень [252, с. 364]. У такому випадку суд касаційної інстанції в порядку ч. 2 ст. 433 КПК скасовує судові рішення і щодо іншої особи, касаційні скарги щодо якої не подавалися (постанова ККС ВС від 29.03.2021 р. у справі № 389/1709/17) [207].

Суд касаційної інстанції за будь-яких умов не має права вийти за межі касаційної скарги, якщо при цьому погіршується становище особи, кримінальне провадження щодо якої переглядається.

Слід також зазначити, що законодавець доповнивши ч. 3 ст. 433 КПК надав суду касаційної інстанції повноваження розглядати питання про обрання запобіжного заходу у випадку скасування судового рішення і призначення нового розгляду у суді першої або апеляційної інстанції.

Таким чином, межі касаційного розгляду можна розглядати у вузькому та широкому розуміннях. Кожен із цих підходів є правильним, оскільки у вузькому розумінні суд касаційної інстанції, з огляду на вимоги першого речення ч. 2 ст. 433 КПК, у ході перегляду судових рішень судів попередніх інстанцій обмежений вимогами касаційної скарги. Однак, встановлення обставин, які покращують становище засудженого або дають підстави ухвалити рішення на користь засуджених, які з касаційними скаргами не зверталися, створює умови для виходу суду касаційної інстанції за межі касаційної скарги, що й складає зміст широкого розуміння меж касаційного розгляду.

Однією з основних гарантій прав засудженого під час касаційного оскарження та розгляду провадження є, передбачений ст. 437 КПК, інститут недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого.

Єдиного підходу до визначення цього інституту немає ні серед науковців, ні серед правників. Одні вважають, що він є процесуальною гарантією засудженого / виправданого, інші – що це один із принципів кримінального процесуального права, а хтось взагалі вказує про те, що зазначений інститут може мати місце лише на стадії касаційного розгляду, оскільки лише суд касаційної інстанції позбавлений повноважень ухвалювати вирок.

Ю. П. Ковбаса визначає недопустимість погіршення правового становища судом касаційної інстанції як процесуальну гарантію, сутність якої полягає в забороні за жодних умов погіршувати становище засудженого, виправданого та іншої особи, щодо якої винесено судові рішення судами першої чи апеляційної інстанцій [67, с. 3].

Н. Г. Габлей зазначає, що правило про недопустимість погіршення становища засудженого чи виправданого (так звана «заборона повороту до гіршого») означає, що становище засудженого у порівнянні з вирокіом не може бути погіршене в разі подання касаційної скарги засудженим, його захисником або законним представником. Також авторка наголошує на тому, що це одна з найбільш важливих гарантій права засудженого на касаційне оскарження, оскільки загроза погіршення свого становища в разі оскарження вироку могла б фактично примусити осіб відмовитися від звернення до суду касаційної інстанції, навіть коли постановленим вирокіом їх права, законні інтереси були грубо порушені [34, с. 287].

С. І. Кравченко наголошує на тому, що з урахуванням специфіки касаційного провадження, в якому не перевіряється обґрунтованість судового рішення та не проводиться з'ясування обставин і перевірка їх доказами, КПК встановлює обмеження для суду касаційної інстанції – недопустимість

безпосереднього погіршення правового становища виправданого та засудженого [109, с. 679].

Такої ж думки дотримується і Л. М. Лобойко, який вказує, що на відміну від суду апеляційної інстанції суд касаційної інстанції позбавлений повноважень своїм рішенням погіршувати становище засудженого навіть у тому разі, якщо питання про це ставилося у касаціях учасників з боку сторони обвинувачення [94, с. 228–229].

З наведеними твердженнями погоджується і Х. Р. Тайлієва, яка наголошує, що вказане положення забезпечує реалізацію свободи оскарження судових рішень, так як створює впевненість того, що внаслідок подання скарги обвинуваченим чи особою, щодо якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів виховного або медичного характеру їх правове становище не буде погіршено [270, с. 136].

З аналізу положень ст. 437 КПК можна дійти висновку, що недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого судом касаційної інстанції полягає в тому, що він: 1) не має права застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи більш суворе покарання; 2) може скасувати обвинувальний вирок судів першої або апеляційної інстанцій, а також ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або в інший спосіб погіршити становище засудженого лише у разі, якщо з цих підстав касаційну скаргу подав прокурор, потерпілий чи його представник; 3) може скасувати виправдувальний вирок суду першої інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо виправдувального вироку суду першої інстанції, а також ухвалу апеляційного суду про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав не інакше як на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання.

Слід зазначити, що суд касаційної інстанції за будь-яких умов не може застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання. Так, навіть у випадку, якщо суд касаційної інстанції, переглядаючи кримінальне провадження за касаційною скаргою прокурора, потерпілого або його представника, дійде висновку, що суди першої та апеляційної інстанцій неправильно застосували закон України про кримінальну відповідальність (мала бути застосована більш сувора стаття КК України, за якою засудженому було пред'явлено обвинувачення) або призначили винному покарання, яке явно не відповідає тяжкості кримінального правопорушення та особі винного внаслідок м'якості, він позбавлений повноважень ухвалювати обвинувальний вирок, а встановлені ним обставини, є підставою для скасування судових рішень і призначення нового розгляду у судах першої або апеляційної інстанцій відповідно (постанова ККС ВС від 21.02.2019 р. у справі № 676/2646/17) [189].

Кримінальне процесуальне законодавство наділяє суд касаційної інстанції правом скасувати судові рішення судів першої та / або апеляційної інстанцій у випадках, якщо суди припустилися помилки і є необхідність застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання або в інший спосіб погіршити становище засудженого, лише у випадку, якщо з цих підстав касаційну скаргу подав прокурор, потерпілий чи його представник (постанова ККС ВС від 09.04.2020 р. у справі № 725/2875/19) [159]. Те саме стосується і суб'єктів оскарження виправдувального вироку суду першої інстанції та ухвали про закриття кримінального провадження з реабілітуючих підстав суду апеляційної інстанції.

Разом із тим, у судовій практиці трапляються випадки, коли сторона захисту, в силу неправильного трактування закону, подає касаційну скаргу з вимогою про фактичне погіршення становища засудженого і в такому випадку суд залишає касаційну скаргу без задоволення, вказуючи в своєму рішенні про те, що питання про погіршення становища засудженого у касаційній скарзі може ставити лише сторона обвинувачення (постанова ККС ВС від 15.09.2020 р. у

справі № 394/329/18) [175]. Хоча на нашу думку, було б більш правильно залишити таку касаційну скаргу без руху і у випадку, якщо захисник не змінив свою позицію повернути її особі, яка її подала, з огляду на положення ст. 437 КПК.

Слід зазначити, що положення ч. 3 ст. 437 КПК містить неточності, адже відповідно до ст. 420 КПК апеляційний суд не наділений повноваженнями ухвалювати виправдувальний вирок. Тому вважаємо, що ч. 3 ст. 437 КПК необхідно викласти в наступній редакції: «3. Виправдувальний вирок, ухвалений судом першої інстанції, ухвалу суду апеляційної інстанції щодо вироку суду першої інстанції та ухвалу апеляційного суду про закриття провадження з підстав, передбачених пунктами 1 – 3 частини 1 статті 284 цього Кодексу може бути скасовано не інакше як на підставі касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також на підставі касаційної скарги виправданого з мотивів його виправдання».

Н. Р. Бобечко визначає, що суть недопустимості погіршення становища засудженого / виправданого, особи щодо якої вирішувалося питання про застосування чи застосовано заходи медичного або виховного характеру, особи, кримінальне провадження стосовно якої закрито на стадії касаційного провадження полягає у тому, що з метою забезпечення охорони прав та інтересів згаданих учасників судового провадження, суду касаційної інстанції заборонено безпосередньо збільшувати обсяг обвинувачення, змінювати обвинувачення на більш тяжке або таке, що істотно відрізняється від попереднього за фактичними обставинами, застосовувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення, посилювати заходи кримінально-правового впливу, скасовувати виправдувальний вирок або в інший спосіб погіршувати їх становище [17, с. 213-214].

Л. С. Кульчак зазначає, що в силу цієї заборони погіршення становища засудженого / виправданого касаційний суд, здійснюючи перевірку законності та обґрунтованості постановлених у справі рішень, не вправі: 1) скасувати

обвинувальний вирок у зв'язку з необхідністю застосувати закон про більш тяжкий злочин або посилити покарання за відсутності касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника; 2) безпосередньо посилити покарання або застосувати закон про більш тяжкий злочин, навіть якщо справа розглядається за касаційною скаргою прокурора, потерпілого чи його представника, що принесені з цих підстав; 3) скасувати виправдувальний вирок, ухвалу чи постанову про закриття справи за відсутності касаційної скарги прокурора, потерпілого чи його представника, а також скарги виправданої особи з підстав і мотивів виправдання; 4) скасувати вирок у зв'язку із необхідністю застосувати закон про більш тяжкий злочин або за м'якістю покарання, якщо в касаційній скарзі прокурора, потерпілого чи його представника вказані інші касаційні підстави; 5) скасувати вирок у зв'язку із необхідністю застосувати закон про більш тяжкий злочин, якщо в касаційній скарзі потерпілого, прокурора ставилося питання про скасування вироку за м'якістю покарання і навпаки; 6) ухвалити рішення, яке погіршує становище засудженого (виправданого), щодо якого касаційна скарга не приносилася [88, с. 538].

Незважаючи на те, що зазначені обставини не передбачені ст. 437 КПК, однак до таких, які є елементами інституту недопустимості погіршення становища виправданого та засудженого необхідно віднести: 1) заборону приймати касаційну скаргу / доповнення до неї або зміни, якщо в них йдеться про необхідність погіршення становища особи засудженого / виправданого (ч. 4 ст. 403, ст. 432 КПК); 2) скасування судового рішення з підстав, зазначених у касаційних скаргах прокурора, потерпілого або його захисника, необхідності призначення більш суворого покарання або застосування закону про більш тяжкий злочин щодо одного засудженого не тягне автоматичного скасування судового рішення щодо іншої особи касаційна скарга щодо якої не подавалася, з огляду на положення ст. 433 КПК; 3) заборону скасування виправдувального вироку з підстав істотного порушення прав виправданого, з огляду на положення ч. 3 ст. 437 КПК (тобто навіть у випадку, якщо сам виправданий подає касаційну

скаргу і просить скасувати судові рішення з підстав порушення його прав (наприклад, права на захист) суд касаційної інстанції не має права скасувати виправдувальний вирок із цих підстав).

Отже, можна вивести декілька особливостей реалізації інституту недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого:

1) інститут недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого – це одна з основних гарантій дотримання прав засудженого під час касаційного розгляду провадження, яка забезпечує не лише право на захист, а й право на касаційне оскарження, оскільки особа звертаючись із касаційною скаргою до суду касаційної інстанції розуміє, що її становище не може бути погіршено порівняно з тим, що визначено судами попередніх інстанцій;

2) касаційну скаргу з підстав неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність (а саме з необхідністю застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення) та невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого (а саме з необхідністю призначити суворіше покарання), має право подати лише прокурор, потерпілий та його представник;

3) суд касаційної інстанції не розглядає касаційні вимоги про погіршення становища засудженого / виправданого, подані поза строком на касаційне оскарження, якими були доповнені та змінені касаційні скарги;

4) суд касаційної інстанції за будь-яких умов не може безпосередньо погіршити становище засудженого / виправданого;

5) суд касаційної інстанції не має права висловлювати позицію про необхідність застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання щодо засудженого, відносно якого касаційна скарга не подавалася або подавалася з інших підстав;

6) суд касаційної інстанції не вправі скасувати виправдувальний вирок, ухвалу про відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного

характеру, ухвалу про закриття кримінального провадження лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого або особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру з огляду на положення ч. 3 ст. 438 КПК (постанова ККС ВС від 08.02.2023 р. у справі № 368/1200/19) [156];

7) суд касаційної інстанції, розглядаючи справу за касаційною скаргою, не має права, повертаючи справу на новий судовий розгляд, у судовому рішенні давати вказівки, виконання яких призведе до погіршення становища особи, стосовно якої здійснюється касаційне провадження [79, с. 620].

Слід також наголосити, що суд касаційної інстанції часто наголошує, що він позбавлений можливості безпосередньо погіршувати становище засудженого / виправданого про що досить часто просять у касаційній скарзі особи, які її подають (прокурор, потерпілий або його представник) (постанова ККС ВС від 21.02.2023 р. у справі № 448/911/21) [190].

За загальним правилом збільшення розміру стягнення за цивільним позовом не вважається погіршенням становища особи, якщо це не тягне за собою збільшення обсягу обвинувачення (постанови ККС ВС від 07.04.2021 р. у справі № 161/11247/19, від 14.09.2022 р. у справі № 577/2755/20) [152; 173].

З огляду на положення закону та висвітлені в роботі твердження, слід зробити висновок про те, що інститут недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого потребує вдосконалення свого законодавчого закріплення. Наприклад чинним КПК не передбачено розповсюдження його дії на осіб відносно яких застосовані заходи медичного характеру, або осіб щодо яких кримінальне провадження закрито з реабілітуючих підстав.

І межі касаційного розгляду й інститут недопустимості погіршення правового становища виправданого та засудженого нерозривно пов'язані з повноваженнями суду касаційної інстанції.

Повноваження являють собою нерозривну єдність певних прав та обов'язків судових органів. Поряд із цим, вони визначають юридичне становище судді, його взаємовідносини зі всіма учасниками судового процесу [54, с. 101]. В. М. Беднарська зазначає, що повноваження суду касаційної інстанції є результатом касаційного розгляду та складаються з тих рішень, які суд має право ухвалити [9, с. 125]. Н. Р. Бобченко наголошує, що повноваженнями суду вищої інстанції є система його прав та обов'язків, пов'язаних зі здійсненням діяльності з приводу оскарження судових рішень судів нижчого рівня, підготовки до апеляційного чи касаційного розгляду, а також перевірки таких судових рішень з обґрунтуванням висновку про їх правосудність чи несправедливість [18, с. 106].

При цьому, як слушно вказує С. І. Кравченко, рішення, яке приймається за результатами касаційного розгляду, залежить від: вимог касаційної скарги; встановлення наявності / відсутності законності та / або справедливості судового рішення суду місцевої та апеляційної інстанцій; характеру виявлених недоліків судового рішення; наявності обставин, які унеможливають кримінальне провадження; дотримання положення про недопустимість погіршення правового становища виправданого та засудженого [109, с. 679].

Слід зазначити, що колегії суддів двічі передавали кримінальні провадження на розгляд ВП ВС з підстав визначення меж касаційного розгляду. При цьому судді ККС ВС зазначали, що на їх думку, касаційна інстанція не вправі розглядати ті питання, які не були попередньо поставлені сторонами перед судами попередніх інстанцій, рішення яких оскаржуються і вперше з'явилися в касаційній скарзі. Обґрунтовуючи свою позицію, судді посилалися на засаду змагальності та наголошували, що ст. 424 КПК в сукупності та взаємозв'язку зі статтями 22, 26, 404 КПК не надає суду касаційної інстанції повноважень розглядати питання, які не було розглянуто судами першої та апеляційної інстанцій, якщо сторона мала можливість їх поставити і не поставила перед відповідними судами в належний час та спосіб [308].

Проте, ВП ВС щодо компетенції суду касаційної інстанції дійшла протилежного висновку, зазначивши, що КПК не містить обмежень, які б ставили реалізацію права учасника процесу на касаційне оскарження в залежність від того, чи порушив він аналогічні питання перед судом апеляційної інстанції. При цьому ВП ВС наголосила, що перевірка судом касаційної інстанції доводів, які вперше заявляються сторонами на стадії касаційного розгляду, дає суду можливість, у разі їх підтвердження, прийняти рішення про скасування або зміну обвинувального вироку і створити у такий спосіб умови для належної реалізації прав обвинуваченого і для покращення його становища [133].

Вдруге щодо визначення конкретних меж касаційного розгляду до ВП ВС звернулася колегія суддів в 2023 р., при цьому ставилося питання й про відступ від попереднього правового висновку, викладеного в постанови ВП ВС від 2018 р. Основним аргументом на підтримання позиції щодо обмеження меж касаційного розгляду питаннями, які було винесено на розгляд сторонами в судах попередніх інстанцій, зокрема суду апеляційної інстанції, є те, що відповідно до ст. 424 КПК предметом перегляду суду касаційної інстанції є рішення суду першої інстанції після їх перегляду в апеляційному порядку, а також рішення апеляційного суду щодо рішень суду першої інстанції. Тобто касаційна інстанція переглядає рішення судів, постановлені ними за тими питаннями, які було винесено на їх розгляд сторонами, а також процедуру розгляду цих питань [348].

Разом з тим, ВП ВС дійшла висновку, що відсутність перевірки апеляційним судом доводів, які не наводилися в апеляційних скаргах або заявлялися з порушенням установленого законом порядку, не перешкоджає перевірці таких доводів судом касаційної інстанції у межах повноважень цього суду з урахуванням положень статей 436, 438 КПК.

З такою позицією ВП ВС варто погодитися, адже, суд апеляційної інстанції наділений більшими повноваженнями щодо перевірки кримінальних проваджень і має право, в тому числі, й ухвалити вирок або суттєво змінити рішення суду

першої інстанції, а тому касаційні скарги можуть бути подані учасниками, які й не оскаржували рішення суду першої інстанції в апеляційному порядку.

Незважаючи на те, що ВП ВС не погодилася з позицією колегій суддів щодо обмеження касаційного розгляду кримінальних проваджень вимогами, висловленими учасниками кримінальних проваджень в апеляційних скаргах, не варто залишати поза увагою вимоги ст. 433 КПК, якими встановлено межі перегляду судом касаційної інстанції та, відповідно, встановлено чітко окреслені питання з яких судові рішення попередніх інстанцій не можуть бути переглянуті судом касаційної інстанції.

Повноваження суду касаційної інстанції визначені у ст. 436 КПК, відповідно до якої суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги має право: 1) залишити судові рішення без зміни, а касаційну скаргу – без задоволення; 2) скасувати судові рішення і призначити новий розгляд у суді першої чи апеляційної інстанції; 3) скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження; 4) змінити судові рішення [5]. Кримінальним процесуальним законом передбачені підстави для прийняття відповідного рішення судом касаційної інстанції.

Як показує аналіз судової практики підставами для залишення судових рішень судів попередніх інстанцій без зміни є: 1) правильне застосування судами нижчих інстанцій норм матеріального та процесуального права (постанова ККС ВС від 31.01.2024 р. у справі № 462/558/21) [214]; 2) відсутність істотних порушень вимог кримінального процесуального закону (постанова ККС ВС від 31.01.2024 р. у справі № 339/282/20) [215]. Також суд касаційної інстанції залишає судові рішення без зміни і у випадку, коли хоча й виявив порушення КПК, однак касаційна скарга з цих підстав не подавалася, а виправлення цієї помилки може призвести до погіршення становища особи. За таких обставин мотивація у рішенні здебільшого зводиться до того, що хоча судами першої або апеляційної інстанцій допущена помилка (неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, порушення вимог кримінального

процесуального закону), однак оскільки касаційна скарга не містить вказівки на ці порушення суд позбавлений можливості їх виправити з огляду на свої повноваження та положення ст. 437 КПК (постанова ККС ВС від 11.12.2019 р. у справі № 569/12302/14-к) [163].

Підстави для скасування або зміни судового рішення судом касаційної інстанції чітко визначені законодавцем у ст. 438 КПК. До них зокрема належать: 1) істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, тобто порушення вимог КПК, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судові рішення (ст. 412 КПК); 2) неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність, тобто незастосування судом закону, який підлягає застосуванню; застосування закону, який не підлягає застосуванню; неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту; призначення більш суворого покарання, ніж передбачено відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність (ст. 413 КПК); 3) невідповідність призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого, тобто призначення покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею (частиною статті) закону України про кримінальну відповідальність, але за своїм видом чи розміром є явно несправедливим через м'якість або через суворість (ст. 414 КПК) [78].

Незважаючи на те, що підстави для скасування і зміни судових рішень нижчих інстанцій судом касаційної інстанції однакові, є певні особливості їх застосування. Так, зокрема, касаційний суд змінює судові рішення у випадках:

1. Невідповідності призначеного покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого, зокрема шляхом пом'якшення засудженому покарання в межах санкції статті за якою його визнано винним (постанови ККС ВС від 02.11.2022 р. у справі № 346/5879/21, від 19.07.2023 р. у справі № 286/1005/21) [139; 187]; пом'якшення / зниження засудженому призначеного покарання на підставі ст. 69 КК (постанови ККС ВС від 28.01.2020

р. у справі № 743/977/18, від 05.07.2023 р. у справі № 676/3774/22) [149; 205]; виключення посилання на обставини, які обтяжують покарання (постанови ККС від 03.12.2019 р. у справі № 235/2266/17, від 12.07.2023 р. у справі № 446/837/21) [142; 167].

Наслідком прийняття таких рішень є настання більш сприятливих умов для винної особи, а тому вони не тягнуть за собою погіршення становища особи і зазначені рішення може прийняти суд касаційної інстанції.

2. Неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, зокрема шляхом перекваліфікації дій винного з більш суворой статті / частини статті на більш м'яку (постанови ККС ВС від 01.02.2022 р. у справі № 644/642/18, від 25.05.2022 р. у справі № 755/20668/19) [138; 198]; звільнення засудженого від відбування призначеного покарання з випробуванням із встановленням іспитового строку на підставі ст. 75 КК (постанови ККС ВС від 17.03.2020 р. у справі № 363/4792/16-к, від 08.11.2022 р. у справі № 759/12492/20) [158; 183].

Незважаючи на те, що в таких випадках суд касаційної інстанції перекваліфіковує дії винної особи на іншу (більш м'яку) частину статті, або ж взагалі перекваліфіковує діяння на іншу (більш м'яку) статтю, тобто по суті змінює судові рішення попередніх інстанцій, суд касаційної інстанції не переоцінює при цьому доказів, а лише за встановленими судами попередніх інстанцій обставинами, доходить висновку про неправильну кваліфікацію цих дій. Таким чином, суд касаційної інстанції, виправивши допущене судами попередніх інстанцій неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність застосовує норму, яка має більш сприятливі наслідки для винної особи.

Слід зазначити, що наразі відсутня єдина практика щодо застосування інституту звільнення від відбування покарання на підставі ст. 75 КК. Трапляються випадки, коли суд, змінюючи судові рішення попередніх інстанцій, вказує на неправильне застосування закону про кримінальну відповідальність

(постанови ККС ВС від 18.09.2018 р. у справі № 752/4026/17, від 29.11.2023 р. у справі № 673/749/22) [184; 209], а в інших випадках мова йде про невідповідність призначеного покарання тяжкості злочину та особі засудженого (постанови ККС ВС від 31.05.2018 р. у справі № 636/687/15-к, від 16.02.2024 р. у справі № 331/1400/23) [180; 211].

Правильно є зміна судових рішень з цих підстав саме через неправильне застосування закону України про кримінальну відповідальність. Вважаємо, що подібні протиріччя виникли через те, що в КК від 05.04.2001 р. інститут звільнення від покарання та його відбування винесений в окремий розділ (Розділ XII), однак за попереднім Кримінальним кодексом України від 28.12.1960 року і призначення покарання і звільнення від нього регулювалося однією Главою, яка мала назву «Про призначення покарання і про звільнення від покарання».

3. Істотного порушення вимог кримінального процесуального закону, зокрема шляхом зміни підстави виправдання особи (постанова ККС ВС від 01.03.2018 р. у справі № 398/5735/14-к) [136]; вирішення питання про зменшення / збільшення розміру стягнутих коштів за цивільним позовом (постанови ККС ВС від 03.10.2019 р. у справі № 709/1173/17, від 15.01.2020 р. у справі № 233/2036/18) [141; 174]; виключення із судових рішень на підтвердження винуватості особи посилань на недопустимі докази, за умови, що це загалом не впливає на допустимість інших доказів у справі (відсутні плоди «отруйного дерева»), а сукупність інших доказів дає підстави дійти висновку про їх достатність для доведеності винуватості особи у вчиненні злочину (постанова ККС ВС від 31.05.2022 р. у справі № 554/6666/17) [212].

Основною умовою зміни судових рішень судів нижчих інстанції є те, що цими змінами не може бути погіршено становище засудженого / виправданого, осіб щодо яких вирішувалося питання про застосування заходів медичного та виховного характеру [257].

На відміну від зміни, скасування судового рішення, як вказує Н. Р. Бобечко, означає припинення його дії, втрату породжених ним правових наслідків,

визнання недійсним, анулювання [17, с. 257]. При цьому, на законодавчому рівні відсутня заборона скасувати судові рішення в певній їх частині, наприклад відносно одного засудженого, або щодо окремих епізодів у вчиненні яких обвинувачувалися особи. Тобто судові рішення судів попередніх інстанцій можуть бути скасовані судом касаційної інстанції як в повному обсязі (постанова ККС ВС 22.05.2018 р. у справі № 740/1347/16-к) [192], так і в його частині (постанова ККС ВС від 08.04.2021 р. у справі № 573/2028/19) [155].

Суд касаційної інстанції вправі скасувати як рішення суду апеляційної інстанції, та призначити новий апеляційний розгляд, так і судові рішення судів обох інстанцій і призначити новий розгляд у суді першої інстанції, залежно від того, на якій стадії кримінального провадження такі порушення допущені та чи усунуті на наступній стадії.

Варто зазначити, що законодавцем чітко урегульовані підстави, які вказують на істотне порушення вимог кримінального процесуального закону, які перешкодили чи могли перешкодити суду ухвалити законне та обґрунтоване судові рішення. У разі їх встановлення судові рішення підлягає безумовному скасуванню, а справа призначенню на новий судовий / апеляційний розгляд. Так, за змістом ч. 1 ст. 415 КПК такими підставами є:

1) встановлення порушень, передбачених пунктами 2, 3, 4, 5, 6, 7 ч. 2 ст. 412 КПК:

– судові рішення ухвалено незаконним складом суду (постанови ККС ВС від 28.09.2021 р. у справі № 525/897/19, від 09.12.2021 р. у справі № 739/2200/18) [160; 206];

– судові провадження здійснено за відсутності обвинуваченого, крім випадків, передбачених ч. 3 ст. 323 чи ст. 381 цього Кодексу, або прокурора, крім випадків, коли його участь не є обов'язковою; апеляційний розгляд відбувся за відсутності обвинуваченого, участь якого була обов'язково, оскільки в апеляційній скарзі ставилося питання про погіршення становища особи (постанова ККС ВС від 25.05.2021 р. у справі № 164/1940/18) [197];

– судове провадження здійснено за відсутності захисника, якщо його участь є обов’язковою (постанова ККС ВС від 13.06.2023 р. у справі № 225/127/17) [171];

– судове провадження здійснено за відсутності потерпілого, належним чином не повідомленого про дату, час і місце судового засідання; порушено правила підсудності; судове провадження здійснено за відсутності потерпілого та відсутні докази його належного повідомлення про дату, час і місце судового засідання (постанова ККС ВС від 05.06.2023 р. у справі № 638/16352/21) [147];

– не виконано вимоги фіксування судового провадження за допомогою технічних засобів фіксування кримінального провадження в суді першої або апеляційної інстанції (постанови ККС ВС від 22.02.2018 р. у справі № 357/12308/15-к, від 05.12.2019 р. у справі № 466/10294/17) [150; 191]. При цьому, у разі відсутності частини записів судового засідання або засідань, то суд касаційної інстанції має встановити наскільки відсутня частина запису вплинула на ухвалення судами попередніх інстанцій законного та обґрунтованого рішення (постанови ККС ВС від 17.05.2018 р. у справі № 521/13303/13-к, від 23.11.2022 р. у справі № 373/108/16-к) [181; 194];

2) в ухваленні судового рішення брав участь суддя, якому було заявлено відвід на підставі обставин, які очевидно викликали сумнів у його неупередженості, і заяву про його відвід визнано судом апеляційної інстанції обґрунтованою;

3) судове рішення ухвалено чи підписано не тим складом суду, який здійснював судовий розгляд.

При цьому, суд касаційної інстанції може прийти до висновку про наявність інших істотних порушень вимог кримінального процесуального закону, які хоча й не визначені статтями 412, 415 КПК проте, у разі встановлення яких суд касаційної інстанції позбавлений можливості їх усунути. Наприклад, при апеляційному розгляді не виконано вказівок суду касаційної інстанції, яким було скасоване попереднє рішення суду апеляційної інстанції (постанова ККС ВС від

01.07.2021 р. у справі № 464/8040/17) [137]; апеляційний суд безпосередньо не дослідивши докази надав їм іншу оцінку ніж суд першої інстанції (постанова ККС ВС від 01.02.2018 р. у справі № 522/18427/14) [135] тощо.

Також суд касаційної інстанції вправі скасувати судові рішення з підстав неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність: суд першої інстанції безпідставно звільнив особу від відбування покарання з випробуванням на підставі статті 75 КК, оскільки вона вчинила новий злочин у період іспитового строку встановленого за попереднім вирок, а апеляційний суд на ці порушення уваги не звернув та не усунув їх (постанова ККС ВС від 14.09.2021 р. у справі № 127/25037/17) [172]; апеляційний суд не врахував вимоги ч. 2 ст. 69 КК і не призначив винному обов'язкове додаткове покарання, передбачене санкцією статті (постанова ККС ВС від 31.05.2023 р. у справі № 727/6826/22) [213]; суд апеляційної інстанції помилково застосував положення ч. 4 ст. 309 КК (постанова ККС ВС від 07.06.2022 р. у справі № 759/1458/19) [153] тощо, та з підстави невідповідності призначеного судом покарання ступеню тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого внаслідок м'якості (постанова ККС ВС від 25.01.2023 р. у справі № 565/1154/21) [199].

При цьому, у кожному із зазначених випадків необхідність скасування судових рішень було обумовлена необхідністю погіршення правового становища засудженого, що сам суд касаційної інстанції не вправі зробити [257, с. 90].

Досить часто ухвали суду апеляційної інстанції переглядаються судом касаційної інстанції з підстав, що в ній відсутні відповіді на всі доводи апеляційних скарг. Однак згідно з усталеною судовою практикою рішення суду апеляційної інстанції має містити відповіді на основні доводи апеляційних скарг і цього є достатньо для визнання рішення суду законним та обґрунтованим (постанова ККС ВС від 10.08.2022 р. у справі № 688/1415/19) [162]. Зазначена позиція узгоджується з практикою ЄСПЛ, зокрема рішенням «Салов проти України», відповідно до якого ст. 6 § 1 Конвенції не можна розуміти як таку, що

вимагає пояснень детальної відповіді на кожний аргумент сторін (§ 89 рішення) [238].

Трапляються також випадки скасування ухвал апеляційного суду з призначенням нового розгляду в суді апеляційної інстанції з підстав того, що вони не містять відповіді на всі доводи апеляційних скарг (постанова ККС ВС від 05.01.2022 р. у справі № 484/789/19) [146]. Вважаємо, що така практика суду касаційної інстанції є правильною, оскільки суд апеляційної інстанції має більше повноважень, порівняно з судом касаційної інстанції з огляду на передбачені статтями 410 – 414 КПК підстави для скасування або зміни судового рішення судом апеляційної інстанції. З урахуванням наведеного вважаємо, що суд касаційної інстанції, з огляду на свої повноваження не повинен надавати відповіді на доводи наявних у провадженні апеляційних скарг.

Головним критерієм розмежування для скасування судових рішень обох інстанцій чи лише вироку / ухвали апеляційного суду є те, на якій саме стадії судового розгляду було допущено порушення закону і чи може його виправити суд вищої інстанції [257, с. 90].

Таким чином, суд касаційної інстанції скасовує судові рішення у випадку, якщо: 1) позбавлений можливості самостійно виправити помилки допущені судами попередніх інстанцій; 2) було допущено істотні порушення вимог кримінального процесуального закону, які є безумовними підставами для скасування судових рішень (ч. 2 ст. 412 КПК).

Крім того, суд вправі скасувати рішення суду апеляційної інстанції, у випадку, коли ним не надано відповіді на всі доводи апеляційної скарги сторони.

Суд касаційної інстанції має право також скасувати судові рішення і закрити кримінальне провадження. Н. Р. Бобечко зазначає, що це рішення ухвалюється, коли суд вищого рівня на підставі оцінки наявних у матеріалах кримінального провадження доказів, встановить передбачені законом обставини, що зумовлюють закриття кримінального провадження, внаслідок чого скасовує оскаржене судові рішення. ... Обставини, що зумовлюють прийняття такого

рішення, могли існувати як на момент судового розгляду, так і з'явитися після постановлення вироку чи ухвали [17, с. 267].

Підставами для скасування судового рішення і закриття кримінального провадження є обставини, передбачені ст. 284 КПК. У науковій літературі їх поділяють на реабілітуючі, nereабілітуючі та формально-процесуальні [272, с. 170]. Так, зокрема до реабілітуючих належать підстави передбачені пунктами 1-3 ч. 1 ст. 284 КПК, зокрема відсутність складу кримінального правопорушення у діянні особи (постанова ККС ВС від 15.12.2020 р. у справі № 310/9058/17) [178]; не встановлення достатніх доказів для доведення винуватості особи в суді і вичерпанням можливості їх отримати (постанова ККС ВС від 12.01.2022 р. у справі № 712/15990/18) [166]. Nereабілітуючими є підстави звільнення особи від кримінальної відповідальності, наприклад, у зв'язку зі спливом строків давності притягнення особи до кримінальної відповідальності (постанова ККС ВС від 26.07.2023 р. у справі № 234/17282/17) [201]. До формально-процесуальних належать, зокрема відмова потерпілого від обвинувачення у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення (постанова ККС ВС від 18.01.2022 р. у справі № 734/16/18) [186]; закінчення строку досудового розслідування після повідомлення особі про підозру (постанова ККС ВС від 15.12.2021 р. у справі № 483/911/20) [179]; набрання чинності законом, яким скасована кримінальна відповідальність за діяння, вчинене особою (постанова ККС ВС від 03.12.2019 р. у справі № 601/1141/18) [143]; смертю обвинуваченого (постанова ККС ВС від 12.10.2022 р. у справі № 371/1351/19) [168] тощо.

Слід також зазначити, що суд касаційної інстанції може однією постановою реалізувати декілька своїх повноважень, передбачених ст. 436 КПК, наприклад в одній частині судові рішення судів попередніх інстанцій змінити, а в іншій – скасувати з призначенням нового розгляду в суді першої або апеляційної інстанції або закрити кримінальне провадження (постанова ККС ВС від 27.04.2023 р. у справі № 617/1605/18) [203].

3.2. Судові рішення суду касаційної інстанції

Судове рішення є складною комплексною категорією, що включає в себе будь-які акти, прийняті судом, у рамках реалізації процесуальних повноважень, незалежно від виду провадження [122, с. 245]. Як зазначає В. В. Легких, захист порушених прав як особи, так і суспільства забезпечується за допомогою судового розгляду, за результатами якого ухвалюється судове рішення, що складається та оприлюднюється згідно з вимогами процесуального законодавства [91, с. 190].

КПК не містить визначення судового рішення, водночас у Главі 29 КПК передбачені загальні вимоги до судових рішень. Однак, відповідно до судової практики, судове рішення – це акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права, згідно з конституційними засадами та принципами судочинства. Судове рішення має бути законним, обґрунтованим і вмотивованим, зрозумілим та чітким, не повинно містити положень, які б суперечили або виключали одне одного, ускладнювали чи унеможливлювали його виконання (постанова ККС ВС від 15.11.2018 р. у справі № 676/3047/15-к) [177]. Як впливає зі змісту ч. 3 ст. 369 КПК постанову, як судове рішення приймає лише суд касаційної інстанції.

Рішення суду касаційної інстанції, як указує Н. Р. Бобечко, являє собою індивідуальний правозастосовний акт, який відображений у встановленій законом формі та в якому у передбаченому законом порядку суд касаційної інстанції задля виконання завдань кримінального провадження та відповідної стадії вказує заходи, необхідні для підготовки касаційного розгляду, його належного та ефективного проведення, надає відповіді на всі доводи касаційної скарги стосовно правосудності рішень судів попередніх інстанцій чи їх неправосудності, та відображає владне волевиявлення суду касаційної інстанції, обґрунтоване на основі доказів, наявних у матеріалах кримінального

провадження, та приписів матеріального (кримінального) і процесуального законів [22, с. 146-147].

Відповідно до КПК, суд касаційної інстанції за наслідками розгляду касаційної скарги по суті ухвалює судові рішення у формі постанов, а всі процедурні питання, що пов'язані з рухом кримінального провадження, вирішення клопотань та заяв учасників справи, прийняття рішення про відкладення розгляду кримінального провадження, оголошення перерви, зупинення кримінального провадження, а також в інших випадках, передбачених цим Кодексом, вирішуються судом касаційної інстанції шляхом постановлення ухвал (ст. 441 КПК) [78].

Чинне законодавство встановлює низку вимог до складання та оформлення судових рішень. Так, головною вимогою до судових рішень всіх інстанцій, в тому числі суду касаційної інстанції, відповідно до ст. 129-1 Конституції України є вимога про ухвалення рішення іменем України [70]. КПК теж має таку вимогу, однак вона стосується лише вироків суду (ч. 1 ст. 371 КПК) [78].

Судова практика суду касаційної інстанції свідчить про те, що всі остаточні рішення (постанови) суд ухвалює іменем України.

Проте, однастайності щодо зазначення про прийняття проміжних рішень (ухвал) іменем України між суддями (колегіями суддів) не має. Так, трапляються випадки, коли суд вирішуючи питання щодо задоволення / відмови у задоволенні різного роду клопотань приймаючи рішення зазначає про те, що воно постановлене іменем України (ухвали ККС ВС від 07.02.2022 р. у справі № 167/716/20, від 03.06.2022 р. у справі № 753/5462/20, від 20.02.2023 р. у справі № 733/859/21) [305; 311; 350], а в деяких випадках суд не зазначає про це (ухвали ККС ВС від 04.01.2022 р. у справі № 728/1614/17, від 03.05.2022 р. у справі № 442/125/15-к, від 03.01.2023 р. № 688/819/19) [302; 304; 307]. Вважаємо, що всі судові рішення приймаються іменем України незалежно від того зазначено про це в самому рішенні чи ні.

Переважна більшість процесуальних рішень має зовнішній вираз, адже кримінальне провадження відбувається у певній процесуальній формі, яка обумовлює письмовий характер кримінального судочинства... Форма документа, в якій виражається рішення, є складовою частиною процесуальної форми (процедури кримінального судочинства), а тому точне її дотримання є неодмінною умовою законності як конкретного рішення, так і кримінального судочинства в цілому [85, с. 702].

Х. Р. Тайлієва наголошує, що під формою судових рішень слід мати на увазі умови, порядок їх ухвалення, а також процедуру закріплення [270, с. 86]. Можна виділити дві форми судових рішень суду касаційної інстанції: письмові та усні. КПК передбачена обов'язкова письмова форма щодо постанов суду касаційної інстанції, оскільки це є остаточне рішення, яке на національному рівні не підлягає подальшому оскарженню. Більшість ухвал суду касаційної інстанції постановляється теж з дотриманням письмової форми, однак чинне законодавство дозволяє і усну форму цього судового рішення.

У судовій практиці трапляються випадки, коли проміжне судове рішення постановляється у формі усної ухвали, тобто без виходу до нарадчої кімнати. Але в такому випадку ці судові рішення обов'язково заносяться секретарем судового засідання в журнал судового засідання.

Усна ухвала постановляється, як правило, щодо вирішення клопотань учасників касаційного розгляду, які заявляються сторонами у судовому засіданні, у такому випадку судді радяться на місці, без виходу до нарадчої кімнати, і оголошують прийняте більшістю рішення. Не обмежений суд і в прийнятті таких судових рішень із власної ініціативи, наприклад у випадку вчинення неповаги до суду кимось із учасників процесу.

Як правило, проголошення ухвал, які були постановлені без виходу суду до нарадчої кімнати, супроводжується словами головуєчого: «суд на місці ухвалив...». У такому разі в ухвалі повинні наводитися висновок суду, а також мотиви, з яких він дійшов його [109, с. 610]. Головуючий у суді касаційної

інстанції, у випадку, коли колегією суддів постановляється усна ухвала, оголошує, що «Суд, порадившись на місці, ухвалив / постановив...».

КПК не містить вимог щодо внесення до журналу судового засідання мотивування ухвал, однак у випадку, коли приймається усна ухвала, то секретар обов'язково має зазначати в журналі не лише про прийняте рішення, а й про мотивування такого рішення, що було озвучене колегією суддів у судовому засіданні. Про таку правову позицію свідчить і практика ЄСПЛ. Так, наприклад, в § 124 рішення від 06.10.2022 р. у справі «Суслов та Батікян проти України» Суд визнав порушенням ст. 6 Конвенції, зокрема, порушення принципу публічності судового розгляду, в тому числі й із підстави нечіткої мотивації усної ухвали місцевим судом, що не було виправлено судами апеляційної та касаційної інстанцій [239].

Однак слід погодитися з С. В. Пилипенком, який зазначив, що зміст нормативних положень КПК дозволяє виділити значну частину ухвал, які через особливості їх винесення та виконання повинні бути винесені лише в формі окремого документа. До таких ухвал автор відносить, зокрема, ухвали, якими суд доручає іншим державним органам проведення тих чи інших дій тощо [125, с. 222].

Таким чином, судові рішення суду касаційної інстанції можуть бути викладені у двох формах: письмовій і усній. В останньому випадку обов'язковою процесуальною дією є занесення запису про прийняття усних ухвал у журнал судового засідання. Судові рішення у формі постанов суду касаційної інстанції приймає лише у письмовій формі.

Письмова форма постанови суду касаційної інстанції передбачена ст. 442 КПК. Саме постановою суду касаційної інстанції оформлюється завершення розгляду справи у суді касаційної інстанції. Натомість ухвала суду касаційної інстанції може бути оформлена як у письмовій, так і в усній формі. Ухвалою суду оформлюються проміжні рішення: про відкриття касаційного провадження; про витребування матеріалів кримінального провадження; про зупинення / відмову в

зупиненні виконання судових рішень, які оскаржуються; про призначення захисника, участь якого є обов'язковою; про вирішення клопотань (про етапування / доставку засудженого, який знаходиться під вартою в судове засідання, про проведення судового засідання в режимі відеоконференції, про долучення до матеріалів кримінального провадження наданих у судовому засіданні додаткових документів); про закінчення підготовки та призначення касаційного розгляду; про задоволення / відмову у задоволенні відводу судді / колегії суддів; про відкладення касаційного розгляду; про оголошення перерви; про зупинення касаційного провадження; про передачу кримінального провадження на розгляд палати / ОП / ВП ВС тощо.

Кожне прийняте судом касаційної інстанції рішення має свої правові наслідки, притаманні лише цьому рішенню.

З огляду на зміст ст. 442 КПК та загальні положення цього кодексу, як ухвали, так і постанови суду касаційної інстанції за своєю структурою складаються з трьох основних частин: вступної, мотивувальної та резолютивної. Дотримання визначеної кримінальним процесуальним законодавством структури судового рішення є надзвичайно важливим, адже це є способом оформлення судового рішення з дотриманням логічної його побудови. Структурованість судового рішення вказує на те, що воно буде легше сприйматися учасниками судового розгляду.

До елементів структурованого рішення можна віднести: формування заголовків / підзаголовків, нумерацію абзаців, виділення основних розділів судового рішення, формування висновків.

Структурованість судового рішення з виділеними категоріями та нумерацією абзаців знайшла свою підтримку. Так, О. Качмар зазначає, що такий стиль оформлення полегшує роботу з постановами. Якщо з пошуком вступної та резолютивної частин суду на практиці ніколи не було проблем <...>, то віднайти та зрозуміти, де починається мотивувальна частина рішення, інколи було непросто. Новий стиль оформлення і викладу постанови дає можливість краще

орієнтуватися у документі, швидше віднайти мотивацію ВС та його правовий висновок [61].

У вступній частині судових рішень зазначаються: дата та місце її прийняття; найменування суду касаційної інстанції, прізвище та ініціали судді / колегії суддів і секретаря судового засідання; найменування (номер) кримінального провадження; прізвища, ім'я і по батькові обвинуваченого, засудженого, року, місяця і дня його народження, місця народження і місця проживання; закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюється (обвинувачується) особа; імен (найменувань) учасників судового провадження.

Якщо ухвалою вирішувалося клопотання учасника касаційного провадження, то у вступній частині зазначаються ім'я особи, яка подала клопотання, короткий зміст клопотання, при цьому дані про рік, місяць і день народження, місце народження і місце проживання засудженого / виправданого можуть не зазначатися, якщо вони не впливають на вирішення заявленого клопотання.

Відповідно до дослідженої судової практики, відомості про секретаря судового засідання, сторони кримінального провадження та інших учасників судового провадження, з огляду на одноособовий характер деяких ухвал суду касаційної інстанції, у них не наводяться (ухвали ККС ВС від 12.09.2019 р. у справі № 743/33/19, від 06.07.2023 р. у справі № 759/14178/21) [309; 326].

Правильно викладена вступна частина судового рішення має надзвичайно важливе значення, адже саме з її змісту стає зрозумілим, яке кримінальне провадження розглядається, скільки осіб обвинувачувались / засуджені / виправдані в цьому провадженні, до якої категорії відноситься кримінальне провадження (статті за якими обвинувачувалися особи в кримінальному провадженні), а також можна зрозуміти яким складом ВС приймалося це судове рішення (колегія суддів / палата / ОП / ВП ВС).

У мотивувальній частині постанови зазначається короткий зміст вимог касаційної скарги та оскаржених судових рішень; узагальнені доводи особи, яка подала касаційну скаргу; узагальнений виклад позицій інших учасників судового провадження; встановлені судами першої та апеляційної інстанцій обставини; мотиви, з яких виходив суд касаційної інстанції при прийнятті постанови, і положення закону, яким він керувався (п. 2 ч. 1 ст. 442 КПК) [78].

Залежно від встановлених судом обставин мотивувальна частина ухвали може мати зазначення суті питань, які вирішуються ухвалою, та вказівку осіб, за ініціативою яких вони розглядаються [262, с. 826].

Внаслідок вивчення судової практики суду касаційної інстанції варто зазначити, що напевно мотивувальна частина – це частина судового рішення суду касаційної інстанції структура якої найбільш різниться. Деякі судді ділять цю частину постанови на відповідні розділи / підрозділи, які відокремлені від інших певними заголовками / назвами, зокрема, відповідно до доводів, викладених у касаційній скарзі (постанови ККС ВС від 08.02.2024 р. у справі № 742/1511/22, від 22.02.2024 р. у справі № 688/3517/16-к) [157; 193]. Інші ж цю частину постанови просто викладають у логічній послідовності: спочатку даючи відповідь на доводи щодо неправильного застосування закону України про кримінальну відповідальність, потім щодо істотного порушення вимог кримінального процесуального закону і в останню чергу – щодо невідповідності призначення покарання тяжкості кримінального правопорушення та особі засудженого (постанови ККС ВС від 23.11.2023 р. у справі № 577/5414/17-к, від 27.02.2024 р. у справі № 307/1422/21) [195; 204]. Зустрічаються випадки, коли судді в постановах роблять зноски на судову практику, наукові статті (постанови ККС ВС від 05.12.2023 р. у справі № 286/330/19, від 07.02.2024 р. у справі № 331/1975/21) [151; 154].

Хоча КПК і не передбачає необхідності поділу мотивувальної частини постанови на певні розділи, проте, на нашу думку, така практика сприяє кращому розумінню судового рішення. Як один із можливих варіантів, можна робити поділ

мотивувальної частини не за змістом доводів касаційної скарги, а за підставами для скасування та зміни судових рішень, передбачених ч. 1 ст. 438 КПК [254, с. 185].

Останньою частиною судового рішення і в формі постанови і в формі ухвали є її резолютивна частина, яка має бути чіткою та зрозумілою за своїм змістом. Зміст резолютивної частини має відповідати мотивувальній частині судового рішення і впливати з неї.

У резолютивній частині ухвали зазначаються: рішення суду про задоволення / відмову у задоволенні клопотання учасника процесу (якщо судом вирішувалося клопотання учасника кримінального провадження); висновки суду щодо питань обґрунтування яких наведено в мотивувальній частині; строк і порядок набрання судовим рішенням законної сили (судові рішення суду касаційної інстанції є остаточними і оскарженню не підлягають).

Резолютивна частина постанови суду касаційної інстанції обов'язково має містити: висновок суду касаційної інстанції по суті вимог касаційної скарги; розподіл процесуальних витрат; рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження, у тому числі про запобіжний захід; строк і порядок набрання постановою законної сили [254, с. 184].

Найбільш дискусійною як у науці, так і в практиці є зміст мотивувальної частини судового рішення. У мотивувальній частині ухвали суду касаційної інстанції, як правило зазначаються питання, які вирішуються судом касаційної інстанції, хто був ініціатором вирішення поставленого питання; думки інших учасників щодо ініційованого питання, якщо вони були присутні у судовому засіданні; мотиви, з яких виходив суд при вирішенні поставленого питання та ухваленні судового рішення.

Вмотивованість слід розуміти як повне та детальне відображення в рішенні суду мотивів, якими він керувався під час ухвалення судового акта як щодо фактів..., так і щодо права, тобто позиції суду стосовно застосування норм матеріального й процесуального права [396, с. 87].

Як уже зазначалося, особливістю змісту мотивувальної частини постанов палати, ОП та ВП ВС (а в деяких випадках і постанов колегій суддів ККС ВС) є те, що вони містять правову позицію, яка є обов'язковою для застосування як судом касаційної інстанції, так і судами нижчестоящих інстанцій. При цьому, як слушно зазначає С. І. Кравченко слушно зазначає, що у постанові ОП також мають бути зазначені підстави розгляду кримінального провадження ОП. У постанові ВП ВС зазначається рух справи за касаційною скаргою та підстави для її розгляду ВП ВС. ... Наприкінці мотивувальної частини постанов палати, ОП, ВП ВС має міститися висновок, як саме повинна застосовуватися норма права, із застосуванням якої не погодилася колегія суддів або палата, ОП [109, с. 685].

З огляду на те, що судові рішення можуть використовуватися не лише в конкретному кримінальному провадженні, а і в інших (наприклад, судова преюдиція або про формування правових позицій ВС), то можна стверджувати про існування статичного судового розсуду [4, с. 277].

Оскільки суд касаційної інстанції є останньою судовою ланкою, де можна оскаржити судові рішення судів попередніх інстанцій на національному рівні, ЄСПЛ у своїх рішеннях неодноразово наголошував, що судові рішення, в тому числі й суду касаційної інстанції мають бути належним чином аргументовані. Так, ЄСПЛ у рішенні «Шабельник проти України» (№ 2)» від 01.06.2017 р. констатував що аргументація ВС та порядок, якого він дотримувався, не відповідали вимогам справедливості, притаманним п. 1 ст. 6 Конвенції (§ 54 рішення) [240].

Мотивування процесуальних рішень О. І. Марочкін розглядає в трьох аспектах: статичному, динамічному та за функціональним призначенням. Якщо на початку його існування мотивування формується як окремі розрізнені мотиви і підстави (статичний аспект), у подальшому воно становить необхідну сукупність таких мотивів і підстав (динамічний аспект), то наприкінці мотивування відображається у вмотивованому процесуальному рішенні як

система мотивів і підстав його прийняття, викладена повно та логічно [103, с. 254-255].

При цьому, як слушно зазначається в навчальній літературі, в тому числі і для суддів, потрібно уникати не лише невмотивованих рішень, а й наявності окремих невмотивованих висновків чи оцінок, які потребують пояснення для звичайної дорослої людини [87, с. 45]. При цьому О. О. Торбас наголошує, що найбільш яскраво суддівський розсуд проявляється в процесі скасування судових рішень судом касаційної інстанції у зв'язку з істотним порушенням кримінального процесуального закону [275].

На часткову мотивованість та недостатню аргументованість ухвал колегій суддів ККС ВС про передачу справи на розгляд ВП ВС звертають увагу й Н. Р. Бобечко та В. Т. Нор. Науковці вказують на наступні недоліки: зазначення малої кількості чітких, ясних і переконливих доводів у необхідності прийняття цього рішення; реферативний виклад правової ситуації, що є предметом касаційного розгляду, без формулювання власної правової позиції, а отже, доводів щодо розгляду кримінального провадження ВП ВС; використання як доводів, що стосуються, так і доводів, які не стосуються складного теоретико-прикладного питання, що є предметом касаційного розгляду [112, с. 127-128]. Наслідком зазначених судових рішень стали ухвали ВП ВС про повернення кримінальних проваджень на розгляд відповідних колегій (палати) (ухвали ВП ВС від 06.10.2021 р. у справі № 554/690/17, від 25.05.2023 р. у справі № 722/594/22) [283; 296].

Правова позиція ВС у кримінальному провадженні, як зазначає Н. Р. Бобечко, є наведений у його постанові за наслідками перевірки судових рішень судів попередніх інстанцій погляд, який має загальнообов'язковий характер для вирішення аналогічних справ у частині інтерпретації норм матеріального та процесуального права до з'ясованих обставин провадження та який відображає теоретично обґрунтовані зразки способів подолання прогалин правового

регулювання, вирішення правових колізій, створює судові норми, що забезпечує досягнення єдності та стійкості судової практики [20, с. 172].

Правова позиція ВС у кримінальному провадженні, як слушно наголошує Д. О. Скрипник, є орієнтиром для суддів попередніх інстанцій у ході правозастосування у відповідних правовідносинах [263, с. 129]. Разом із тим, вважаємо за правильне доповнити такий висновок, оскільки з огляду на положення кримінального процесуального законодавства, правовий висновок зроблений касаційним судом є обов'язковим не лише для судів інших інстанцій, а й для самого суду касаційної інстанції, у випадку, якщо в нього на розгляді перебуватиме кримінальне провадження з подібними обставинами. Більше того, КПК передбачає спеціальну процедуру розгляду питання про відступ від раніше сформованого правового висновку.

Ватро зазначити, що висловлюючи правову позицію, ВС не роз'яснює норму закону, не змінює їх зміст, а лише формує її правильне застосування. На цьому також наголошує Є. В. Дояр, зазначаючи, що правотворча спрямованість правових позицій найвищого суду обґрунтовується також концепцією, за якою, результати судового правозастосування лише конкретизують та індивідуалізують право, не створюючи при цьому жодних нових та не змінюючи чи скасовуючи жодних існуючих правових норм [46, с. 217].

На нашу думку, саме колегії суддів ККС, які покликані, розглядаючи кримінальні провадження, забезпечувати сталість та єдність судової практики відіграють найважливішу роль у формуванні правових висновків, і лише у визначених законом випадках такі висновки формують палати, ОП або ВП ВС.

Єдиною відмінністю в оформленні таких правових висновків (висновок про застосування норми права) колегіями суддів і палатою / ОП / ВП ВС є їх виділення в окремий підрозділ останніми (постанови ККС ВС від 05.06.2023 р. у справі № 587/241/18, ОП ККС ВС від 19.09.2022 р. у справі № 521/12324/18, ВП ВС від 17.06.2020 р. у справі № 598/1781/17) [134; 148; 219].

Отже, правова позиція ВС – це наведений у постанові ВС висновок правового характеру щодо застосування норм матеріального або процесуального законів, який має обов'язковий характер для застосування судами всіх інстанцій при розгляді подібних справ [254, с. 186].

На неприпустимість неврахування правових позицій звертає увагу О. І. Марочкін, який на підставі дослідження Консультативної ради європейських суддів (далі – КРЕС) констатує, що неодноразове ухвалення суперечливих судових рішень може призвести до юридичної невизначеності, і, як наслідок, до зменшення довіри до судової системи, яка становить важливий елемент держави, пріоритетом якої є принцип верховенства права. І, навпаки, єдине застосування закону призводить до довіри громадськості до судів та, відповідно, підвищує громадську думку про справедливість правосуддя [102, с. 195].

Деякі науковці ототожнюють поняття мотивованості судових рішень з їх обґрунтованістю. Так, наприклад, С. С. Мар'янова зазначає, що на судові рішення суду вищої інстанції розповсюджуються загальні стандарти ЄСПЛ щодо вмотивованості судових рішень: 1) судові рішення повинні повно відображати мотиви, на яких вони ґрунтуються; 2) мотивуючи судові рішення, суд повинен продемонструвати сторонам, що вони були почуті; це зобов'язує суддю обґрунтувати свої міркування об'єктивними аргументами і дотримуватись прав сторони захисту; 3) мотивоване рішення є важливим для того, щоб дозволити заявнику ефективно здійснювати будь-яке право на оскарження; 4) суд не мусить надавати відповідь на кожне порушене питання, проте з рішення має бути ясно зрозуміло, що головні проблеми, порушені у даній справі, були вивчені, і була надана конкретна і чітка відповідь на аргументи, які є вирішальними для вирішення справи [98, с. 455].

Цей підхід не є абсолютно правильним в кримінальному судочинстві, адже положеннями ст. 370 КПК передбачено, що судові рішення повинні бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами,

дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст. 94 КПК. Вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави його ухвалення [78].

Я. Берназюк зазначає, що поняття «мотивованість» і «обґрунтованість» судового рішення в адміністративному, господарському та цивільному видах судочинства можна вважати синонімами. Деяко інший підхід застосовано у КПК. Автор зазначає, що з огляду на положення ст. 370 КПК вмотивованість рішень суду необхідно розглядати як самостійну вимогу. ... Причому мотивованість судового рішення – це відображення всіх мотивів та обґрунтувань судового рішення у його змісті, тобто фактично «мотивованість» та «обґрунтованість» судового рішення є двома взаємопов'язаними вимогами, які співвідносяться, як форма та зміст [12].

Вважаємо, що більш правильною є позиція за якою поняття мотивованість і обґрунтованість судових рішень є окремими поняттями, яким притаманні різні елементи. На нашу думку поняття мотивованості судових рішень є більш широким ніж поняття обґрунтованості.

Слід зазначити, що крім передбачених ст. 442 КПК вимог, до написання судових рішень судом касаційної інстанції суспільством, науковою спільнотою, правниками (адвокати, прокурори тощо), а також міжнародними стандартами ставляться й інші вимоги, зокрема, доступність / простота їх написання (необтяження юридичною термінологією), чіткість, відсутність суперечностей, логічна побудова тощо.

Питання щодо стилю, способу та структури написання судових рішень судом касаційної інстанції, вживання простих слів, необтяження судових рішень юридичною термінологією викликає дискусії і сьогодні. Усі наголошують на тому, що судові рішення має бути юридично виваженим, зрозумілим. Однак, мало хто при цьому замислюється про цільову аудиторію, яка читатиме це рішення. Для професійного юриста не є проблемою розібратися з юридичною термінологією, зі складними запозиченими словами іншомовного походження,

однак учасниками кримінального провадження є також засуджені, виправдані, потерпілі, законні представники, які в більшості випадків не мають вищої освіти, не говорячи вже про юридичну освіту. Тому на нашу думку судові рішення в кримінальних провадженнях мають бути написані простою мовою [254, с. 186].

На цьому наголошує і С. А. Крушинський, зазначаючи, що незалежно від повноти регламентації в КПК, судові рішення повинні бути логічно і юридично грамотно викладені [85, с. 703].

Різноманітність у стилістиці формування постанов ВС лише призводить до хибних посилок учасниками кримінального провадження на окремі правові позиції, нерозуміння того, що саме є «правовою позицією» тощо [32, с. 158].

Як наголошує КРЕС, щоб бути якісним, судові рішення повинно сприйматися сторонами та суспільством в цілому як таке, що стало результатом коректного застосування юридичних правил, справедливого процесу та правильної оцінки фактів, а також як таке, що може бути ефективно реалізованим. Лише в такому випадку сторони будуть переконані, що їхню справу було розглянуто й вирішено справедливо, а суспільство сприйме ухвалені рішення як фактор відновлення суспільної гармонії. Всі рішення повинні бути зрозумілими, викладеними чіткою і простою мовою – це необхідна передумова розуміння рішення сторонами та громадськістю. Для цього потрібно логічно структурувати рішення і викласти його в чіткому стилі, доступному для кожного [30, пункти 32, 33].

Вважаємо правильною практику суддів, які в судових рішеннях намагаються уникати зайвого цитування положень кодексів та законів, використання запозичених слів іншомовного походження, надмірного вживання юридичної термінології тощо.

Також вважаємо за доцільне рекомендувати суддям, у випадках, якщо доводи касаційної скарги дублюють твердження викладені в апеляційній скаргі і суд апеляційної інстанції в своєму рішенні надав на них чіткі відповіді з якими погоджується і суд касаційної інстанції, зазначати в постанові ВС лише про те,

що зазначені (перерахувати) доводи були предметом перевірки суду апеляційної інстанції і на них була надана чітка відповідь із посиланням на норми закону з чим погоджується і суд касаційної інстанції. Що, на нашу думку, значно скоротить обсяг постанов суду касаційної інстанції, особливо у випадку, якщо останній залишає касаційні скарги без задоволення, а оскаржувані судові рішення – без зміни [254, с. 186–187].

Д. Д. Луспеник слушно зазначає, про те, що грамотне складання процесуальних судових документів має велике значення для підвищення культури судочинства і виховної ролі суду. Це пояснюється тим, що некоректне вживання юридичної термінології, наявність помилок і неточностей здійснює негативний вплив на якість судових рішень [96, с. 12].

Останнім часом стала актуальною практика суддів, у тому числі й суддів суду касаційної інстанції, при написанні судових рішень посилалися на практику ЄСПЛ. Думки вчених та правників розділилися щодо доцільності посилання на рішення ЄСПЛ при написанні судових рішень національними судами, крім випадків перегляду судових рішень за виключними обставинами.

Так, О. О. Гаврилук зазначає, що нині процесуальне законодавство виходить із визнання Конвенції та практики ЄСПЛ джерелами права та передбачає необхідність їх застосування під час розгляду та вирішення справ у національних судах. Поряд із цим вимога застосування практики ЄСПЛ під час відправлення правосуддя у національних судах ускладнена специфічною природою зазначених рішень як нетрадиційних для національної правової системи джерел права [36, с. 231].

О. І. Коровайко виділяє два основні напрямки діяльності суду щодо застосування практики ЄСПЛ, одним з яких саме і є використання рішень ЄСПЛ як джерела права під час здійснення судочинства та застосування кримінального процесуального законодавства України (ч. 5 ст. 9 КПК, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини»). При цьому автор наголошує, що застосування судом практики ЄСПЛ

як джерела права ситуація залишається на рівні загальних рекомендацій, передбачених Законом [71, с. 314].

Посилання на рішення ЄСПЛ як проти України, так і проти інших країн містяться в мотивувальній частині судового рішення (постанови ККС ВС від 12.03.2019 р. у справі № 127/2548/17, від 25.03.2020 р. у справі № 757/5607/19-к) [164; 196].

На нашу думку, доцільно посилатися на практику ЄСПЛ лише в двох випадках: 1) коли в касаційній скарзі, доповненнях або змінах до неї особа посилається на те, що під час її розгляду було порушено Конвенцію та практику ЄСПЛ, зокрема зазначену в рішеннях ЄСПЛ (постанова ККС ВС від 29.11.2021 р. у справі № 264/6844/20) [209]; 2) коли ставиться питання про такі порушення як недотримання розумного строку, порушення засад законності, безсторонності суду та верховенства права, права на справедливий судовий розгляд тощо (постанова ККС ВС від 15.09.2022 р. у справі № 501/2729/13-к) [176].

Однак національними судами частіше здійснюється посилання на практику ЄСПЛ як на підкріплення чинного законодавства, що на нашу думку не завжди є доречним і в деяких випадках ускладнює сприйняття судового рішення.

Крім того, вважаємо, що не є коректною практика суду робити з судових рішень посилання на рішення ЄСПЛ щодо інших країн, оскільки на рівні нашої країни вони не мають офіційного (автентичного) перекладу, єдиними способами їх розуміння є знання мови, якою вони викладені та користування перекладом різних громадських організацій, які здійснюють неофіційний переклад. Однак, використовуючи неофіційний переклад, досить часто можна використовувати і неофіційне тлумачення порушень, що може призвести до неправильного розуміння та застосування цих рішень.

Разом із тим, С. Б. Цебенко та С. А. Красько зазначають, що на суд покладається обов'язок щодо застосування Конвенції та практики ЄСПЛ незалежно від того, чи здійснені були посилання на зазначені джерела права учасниками справи та їх представниками. Оскільки рішення ЄСПЛ існують в

єдності з положеннями самої Конвенції, а останні в свою чергу мають використовуватися як додаткове джерело права в системному зв'язку із загальними принципами права та положеннями Конституції України [390, с. 46].

Оскільки постанови суду касаційної інстанції є останніми судовими рішеннями на рівні вирішення кримінальних проваджень на національному рівні, до вони мають бути найбільш зрозумілими та чіткими. Так, правильно зазначає Н. Кузнецова про те, що судова практика повинна відповідати викликам часу. Вона має бути сталою, логічною, обґрунтованою, чіткою у формулюваннях правових позицій. Для того, щоб якість постанов суду касаційної інстанції відповідала високим стандартам, він не повинен перетворюватися на конвеєр; у питаннях формулювання єдиної судової практики має бути «озброєний» всім необхідним інструментарієм; високопрофесійними кадрами, необхідним часом, достатнім для опрацювання правової позиції, процесуальними гарантіями і механізмами дотримання приписів касаційного суду [86, с. 67].

З огляду на різні підходи колегій суддів до структурування судових рішень, доцільно розробити методичні рекомендації, спрямовані на вироблення єдиної структури їх написання у формі як ухвал, так і постанов. Це, з одного боку, полегшить роботу з ними, дозволить представникам юридичної спільноти краще орієнтуватися у прийнятому документі, віднайти правовий висновок щодо застосування конкретної правової норми чи певних правовідносин або відповідь на конкретний довід касаційної скарги, що дозволить уникнути правової невизначеності та сприятиме послідовному формуванню судової практики, а з іншого боку, полегшить сприйняття такого документу тими учасниками провадження, які не є професійними юристами, громадськістю, що сприятиме відновленню довіри до правосуддя.

ВИСНОВКИ

За результатами дослідження касаційного розгляду як етапу стадії провадження в суді касаційної інстанції сформульовано такі теоретичні та практичні висновки.

1. Провадження в суді касаційної інстанції – це необов’язкова стадія кримінального провадження, яка є наслідком реалізації окремими його учасниками права на касаційне оскарження та в якій судом касаційної інстанції перевіряється дотримання судами попередніх інстанцій вимог щодо законності, обґрунтованості та вмотивованості судових рішень, що набрали законної сили.

Особливостями провадження в суді касаційної інстанції як стадії кримінального процесу є: 1) факультативний характер стадії; 2) спеціальний предмет оскарження – лише судові рішення, що набрали законної сили; 3) чітко визначений КПК суб’єкт оскарження та підстави такого оскарження (статті 424 – 425); 4) строк оскарження, на відміну від строку апеляційного оскарження, є більшим; 5) чітко визначені законом межі перегляду судом касаційної інстанції і право вийти за ці межі лише у виключних випадках; 6) неможливість повороту до гіршого, адже суд касаційної інстанції не має повноважень на ухвалення власного вироку або інше погіршення становища засудженого або виправданого; 7) право формувати правові висновки для забезпечення єдності судової практики.

Стадія провадження в суді касаційної інстанції складається з двох етапів, які мають свої складові: 1) касаційного оскарження судових рішень, зміст якої складає процесуальна діяльність суду з перевірки дотримання суб’єктами касаційного оскарження вимог КПК, у тому числі щодо форми, змісту касаційної скарги, строків і порядку її подання, та прийняття за результатами такої перевірки рішення про відкриття касаційного провадження, відмову в його відкритті чи повернення касаційної скарги; 2) касаційний розгляд кримінальних проваджень, зміст якого становить процесуальна діяльність суду, яка розпочинається після відкриття касаційного провадження та полягає у підготовці касаційного розгляду,

вивченні матеріалів кримінального провадження, розгляді вимог касаційної скарги, у тому числі шляхом заслуховування доводів учасників провадження, та ухваленні відповідного судового рішення).

У свою чергу, касаційний розгляд як етап стадії провадження в суді касаційної інстанції умовно можна поділити на три складові: 1) підготовку касаційного розгляду; 2) касаційний розгляд по суті; 3) ухвалення судового рішення.

Касаційний розгляд характеризується такими особливостями: 1) здійсненням виключно судом касаційної інстанції; 2) наданням суду права на здійснення письмового касаційного провадження (на практиці майже не застосовується); 3) встановленням на законодавчому рівні чітких меж касаційного розгляду та виключних випадків виходу за ці межі; 4) обмеженням дії засади безпосередності дослідження доказів; 5) неможливістю повороту до гіршого; 6) остаточністю судового рішення; 7) обов'язковістю правових висновків суду касаційної інстанції для застосування всіма судами.

2. Із урахуванням компаративного аналізу доцільно обмежити на законодавчому рівні доступ до ВС кримінальних проваджень щодо вчинення кримінальних проступків і нетяжких злочинів. У зазначеній категорії проваджень, на час розгляду судом касаційної інстанції, судові рішення, зазвичай, уже виконані й у випадку скасування ВС оскаржуваних судових рішень, на час повторного розгляду провадження строки давності притягнення винного до кримінальної відповідальності, у переважній більшості випадків, закінчуються. Крім того, потрібно законодавчо передбачити можливість оскарження в касаційному порядку судових рішень лише з підстав, з яких вони були предметом перегляду судом апеляційної інстанції, оскільки за відсутності такого процесуального фільтра, в переважній більшості випадків, суд касаційної інстанції, скасовуючи чи змінюючи рішення суду апеляційної інстанції, змушений констатувати порушення вимог матеріального або процесуального

закону, які не були допущені ним з огляду на встановлені ст. 404 КПК межі перегляду.

Питання, що виникають під час розгляду зазначених категорій кримінальних проваджень судами попередніх інстанцій, могли б бути усунені шляхом формування ВС узагальнень або ж наділення ВП ВС правом розгляду «зразкових справ» для забезпечення єдності та сталості судової практики.

3. Касаційному розгляду як етапу стадії провадження у суді касаційної інстанції притаманні стандарти справедливого правосуддя – це передбачені міжнародними нормативно-правовими актами та розроблені прецедентною практикою ЄСПЛ вимоги щодо здійснення касаційного розгляду кримінальних проваджень, які спрямовані на забезпечення в суді касаційної інстанції ефективного захисту прав особи та її інтересів.

Ці стандарти характеризуються такими ознаками: 1) вони передбачені нормами міжнародного права та знаходять своє закріплення в нормах національного законодавства; 2) мають обов'язковий характер та окреслюють мінімальні вимоги до кримінального судочинства; 3) реалізуються через імплементацію в національне законодавство; 4) мають чітке формулювання, що позбавляє можливості двоякого їх тлумачення та, в свою чергу, сприяють виконанню завдань ВС.

4. Підготовка касаційного розгляду – це складовий елемент касаційного розгляду, під час якого суддя-доповідач у межах граничних строків, визначених у ч. 1 ст. 430 КПК, одноособово здійснює процесуальні дії та ухвалює рішення, спрямовані на забезпечення подальшого касаційного розгляду кримінального провадження.

Процесуальні дії та рішення судді-доповідача в межах підготовки касаційного розгляду можуть бути умовно поділені на дві групи: 1) обов'язкові, вчинення яких не залежать від наявності про це клопотання будь-кого з учасників кримінального провадження; 2) факультативні, які вчиняються ним тільки з ініціативи заінтересованих осіб.

Задля усунення виявлених у ході дослідження проблем правозастосовного характеру, що виникають у ході підготовки касаційного розгляду, обґрунтовано доцільність уточнення нормативно закріпленого строку виконання суддею-доповідачем процесуальних дій, пов'язаних з підготовкою касаційного розгляду, що підлягає визначенню з урахуванням як необхідності забезпечення засади розумності строків, так і низки об'єктивних чинників, що виключають можливість вчинення підготовчих дій протягом строку, визначеного ч. 1 ст. 430 КПК, та доповнити зазначену статтю положеннями, що встановлюють вимоги до заперечень на касаційну скаргу та дії суду у випадку порушення строку для їх подання.

5. Касаційний розгляд являє собою низку послідовних дій, які не можуть бути відокремлені одна від одної та, відповідно, мають бути вчинені в їх логічній послідовності, єдності, оскільки пропущення однієї із них або зміна послідовності їх вчинення в подальшому може сприяти виникненню сумніву у законності й об'єктивності прийнятого судом касаційної інстанції рішення. Касаційний розгляд може відбуватися в усній або письмовій формі.

Касаційний розгляд по суті (усний) складається з двох частин: 1) підготовки до розгляду провадження по суті (з'ясування явки і причин неявки учасників, оголошення складу суду, роз'яснення прав та обов'язків тощо); 2) його розгляду по суті (доповідь судді-доповідача, висловлення доводів учасниками, вихід до нарадчої кімнати).

Касаційний розгляд у будь-якому випадку відбувається в усній формі за умов: 1) обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні відповідно до ст. 52 КПК; 2) наявності клопотання засудженого про його безпосередню участь в суді касаційної інстанції з огляду на вимоги ч. 4 ст. 430 КПК; 3) наявності клопотань інших учасників кримінального провадження про їх присутність у судовому засіданні.

Письмове касаційне провадження – це форма касаційного розгляду, за якої всіма учасниками кримінального провадження заявлено клопотання про розгляд

провадження касаційним судом за їх відсутності. Аналіз судової практики засвідчує, що ця форма касаційного розгляду майже не використовується, основною проблемою чого є відсутність у суду касаційної інстанції повноважень на вирішення за власною ініціативою питання щодо проведення письмового касаційного розгляду у випадках, коли участь сторін провадження не є обов'язковою та суд не вбачає підстав для виклику тих або інших учасників провадження. У зв'язку з чим запропоновано внести зміни до ст. 435 КПК, якими надати суду касаційної інстанції право ухвалювати рішення про проведення письмового касаційного провадження з власної ініціативи.

6. Закріплюючи підстави для передачі кримінального провадження на розгляд відповідної палати, ОП або ВП ВС, законодавець не наводить визначення понять «подібні правовідносини» і «виключна правова проблема», що створює труднощі в їх трактуванні та застосуванні.

При тлумаченні поняття «подібні правовідносини» під ними потрібно розуміти ті правовідносини, які мають однаковий об'єкт злочину, суб'єкт, об'єктивну та суб'єктивну сторони. При цьому подібними / схожими можуть бути не всі елементи правопорушення, а лише окремі з них, у залежності від питання, поставленого на розгляд певної палати.

При тлумаченні поняття «виключна правова проблема» потрібно виходити з двох показників: 1) кількісного критерію, який свідчить, що відповідна проблема притаманна невизначеному колу юридичних ситуацій, які існують чи можуть виникнути у судовій практиці з урахуванням відповідного правового питання, що характеризується невизначеністю; 2) якісних показників, якими є два критерії: змістовний (за необхідності застосування аналогії, відсутності сталої судової практики, необхідність судового тлумачення норм закону); б) процедурний (за відсутності національних процесуальних механізмів вирішення виключної правової проблеми, їх неефективності або вичерпаності таких механізмів її вирішення в будь-який інший спосіб, окрім застосування повноважень ВП ВС).

Доцільно закріпити визначення понять «подібні правовідносини» і «виключна правова проблема» на законодавчому рівні та розширити підстави для передачі кримінального провадження на розгляд ВП ВС, зокрема доповнити їх такою підставою як необхідність у відступі від висновку щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладеного в раніше ухваленому рішенні ВС у складі колегії суддів (палати, ОП) цього касаційного суду.

7. Касаційний розгляд як етап стадії провадження в суді касаційної інстанції завершується ухваленням судового рішення в нарадчій кімнаті шляхом голосування. Незважаючи на висловлені в доктрині заперечення, інститут прийняття рішення в нарадчій кімнаті має бути збережений, особливо, якщо розгляд кримінального провадження відбувається колегіально.

Суддя, який не згоден з прийнятим рішенням суду, викладає в письмовій формі окрему думку до нього. Аналіз судової практики дозволяє виокремити такі види окремих думок: 1) абсолютно розбіжна окрема думка, яка має місце у разі, якщо суддя взагалі не погоджується з прийнятим судовим рішенням і відстоює протилежну позицію; 2) частково розбіжна окрема думка, яка викладається в разі, якщо суддя частково не погоджується з прийнятим судовим рішенням, наприклад, вважає, що оскаржуване судове рішення підлягає скасуванню, однак не з тих підстав, які зазначені в ньому; 3) збіжна або співпадаюча окрема думка, яка викладається в разі, якщо суддя погоджується з прийнятим рішенням і підставами для його прийняття, однак вважає, що постанову / ухвалу суду необхідно було викласти в інший спосіб або доповнити іншими положеннями.

КПК не містить вимог до оформлення окремої думки (крім письмової форми), тому пропонуємо доповнити КПК ст. 375-1, в якій закріпити вимоги до оформлення окремої думки та встановити строк її виготовлення.

8. У доктрині межі касаційного розгляду визначають у вузькому та широкому розуміннях. Кожен із цих підходів є правильним, оскільки у вузькому розумінні суд касаційної інстанції, з огляду на вимоги першого речення ч. 2 ст. 433 КПК, у ході перегляду судових рішень судів попередніх інстанцій обмежений

вимогами касаційної скарги. Однак, встановлення обставин, які покращують становище засудженого або дають підстави ухвалити рішення на користь засуджених, які з касаційними скаргами не зверталися, створює умови для виходу суду касаційної інстанції за межі касаційної скарги, що й складає зміст широкого розуміння меж касаційного розгляду.

Особливістю касаційного розгляду є неможливість погіршення правового становища особи. Цей інститут характеризується такими положеннями: 1) він є однією з основних гарантій дотримання прав засудженого, оскільки особа, звертаючись із касаційною скаргою, розуміє, що її становище не може бути погіршено; 2) у зв'язку з необхідністю застосування закону про більш тяжке кримінальне правопорушення або призначення більш суворого покарання (з підстав, передбачених пунктами 2, 3 ч. 1 ст. 438 КПК), касаційну скаргу має право подати лише прокурор, потерпілий та його представник; 3) касаційні вимоги про погіршення становища засудженого / виправданого, подані поза строком на касаційне оскарження, не підлягають розгляду; 4) суд касаційної інстанції за будь-яких умов не може погіршити становище засудженого / виправданого; 5) він не має права висловлювати позицію про необхідність застосувати закон про більш тяжке кримінальне правопорушення чи суворіше покарання щодо засудженого, відносно якого касаційна скарга не подавалася або подавалася з інших підстав; 6) суд касаційної інстанції не вправі скасувати виправдувальний вирок, ухвалу про закриття кримінального провадження чи про відмову у застосуванні примусових заходів медичного або виховного характеру лише з мотивів істотного порушення прав обвинуваченого або особи, стосовно якої вирішувалося питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру з огляду на положення ч. 3 ст. 438 КПК; 7) він не вправі давати вказівки судам попередніх інстанцій у разі скасування судових рішень.

9. Суд касаційної інстанції ухвалює судові рішення в усній і письмовій формах. Процедурні питання вирішуються ухвалами суду касаційної інстанції та, в разі їх постановлення в усній формі, процесуальною дією, яка фіксує це, є

занесення відповідного запису до журналу судового засідання. Судові рішення за результатами касаційного розгляду по суті ухвалюються у формі постанов і викладаються письмово.

З огляду на різні підходи колегій суддів до структурування судових рішень, доцільно розробити методичні рекомендації, спрямовані на вироблення єдиної структури їх написання у формі як ухвал, так і постанов. Це, з одного боку, полегшить роботу з ними, дозволить представникам юридичної спільноти краще орієнтуватися у прийнятому документі, віднайти правовий висновок щодо застосування конкретної правової норми чи певних правовідносин або відповідь на конкретний довід касаційної скарги, що дозволить уникнути правової невизначеності та сприятиме послідовному формуванню судової практики, а з іншого боку, полегшить сприйняття такого документу тими учасниками провадження, які не є професійними юристами, громадськістю, що сприятиме відновленню довіри до правосуддя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Албул С. В., Дерев'янкін С. Л., Пойзнер О. Б., Поліщук О. В. Кримінальний процес: навч.-метод. посіб. Одеса: ОДУВС, 2014. 266 с.
2. Аленін Ю. П., Аркуша Л. І. та ін. Кримінальний процес: навч. посіб. Одеса: Фенікс, 2020. 582 с.
3. Аленін Ю. П., Волошина В. К. Поняття та система принципів кримінального провадження. *Наукові праці НУ ОЮА*. 2014. Том 14. С. 78–89.
4. Аленін Ю. П., Торбас О. О. Ознаки суддівського розсуду в кримінальному процесі. *Правові новели*. 2020. № 11. С. 275–280.
5. Андропова І. В. Судові рішення у цивільному процесі України: монографія. Одеса: Юридична література, 2018. 372 с.
6. Андрушко П. П., Задоя К. П. Перегляд судових рішень з підстав, передбачених п. 1 ч. 1 ст. 445 Кримінального процесуального кодексу України: проблеми тлумачення змісту повноваження Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2015. № 7 (179). С. 30–38.
7. Банчук О. А., Куйбіда Р. О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства. Київ: Леста, 2005. 116 с.
8. Барабаш Т. М. Проблемні питання етапності досудового розслідування в кримінальному провадженні України. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2013. № 5. С. 115–119.
9. Беднарська В. М. Судове провадження в кримінальному процесі: навч. посіб. Сєвєродонецьк: ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2019. 169 с.
10. Бережанський Г. І. Особливості та розуміння права на справедливий суд. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 3. С. 191–196.
11. Берназюк Я. Вирішення виключної правої проблеми як спосіб забезпечення однакового застосування норм права. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/136144-virishennya-viklyuchnoyi-pravovoyi-problemi->

yak-sposib-zabezpechennya-odnakovogo-zastosuvannya-norm-prava (дата звернення: 14.04.2024).

12. Берназюк Я. Поняття та категорії мотивованості судового рішення як однієї з гарантій дотримання судами принципу верховенства права. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/133015-ponyattya-ta-kriteriyi-motivovanosti-sudovogo-rishennya-yak-odniyei-z-garantiy-dotrimannya-sudami-printsipu-verkhovenstva-prava> (дата звернення: 14.04.2024).

13. Бехруз Х. Н. Порівняльне правознавство: підручник. Одеса: Фенікс, 2009. 464 с.

14. Бежанова А. В. Забезпечення прав учасників кримінального судочинства при використанні інформаційних технологій у режимі відеоконференції. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 3. С. 7–10.

15. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. та ін. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів: ЛьвДУВС, 2019. Ч. 2. 616 с.

16. Блажівський Є. М., Грошевий Ю. М., Дьомін Ю. М. та ін. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків: Право, 2012. Т. 2. 664 с.

17. Бобечко Н. Р. Апеляційне та касаційне провадження у кримінальному судочинстві України: дис. ... док. юрид. наук: 12.00.09. Львів, 2016. 498 с.

18. Бобечко Н. Р. Напрями вдосконалення правової регламентації повноважень суду апеляційної та касаційної інстанції в кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: «Юриспруденція»*. 2015. № 17 том 2. С. 106–110.

19. Бобечко Н. Р. Новели кримінально-процесуального законодавства України в контексті забезпечення єдності судової практики. *Часопис*

Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». 2018. № 1 (17). С. 1–41.

20. Бобечко Н. Р. Поняття, ознаки, значення та класифікація правових позицій Верховного Суду у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 2. С. 170–175.

21. Бобечко Н. Р. Реформування проваджень з формально-юридичної перевірки судових рішень у кримінальному процесі України. *Молодий вчений*. 2016. № 3 (30). С. 455–460.

22. Бобечко Н. Р. Суть, значення та класифікація рішень суду апеляційної та касаційної інстанцій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2016. № 1. Ч. 2. С. 145–153.

23. Бобечко Н. Р., Рафальонт С. Р. Поняття загальних положень судового розгляду кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 2. С. 136–143.

24. Боднар С. В. Рішення адміністративного суду: сутність, особливості, порядок ухвалення і проголошення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2015. 204 с.

25. Бойко О. В. Право на справедливий судовий розгляд у кримінальному судочинстві України: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Київ, 2021. 270 с.

26. Бойко О. В. Публічність кримінального провадження як елемент права на справедливий судовий розгляд. *Генезис держави і права: розвиток загальноєвропейських цінностей*: матеріали загальноакадемічної підсумк. наук.-теорет. конф. (м. Київ, 15 травня 2020 р.). Київ, 2020. С. 15–17.

27. Бонтлаб В. В. Поняття та ознаки міжнародних стандартів цивільного судочинства в умовах сьогодення. *Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право»*. 2015. № 1 (11). С. 1–14.

28. Вакулік О. М. Початок досудового розслідування у кримінальному провадженні: навч. посіб. Київ: Вид-во «Центр учбової літератури», 2015. 184 с.

29. Васильєв С. В. Місце практики Європейського суду з прав людини в цивільному судочинстві України. *Проблеми законності*. 2012. № 120. С. 70–82.
30. Висновок № 11 (2008) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо якості судових рішень. URL: https://court.gov.ua/userfiles/visn_11_2008.pdf (дата звернення: 14.04.2024).
31. Войнарович А. Б. Характерні ознаки кримінального процесу країн континентальної системи права та України: порівняльно-правовий аналіз. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2018. № 51. Том 2. С. 117–122.
32. Волошина В. К., Скрипник Д. О. Щодо правової позиції у постанові Верховного Суду в кримінальному провадженні. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матеріали круглого столу (м. Львів, 11 червня 2021 р.). Львів, 2021. С. 157–159.
33. Габлей Н. Г. Деякі аспекти участі засудженого в касаційному провадженні. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2015. Випуск 2 (8). С. 169–172.
34. Габлей Н. Г. Засуджений як суб'єкт кримінально-процесуальної діяльності за новим КПК України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2013. Випуск 1 (3). С. 280–289.
35. Габлей Н. Г. Права засудженого під час оскарження вироку в касаційному провадженні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2015. № 35. Том 3. С. 94–97.
36. Гаврилюк О. О. Проблемні питання застосування практики Європейського суду з прав людини національними судами. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 4. С. 231–238.
37. Гапотій В. Д. Основні правові системи світу: навч. посіб. Мелітополь: ФОП Однорог Т. В., 2019. 279 с.
38. Гарієвська М. Б. Дискреційні повноваження суду щодо усунення недоліків ухваленого ним рішення. *Приватне право і підприємництво*. 2013. № 12. С. 72–75.

39. Гарський О. Нарадча кімната у кримінальному процесі, як рудимент радянського законодавства. *Я і закон*. URL: <https://yaizakon.com.ua/naradcha-kimnata-u-kriminalnomu-protsesi-yak-rudiment-radyanskogo-zakonodavstva/> (дата звернення: 14.04.2024).

40. Гринюк В. О. Порівняльно-правові аспекти порядку реалізації функції обвинувачення у країнах англо-американської та континентальної правових систем. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 308–312.

41. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. та ін. Кримінальний процес: підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків: Право. 2013. 824 с.

42. Гура О. В. Доступ до правосуддя у практиці Європейського суду з прав людини. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. № 3. С. 163–166.

43. Гуртієва Л. М. Система стадій кримінального провадження України. *Митна справа*. 2015. № 5. С. 99–104.

44. Державні будівельні норми України В.2.2-26:2010 Будинки і споруди. Суди.: затв. Наказом Міністерства регіонального розвитку та будівництва України від 17.05.2010 р. № 175. URL: <https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2017/12/72.1.-DBN-V.2.2-262010.-Skan.-Budinki-i-sporudi.-Sudi.pdf> (дата звернення: 15.08.2023).

45. Довідник із застосування статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). Рада Європи, Європейський суд з прав людини, 2014. 72 с. URL: https://apladm.dn.court.gov.ua/userfiles/dovidnik_st6.pdf (дата звернення: 14.04.2024).

46. Дояр Є. В. До питання про правотворчу природу правових висновків Верховного Суду. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 1. С. 213–217. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/259551/256119> (дата звернення: 14.04.2024).

47. Дробчак Л. В. Упередженість слідчого судді, суду як підстава для відводу в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2018. № 2. Ч. 2. С. 203–211.

48. Євмін А. М. Правова природа касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: «Юриспруденція». 2014. № 9-2. Том 2. С. 99–101.

49. Євмін А. М. Сутність та особливості касаційного оскарження судових рішень у кримінальному провадженні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 6. С. 199–201.

50. Жак А. С. Порівняльно-правовий аналіз джерел (форм) права романо-германської правової системи та англосаксонської правової сім'ї. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 2. С. 97–102.

51. Журок Н. Г. Інститут відводу як процесуальна гарантія встановлення об'єктивної істини судом. *Порівняльно-аналітичне право*. 2018. № 4. С. 415–418.

52. Зайчук О. В., Оніщенко Н. М. Теорія держави і права: академічний курс. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 688 с.

53. Зеленцов О. П. Проблема реалізації засади «розумність строків» у кримінальному процесі: практика Європейського суду з права людини щодо України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 276–280.

54. Іліюпол І. М. Повноваження суду апеляційної інстанції за цивільним процесуальним законодавством України. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2019. № 3. С. 100–113.

55. Інструкція з діловодства Верховного Суду: затв. наказом керівника апарату Верховного Суду від 31.12.2021 р. № 129 (у редакції наказу керівника апарату Верховного Суду від 06.10.2023 р. № 194). URL: https://supreme.court.gov.ua/supreme/pro_sud/pro_aparat_1/instrukcia_z_dilovodstva (дата звернення: 14.04.2024).

56. Інструкція щодо роботи з технічними засобами фіксування судового засідання: затв. наказом Державної судової адміністрації України від 06.06.2022 р. № 156. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0156750-22#Text> (дата звернення: 14.04.2024).

57. Ірха Ю. Б. Сучасні підходи до розуміння поняття «доступ до правосуддя». *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 16 жовтня 2020 р.)*. Київ: Видавництво ВАІТЕ, 2020. С. 26–30.

58. Каланча І. Г. Судове провадження в системі оновленого кримінального процесу України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2016. № 3. С. 110–119.

59. Капліна О. В. Міжнародно-правові стандарти захисту прав потерпілих в кримінальному процесі: інтерпретація і проблеми імплементації в національне законодавство України. *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2004. № 1-2. С. 223–228.

60. Капліна О. В., Карпенко М. О., Маринів В. І., Трофименко В. М. та ін. Кримінальний процес: навч. посіб. для підгот. до іспиту / за заг. ред. О. В. Капліної, О. Г. Шило Харків: Право, 2018. 298 с.

61. Качмар О. Новий суд – нові рішення? *Юридична Газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/noviy-sud--novi-rishennya.html> (дата звернення: 14.04.2024).

62. Кібенко О. Р. Окрема думка судді Верховного Суду – диверсія чи героїчний вчинок? *Юридична Газета online*. 2018. № 34 (636). URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/okrema-dumka-suddi-verhovnogo-sudu--diversiya-chi-geroyichniy-vchinok.html> (дата звернення: 14.04.2024).

63. Кінаш Я. А. Деякі проблемні питання інституту відводу (самовідводу) судді у кримінальному судочинстві України. *Актуальні проблеми вітчизняного права в дослідженнях молодих вчених у світлі євроінтеграційних*

процесів: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. (ДДУВС, 16 травня 2018 р.). Дніпро, 2018. С. 67–69.

64. Книженко О. О. Виключна правова проблема як одна з підстав передачі кримінального провадження на розгляд Великої Палати Верховного Суду. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2018. № 15. С. 137–142.

65. Ковальчук С. О. Процесуальна діяльність сторони захисту у судовому розгляді кримінальної справи касаційним судом. *Правова держава*. 2010. № 12. С. 343–347.

66. Ковальчук С. О. Реалізація учасниками кримінального процесу права подавати нові матеріали у стадіях касаційного провадження та перегляду судових рішень за нововиявленими обставинами. *Правова держава*. 2011. № 13. С. 117–123.

67. Ковбаса Ю. П. Правова характеристика кримінально-процесуального інституту недопущення повороту до гіршого: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2008. 19 с.

68. Колодяжна В. В. Історія формування та сучасний стан романо-германської правової сім'ї. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 1. С. 46–53.

69. Конвенція про захист прав і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 14.04.2024).

70. Конституція України від 28.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 14.04.2024).

71. Коровайко О. І. Окремі питання застосування судом практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 312–316.

72. Король В. В. Судові стадії провадження у кримінальних справах: навч. посіб. Івано-Франківськ: Гостинець, 2006. 240 с.

73. Косович В. Виключна правова проблема та необхідність розвитку права: загальнотеоретичний аналіз. *Право України*. 2020. № 3. С. 218–232.
74. Крет Г. Р. Право на справедливий судовий розгляд як основа для виокремлення міжнародних стандартів справедливого правосуддя у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2019. № 42. Том 1. С. 136–140.
75. Кримінальний процес: підручник / за заг. ред. В. В. Коваленка, Л. Д. Удалової, Д. П. Письменного. Київ: «Центр учбової літератури», 2013. 544 с.
76. Кримінальний процес: підручник. / кер. авт. кол. О. Ф. Кобзар. Т. 2. Дніпро: Ліра ЛТД, 2017. 216 с.
77. Кримінальний процес України: у питаннях і відповідях: навч. посіб. / за заг. ред. Т. Г. Фоміної. Харків: ХНУВС, 2021. 300 с.
78. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 14.04.2024).
79. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ: Юстиніан, 2012. 1224 с.
80. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред. С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків: Одіссей, 2013. 1104 с.
81. Кримінально-процесуальне право України: підручник / заг. ред. Ю. П. Аленін. Х.: ТОВ «Одіссей», 2009. С. 13.
82. Кримінально-процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / заг. ред. В. Т. Маляренка, В. Г. Гончаренка. Київ: Юрисконсульт, 2008. 896 с.
83. Кричун Ю. А., Степанов П. С. Проблемні питання судового провадження. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2015. № 2 (48). С. 41–45.

84. Круковес В. В. Міжнародні стандарти цивільного судочинства: поняття та ознаки. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2020. № 2. Том 31 (70). Ч. 1. С. 90–94.

85. Крушинський С. До питання оформлення процесуальних рішень у кримінальному судочинстві України. *Актуальні проблеми кримінального права, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V всеукр. наук.-практ. конф. (Хмельницький, 25 лютого 2022 р.)*. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2022. 1064 с.

86. Кузнєцова Н. Правова природа рішення Верховного Суду України. *Право України*. 2016. № 7. С. 64–68.

87. Куйбіда Р. О., Сироїд О. І. Посібник із написання судових рішень. Київ: Дрім Арт, 2013. 224 с.

88. Кульчак Л. С. Недопустимість погіршення становища засудженого (виправданого) в стадії касаційного провадження кримінальної справи за кримінальним судочинством України: проблеми теорії і практики. *Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: матеріали XIII регіональної наук.-практ. конф.* Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007 р. С. 538–541.

89. Кучинська О. П. Розумні строки кримінального провадження – одна із гарантій справедливого судочинства. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 44–49.

90. Лазоренко Є. Ю. Генезис повноважень Верховного Суду в кримінальному судочинстві на прикладі України та деяких країн світу. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 9. С. 251–254.

91. Легких В. В. Щодо сутності визначення поняття судового рішення на різних стадіях кримінального провадження. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle> (дата звернення: 11.03.2024).

92. Легких К. В. Кримінальний процесуальний кодекс України: письмове касаційне провадження. *Часопис академії адвокатури України*. 2012. № 3 (16). С. 1–4.
93. Леоненко М. І. Особливості стадійної побудови кримінального провадження за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*. Серія «Юридичні науки». 2013. № 1. Том 26 (65). С. 238–242.
94. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: навч. посіб. Київ: Ваіте, 2014. 280 с.
95. Лобойко М., Глинська Н. Письмове касаційне провадження в кримінальному процесі України. *Право України*. 2018. № 8. С. 139–149.
96. Луспеник Д. Д. Законність, обґрунтованість і справедливість судового рішення – основні чинники авторитету судової влади. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 1 (113). С. 10–12.
97. Луспеник Д. Д. Постановити пріоритети. *Судовий вісник*. 2020. № 11 (175). URL: <https://pravo.ua/articles/postanoviti-prioriteti> (дата звернення: 11.03.2024).
98. Мар'янова С. С. Право на оскарження судових рішень як елемент права на справедливий суд у кримінальному провадженні: правові позиції Європейського суду з прав людини. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17.06.2022 р.). Одеса, 2022. Т. 2 С. 453–456.*
99. Маринів В. І. Перегляд судових рішень у кримінальному процесі України: окремі питання. *Вісник Академії правових наук України*. 2011. № 4. С. 183–192.

100. Маринів В. І. Письмове провадження в судах апеляційної та касаційної інстанцій як засіб спрощення кримінального судочинства. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. № 2. С. 281–286.

101. Маринів В. І. Реалізація засад кримінального судочинства у провадженнях з перегляду судових рішень. *Правова доктрина України: у 5 т.: Харків: Право, 2013. Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми на шляху розвитку / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – 1240 с.*

102. Марочкін О. І. До питання про роль судової практики в регулюванні кримінальної процесуальної діяльності. *Право і суспільство*. 2020. № 5. С. 193–200.

103. Марочкін О. І. Щодо питання мотивування кримінальних процесуальних рішень. *Право і суспільство*. 2017. № 1. С. 252–258.

104. Мілієнко О. Проголошення судових рішень як складова принципу гласності і відкритості адміністративного судочинства. *Jurnalul Juridic Național: Teorie și Practică*. 2016. № 4. С. 70–74.

105. Мірошніченко Т. М., Семенов В. С., Хотенець В. М. Актуальні проблеми поняття, джерел та шляхів реалізації міжнародно-правових стандартів у сфері кримінально-процесуальної діяльності. *Теоретичні та практичні питання реалізації Конституції України: проблеми, досвід, перспективи: матер. наук.-практ. конф.* Харків: Право, 1998. С. 198–200.

106. Молдован А. В. Кримінальний процес: Україна, ФРН, Франція, Англія, США: навч. посіб. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 352 с. URL: <http://radnuk.info/pidrychnuku/protses.html> (дата звернення: 11.03.2024).

107. Моргунова А. Без фахівця не розібратися... *Закон і бізнес*. 2020. № 8 (1462). URL: <https://zib.com.ua/ua/141659.html> (дата звернення: 11.03.2024).

108. Москвич Л. В. Підсилення інституційної незалежності суду в системі. *Проблеми законності*. 2023. № 162. С. 180–195.

109. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України / за редакцією С. В. Ківалова та С. І. Кравченка. Одеса: Фенікс, 2020. 924 с.

110. Науково-практичний коментар Кримінального процесуального кодексу України: у 4 т. / за заг. ред. О. В. Стовби. Харків: Видавнича агенція «Апостиль», 2015. Т. III. 372 с.

111. Ніколенко Л. М. Реалізація європейських стандартів в умовах реформування процесуального законодавства. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 29 жовтня 2021 р.). Чернівці: 2021. 445 с.

112. Нор В., Бобечко Н. Мотивованість судових рішень з питань передачі кримінального провадження на розгляд об'єднаної та Великої палат Верховного Суду та за наслідками касаційного розгляду. *Право України*. 2019. № 9. С. 117–133.

113. Окрема думка (збіжна) суддів до постанови ВП ВС від 31.08.2022 р. у справі № 756/10060/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106205018> (дата звернення: 14.04.2024).

114. Окрема думка судді до постанови ККС ВС від 20.09.2018 р. у справі № 182/6856/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76812026> (дата звернення: 14.04.2024).

115. Окрема думка судді до постанови ККС ВС від 25.10.2022 р. у справі № 303/3224/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107050554> (дата звернення: 14.04.2024).

116. Окрема думка судді до постанови ОП ККС ВС від 27.05.2019 р. у справі № 461/1434/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82218057> (дата звернення: 14.04.2024).

117. Окрема думка судді до ухвали ККС ВС від 01.11.2018 р. у справі № 200/20048/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78011328> (дата звернення: 14.04.2024).

118. Окрема думка судді до ухвали ККС ВС від 09.07.2020 р. у справі № 522/20835/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90458861> (дата звернення: 14.04.2024).

119. Окрема думка суддів до ухвали ВП ВС від 09.06.2022 р. у справі № 947/10464/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105624093> (дата звернення: 14.04.2024).

120. Окрема думка суддів до ухвали ВП ВС від 06.10.2022 р. у справі № 369/13131/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106940569> (дата звернення: 14.04.2024).

121. Омельченко О., Ребезюк В. Сучасні проблем охорони прав і свобод учасників кримінального провадження на стадії судового розгляду. *Слово Національної школи суддів України*. 2019. № 4 (29). С. 71–82.

122. Панкратова В. О. Вимоги до судового рішення, що впливають із принципу правової визначеності: практика Європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2019. № 2. С. 242–247.

123. Паскар А. Л. Європейські стандарти правосуддя. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: матер. V міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 29 жовтня 2021 р.). Чернівці, 2021. 445 с.

124. Пастернак В. М. Європейські стандарти адміністративного судочинства. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 106–112.

125. Пилипенко С. В. Щодо класифікації ухвал суду у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2020. № 2. С. 220–224.

126. Положення про Науково-консультативну раду при Верховному Суді: затв. Постановою Пленуму Верховного Суду від 02.02.2018 р. № 1. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0001780-18> (дата звернення: 14.04.2024).

127. Положення про управління підтримання публічного обвинувачення в суді Офісу Генерального прокурора: затв. наказом Генерального прокурора від 30.01.2020 р. № 56 зі змінами внесеними згідно із наказами від 01.07.2020 р. № 308, від 03.08.2020 р. № 355, від 26.02.2021 р. № 52, від 05.11.2021 р. № 346,

від 12.05.2023 р. № 125. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/polozhennya-pro-samostijni-strukturni-pidrozdili> (дата звернення: 14.04.2024).

128. Помазанов А. В. Касаційний перегляд судових рішень у цивільному процесі України: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Київ, 2019. 252 с.

129. Поповський Д. П. Застосування суддівського розсуду в країнах романо-германської правової сім'ї. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2014. № 10-1. Том 1. С. 15–19.

130. Порядок ведення Єдиного державного реєстру судових рішень: затв. Рішенням Вищої ради правосуддя від 19.04.2018 р. № 1200/0/15-18 (з наступними змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1200910-18#Text> (дата звернення: 14.04.2024).

131. Посібник зі статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. 2019. Ч. 1. 65 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/96a0f2399c11b6f75587_file.pdf (дата звернення: 14.04.2024).

132. Посібник із статті 6 Європейської конвенції з прав людини. Право на справедливий суд (кримінально-процесуальний аспект). 2019. 133 с. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_6_criminal_UKR (дата звернення: 14.04.2024).

133. Постанова ВП ВС від 12.09.2018 р. у справі № 523/6472/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76947335> (дата звернення: 14.04.2024).

134. Постанова ВП ВС від 17.06.2020 р. у справі № 598/1781/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89977787> (дата звернення: 14.04.2024).

135. Постанова ККС ВС від 01.02.2018 р. у справі № 522/18427/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72073986> (дата звернення: 14.04.2024).

136. Постанова ККС ВС від 01.03.2018 р. у справі № 398/5735/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72561227> (дата звернення: 14.04.2024).

137. Постанова ККС ВС від 01.07.2021 р. у справі № 464/8040/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98146687> (дата звернення: 14.04.2024).
138. Постанова ККС ВС від 01.02.2022 р. у справі № 644/642/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102941437> (дата звернення: 14.04.2024).
139. Постанова ККС ВС від 02.11.2022 р. у справі № 346/5879/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107140830> (дата звернення: 14.04.2024).
140. Постанова ККС ВС від 03.06.2020 р. у справі № 722/28/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89763057> (дата звернення: 14.04.2024).
141. Постанова ККС ВС від 03.10.2019 р. у справі № 709/1173/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84814495> (дата звернення: 14.04.2024).
142. Постанова ККС ВС від 03.12.2019 р. у справі № 235/2266/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86275934> (дата звернення: 14.04.2024).
143. Постанова ККС ВС від 03.12.2019 р. у справі № 601/1141/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86505686> (дата звернення: 14.04.2024).
144. Постанова ККС ВС від 04.03.2020 р. у справі № 464/6797/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88168806> (дата звернення: 14.04.2024).
145. Постанова ККС ВС від 04.10.2021 р. у справі № 572/2642/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100359284> (дата звернення: 14.04.2024).
146. Постанова ККС ВС від 05.01.2022 р. у справі № 484/789/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102463535> (дата звернення: 14.04.2024).
147. Постанова ККС ВС від 05.06.2023 р. у справі № 638/16352/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111403379> (дата звернення: 14.04.2024).
148. Постанова ККС ВС від 05.06.2023 р. у справі № 587/241/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111524547> (дата звернення: 14.04.2024).
149. Постанова ККС ВС від 05.07.2023 р. у справі № 676/3774/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112117917> (дата звернення: 14.04.2024).
150. Постанова ККС ВС від 05.12.2019 р. у справі № 466/10294/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86241459> (дата звернення: 14.04.2024).

151. Постанова ККС ВС від 05.12.2023 р. у справі № 286/330/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115546232> (дата звернення: 14.04.2024).
152. Постанова ККС ВС від 07.04.2021 р. у справі № 161/11247/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208169> (дата звернення: 14.04.2024).
153. Постанова ККС ВС від 07.06.2022 р. у справі № 759/1458/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104748417> (дата звернення: 14.04.2024).
154. Постанова ККС ВС від 07.02.2024 р. у справі № 331/1975/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116955618> (дата звернення: 14.04.2024).
155. Постанова ККС ВС від 08.04.2021 р. у справі № 573/2028/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96208231> (дата звернення: 14.04.2024).
156. Постанова ККС ВС від 08.02.2023 р. у справі № 368/1200/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930549> (дата звернення: 14.04.2024).
157. Постанова ККС ВС від 08.02.2024 р. у справі № 742/1511/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116984961> (дата звернення: 14.04.2024).
158. Постанова ККС ВС від 08.11.2022 р. у справі № 759/12492/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107251761> (дата звернення: 14.04.2024).
159. Постанова ККС ВС від 09.04.2020 р. у справі № 725/2875/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88692510> (дата звернення: 14.04.2024).
160. Постанова ККС ВС від 09.12.2021 р. у справі № 739/2200/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102267507> (дата звернення: 14.04.2024).
161. Постанова ККС ВС від 10.02.2021 р. у справі № 509/3795/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94874077> (дата звернення: 14.04.2024).
162. Постанова ККС ВС від 10.08.2022 р. у справі № 688/1415/19 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105726356> (дата звернення: 14.04.2024).
163. Постанова ККС ВС від 11.12.2019 р. у справі № 569/12302/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86401048> (дата звернення: 14.04.2024).
164. Постанова ККС ВС від 12.03.2019 р. у справі № 127/2548/17. URL: [URL: https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521833](https://reyestr.court.gov.ua/Review/80521833) (дата звернення: 14.04.2024).

165. Постанова ККС ВС від 12.02.2020 р. у справі № 208/2539/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87672507> (дата звернення: 14.04.2024).
166. Постанова ККС ВС від 12.01.2022 р. у справі № 712/15990/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102563165> (дата звернення: 14.04.2024).
167. Постанова ККС ВС від 12.07.2023 р. у справі № 446/837/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112227892> (дата звернення: 14.04.2024).
168. Постанова ККС ВС від 12.10.2022 р. у справі № 371/1351/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788102> (дата звернення: 14.04.2024).
169. Постанова ККС ВС від 13.02.2019 р. у справі № 130/1001/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79957847> (дата звернення: 14.04.2024).
170. Постанова ККС ВС від 13.03.2023 р. у справі № 275/191/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109592852> (дата звернення: 14.04.2024).
171. Постанова ККС ВС від 13.06.2023 р. у справі № 225/127/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111614175> (дата звернення: 14.04.2024).
172. Постанова ККС ВС від 14.09.2021 р. у справі № 127/25037/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99861342> (дата звернення: 14.04.2024).
173. Постанова ККС ВС від 14.09.2022 р. у справі № 577/2755/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106315595> (дата звернення: 14.04.2024).
174. Постанова ККС ВС від 15.01.2020 р. у справі № 233/2036/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87000867> (дата звернення: 14.04.2024).
175. Постанова ККС ВС від 15.09.2020 р. у справі № 394/329/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91753179> (дата звернення: 14.04.2024).
176. Постанова ККС ВС від 15.09.2022 р. у справі № 501/2729/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106315573> (дата звернення: 14.04.2024).
177. Постанова ККС ВС від 15.11.2018 р. у справі № 676/3047/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78267985> (дата звернення: 14.04.2024).
178. Постанова ККС ВС від 15.12.2020 р. у справі № 310/9058/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93749916> (дата звернення: 14.04.2024).

179. Постанова ККС ВС від 15.12.2021 р. у справі № 483/911/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101990816> (дата звернення: 14.04.2024).
180. Постанова ККС ВС від 16.02.2024 р. у справі № 331/1400/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117105951> (дата звернення: 14.04.2024).
181. Постанова ККС ВС від 17.05.2018 р. у справі № 521/13303/13-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74188457> (дата звернення: 14.04.2024).
182. Постанова ККС ВС від 17.09.2019 р. у справі № 277/599/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84481833> (дата звернення: 14.04.2024).
183. Постанова ККС ВС від 17.03.2020 р. у справі № 363/4792/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88425634> (дата звернення: 14.04.2024).
184. Постанова ККС ВС від 18.09.2018 р. у справі № 752/4026/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76649345> (дата звернення: 14.04.2024).
185. Постанова ККС ВС від 18.02.2019 р. у справі № 592/1964/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80112253> (дата звернення: 14.04.2024).
186. Постанова ККС ВС від 18.01.2022 р. у справі № 734/16/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102812349> (дата звернення: 14.04.2024).
187. Постанова ККС ВС від 19.07.2023 р. у справі № 286/1005/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112370189> (дата звернення: 14.04.2024).
188. Постанова ККС ВС від 20.11.2018 р. у справі № 715/19/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/78111145> (дата звернення: 14.04.2024).
189. Постанова ККС ВС від 21.02.2019 р. у справі № 676/2646/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80080001> (дата звернення: 14.04.2024).
190. Постанова ККС ВС від 21.02.2023 р. у справі № 448/911/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109242109> (дата звернення: 14.04.2024).
191. Постанова ККС ВС від 22.02.2018 р. у справі № 357/12308/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72460326> (дата звернення: 14.04.2024).
192. Постанова ККС ВС від 22.05.2018 р. у справі № 740/1347/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74440195> (дата звернення: 14.04.2024).

193. Постанова ККС ВС від 22.02.2024 р. у справі № 688/3517/16-к URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117340518> (дата звернення: 14.04.2024).
194. Постанова ККС ВС від 23.11.2022 р. у справі № 373/108/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107556900> (дата звернення: 14.04.2024).
195. Постанова ККС ВС від 23.11.2023 р. у справі № 577/5414/17-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115283199> (дата звернення: 14.04.2024).
196. Постанова ККС ВС від 25.03.2020 р. у справі № 757/5607/19-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88495522> (дата звернення: 14.04.2024).
197. Постанова ККС ВС від 25.05.2021 р. у справі № 164/1940/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97352681> (дата звернення: 14.04.2024).
198. Постанова ККС ВС від 25.05.2022 р. у справі № 755/20668/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104517179> (дата звернення: 14.04.2024).
199. Постанова ККС ВС від 25.01.2023 р. у справі № 565/1154/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108654532> (дата звернення: 14.04.2024).
200. Постанова ККС ВС від 26.01.2022 р. у справі № 757/21961/21-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102812379> (дата звернення: 14.04.2024).
201. Постанова ККС ВС від 26.07.2023 р. у справі № 234/17282/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112545999> (дата звернення: 14.04.2024).
202. Постанова ККС ВС від 27.04.2020 р. у справі № 202/3571/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89082987> (дата звернення: 14.04.2024).
203. Постанова ККС ВС від 27.04.2023 р. у справі № 617/1605/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/110569339> (дата звернення: 14.04.2024).
204. Постанова ККС ВС від 27.02.2024 р. у справі № 307/1422/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/117340612> (дата звернення: 14.04.2024).
205. Постанова ККС ВС від 28.01.2020 р. у справі № 743/977/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87365805> (дата звернення: 14.04.2024).
206. Постанова ККС ВС від 28.09.2021 р. у справі № 525/897/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100063307> (дата звернення: 14.04.2024).

207. Постанова ККС ВС від 29.03.2021 р. у справі № 389/1709/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95983057> (дата звернення: 14.04.2024).
208. Постанова ККС ВС від 29.10.2020 р. у справі № 184/2112/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92602252> (дата звернення: 14.04.2024).
209. Постанова ККС ВС від 29.11.2021 р. у справі № 264/6844/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98728757> (дата звернення: 14.04.2024).
210. Постанова ККС ВС від 29.11.2023 р. у справі № 673/749/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115476506> (дата звернення: 14.04.2024).
211. Постанова ККС ВС від 31.05.2018 р. у справі № 636/687/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74506086> (дата звернення: 14.04.2024).
212. Постанова ККС ВС від 31.05.2022 р. у справі № 554/6666/17 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104644781> (дата звернення: 14.04.2024).
213. Постанова ККС ВС від 31.05.2023 р. у справі № 727/6826/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111279161> (дата звернення: 14.04.2024).
214. Постанова ККС ВС від 31.01.2024 р. у справі № 462/558/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116799158> (дата звернення: 14.04.2024).
215. Постанова ККС ВС від 31.01.2024 р. у справі № 339/282/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116799198> (дата звернення: 14.04.2024).
216. Постанова ОП ККС ВС від 18.11.2019 р. у справі № 367/3068/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86035067> (дата звернення: 14.04.2024).
217. Постанова ОП ККС ВС від 22.02.2021 р. у справі № 481/1754/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139631> (дата звернення: 14.04.2024).
218. Постанова ОП ККС ВС від 14.02.2022 р. у справі № 477/426/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103525190> (дата звернення: 14.04.2024).
219. Постанова ОП ККС ВС від 19.09.2022 р. у справі № 521/12324/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106426687> (дата звернення: 14.04.2024).
220. Пошва Б. М. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини і питання вдосконалення кримінального судочинства в Україні щодо

захисту права на свободу та особисту недоторканість. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1 (5). С. 6–39.

221. Пояснювальна записка від 23.03.2017 р. до проекту Закону України від 03.10.2017 р. «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511%20=%2061415 (дата звернення: 14.04.2024).

222. Практичний посібник зі статті 6. Цивільна частина. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_6_UKR.pdf (дата звернення: 14.04.2024).

223. Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 03.10.2017 р. № 2147-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147a-19#n291> (дата звернення: 14.04.2024).

224. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 14.04.2024).

225. Прокопенко О. Б. Право на справедливий суд: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10. Харків, 2011. 20 с.

226. Прохоров П. А. Порядок ухвалення судових рішень у цивільному процесі України: дис. ... д-ра філософії: 081 – Право. Одеса, 2021. 234 с.

227. Рішення ЄСПЛ від 09.11.2006 р. у справі «Білуха проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_27 (дата звернення: 14.04.2024).

228. Рішення ЄСПЛ від 06.12.2018 р. у справі «Вега та інші проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c93 (дата звернення: 14.04.2024).

229. Рішення ЄСПЛ від 12.03.2009 р. у справі «Вергельський проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_460 (дата звернення: 14.04.2024).

230. Рішення ЄСПЛ від 21.02.1975 р. у справі «Голдер проти Сполученого Королівства». URL: <https://www.lawtrend.org/wp-content/uploads/2014/03/Golder-v1.-United-Kingdom.pdf> (дата звернення: 14.04.2024).

231. Рішення ЄСПЛ від 14.12.2017 р. у справі «Гриб проти України». URL: <https://minjust.gov.ua/files/general/2023/03/23/20230323125151-74.pdf> (дата звернення: 14.04.2024).

232. Рішення ЄСПЛ від 28.10.2021 р. у справі «Дамбе та інші проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h38#Text (дата звернення: 14.04.2024).

233. Рішення ЄСПЛ від 21.10.2010 р. у справі «Жук проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_659 (дата звернення: 14.04.2024).

234. Рішення ЄСПЛ від 21.07.2011 р. у справі «Коробов проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_790 (дата звернення: 14.04.2024).

235. Рішення ЄСПЛ від 22.09.2022 р. у справі «Леонідов проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h52 (дата звернення: 14.04.2024).

236. Рішення ЄСПЛ від 30.03.2004 р. у справі «Меріт проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_110#Text (дата звернення: 14.04.2024).

237. Рішення ЄСПЛ від 29.03.2018 р. у справі «Рашитов та інші проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c67#Text (дата звернення: 14.04.2024).

238. Рішення ЄСПЛ від 06.09.2005 р. у справі «Салов проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_428 (дата звернення: 14.04.2024).

239. Рішення ЄСПЛ від 06.01.2023 р. у справі «Суслов та Батікян проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_i26 (дата звернення: 14.04.2024).

240. Рішення ЄСПЛ від 01.06.2017 р. у справі «Шабельник проти України» (№ 2)». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_c48 (дата звернення: 14.04.2024).

241. Рішення ЄСПЛ від 10.12.2009 р. у справі «Шагін проти України». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_612 (дата звернення: 14.04.2024).

242. Рішення КСУ від 11.12.2007 р. № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va11p710-07> (дата звернення: 14.04.2024).

243. Рішення КСУ від 25.04.2012 р. № 11-рп/2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-12> (дата звернення: 14.04.2024).

244. Рішення КСУ № від 27.10.1999 р. 9-рп/99. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99> (дата звернення: 14.04.2024).

245. Романюк Я. Практична необхідність. *Судовий вісник*. № 11 (175). URL: <https://pravo.ua/articles/praktichna-neobhidnist/> (дата звернення: 14.04.2024).

246. Романюк Я. Роль ВСУ в забезпеченні принципу правової визначеності. *Слово Національної школи суддів*. 2013. № 3 (4). С. 6-13.

247. Руденко Л. Д. Щодо механізму судового тлумачення у господарському процесі. *Реформування правової системи в контексті євроінтеграційних процесів*: матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф. (Суми, 21-22 травня 2020 р.). Суми: СумДУ, 2020. Ч. 1. С. 244–248.

248. Сакара Н. Ю. Проблема доступності правосуддя у цивільних справах: монографія. Харків: Право, 2010. 256 с.

249. Сенік Т. Б. Відкладення судового розгляду у кримінальному провадженні. *Юридичний вісник*. 2018. № 2 (47). с. 182–186.

250. Сімонович Д. В. Європейські стандарти забезпечення прав людини у досудових стадіях кримінального процесу України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2011. 20 с.

251. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підручник. Харків: Консум, 2000. 656 с.

252. Скоковська Я. П. Визначення меж касаційного розгляду з огляду на положення КПК України та судову практику. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: Юридика, 2023. Т. 2. С. 361–365.

253. Скоковська Я. П. Загальний порядок касаційного розгляду: теоретико-правова характеристика. *Правовий часопис Донбасу*. 2022 р. № 4. С. 185–190.

254. Скоковська Я. П. Зміст та структура постанови як судового рішення у кримінальному судочинстві. *Наше право*. 2024. № 1. С. 182–188.

255. Скоковська Я. П. Письмове касаційне провадження: проблеми правозастосування. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності*: матеріали міжнар. наук.-практ. конференції, присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 191–195.

256. Скоковська Я. П. Підготовка касаційного розгляду у кримінальному провадженні: нормативно-правове регулювання та практика здійснення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 65–71.

257. Скоковська Я. П. Підстави для скасування або зміни судових рішень судом касаційної інстанції: теоретико-практичний аспект. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. Том XXXIII. С. 86–94.

258. Скоковська Я. П. Підстави повернення Великою Палатою Верховного Суду кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів (палати, Об'єднаної палати) Касаційного кримінального суду. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя*

Одеської школи права): у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.). Одеса: Гельветика, 2022. Т. 2. С. 462–465.

259. Скоковська Я. П. Підстави повернення Об'єднаною палатою кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів судової палати Касаційного кримінального суду. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах розвитку цифрових технологій*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 28 березня 2022 р.). Чернівці, 2022. С. 341–345.

260. Скоковська Я. П. Поняття касаційного розгляду та його місце у структурі стадії провадження у суді касаційної інстанції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 171–175. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v6_2023/32.pdf.

261. Скоковська Я. П. Порядок отримання наукових висновків Науково-консультативної ради при Верховному Суді та їх роль у формуванні правових висновків Верховного Суду. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: Матеріали Круглого столу (23 вересня 2022 р.). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 228–231.

262. Скоковська Я. П. Ухвала про закінчення підготовки і призначення касаційного розгляду у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези V Всеукраїнської наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 824–827.

263. Скрипник Д. О. Поняття та особливі ознаки правових позицій Верховного Суду в кримінальному провадженні. *Публічне право*. 2020. № 4 (40). С. 125–131.

264. Скрипнюк О. В. Права та свободи людини і громадянина: міжнародні стандарти, національна практика і проблеми їх конституційної модернізації в Україні. *Проблеми законності*. 2014. № 125. С. 56–63.

265. Скупінський О. В. Право на справедливий суд крізь призму рішень ЄСПЛ. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2019. № 2 (38). С. 170–180.

266. Співпадаюча окрема думка судді до постанови ККС ВС від 06.06.2018 р. у справі № 180/746/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74630387> (дата звернення: 14.04.2024).

267. Сподарик М. Б. Енциклопедія сучасної України / ред. кол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк та ін. Київ: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2022. URL: <https://esu.com.ua/article-76180> (дата звернення: 14.04.2024).

268. Стратегія реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки: схвалена Указом Президента України від 20.05.2015 р. № 276/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/276/2015#Text> (дата звернення: 14.04.2024).

269. Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: затв. Указом Президента України від 11.06.2021 р. № 231/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text> (дата звернення: 14.04.2024).

270. Тайлієва Х. Р. Судові рішення у кримінальному процесі.: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 211 с.

271. Теремецький В. І. Процесуальна природа заперечень на апеляцію в кримінальному судочинстві України. *Юридична Україна*. 2005. № 7. С. 83–90.

272. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина: підручник. Київ: Алерта, 2021. 458 с.

273. Тимошенко О. А. Межі розгляду судом справи в касаційному провадженні в цивільному судочинстві України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 4. С. 238–242.

274. Ткачук О. С. Класифікація елементів права на справедливий суд: націрнальна теорія та практика Європейського Суду з прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2016. № 1. С. 71–77.

275. Торбас О. О. Способи реалізації суддівського розсуду в кримінальному процесі України. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 1 (30). С. 209–212.

276. Трегубов Е. Л. Право на справедливий суд в практиці європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2010. № 1. С. 358–363.

277. Тужеляк Н. Європейський досвід. *Юридична газета*. № 22-23 (468-469) від 12.06.2015 р. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/evropeyskiy-dosvid.html> (дата звернення: 14.04.2024).

278. Уваров В. Г. Реформування інституту запобіжних заходів у контексті міжнародних стандартів. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 47–52.

279. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та ЄС, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 14.04.2024).

280. Удалова Л. Д., Макаров М. А., Азаров Ю. І., Заїка С. О., Кубарєва О. В., Римарчук О. В., Рожнова В. В., Савицький Д. О., Форостяний А. В., Хабло О. Ю. Кримінальний процес України у питаннях і відповідях: навч. посіб. Київ, 2020. 497 с.

281. Уркевич В., Шумило М. Наука, право та Верховний Суд: які існують лінії перетинання. *Юридична Газета online*. URL: <https://yur-gazeta.com/publications/practice/inshe/nauka-pravo-ta-verhovniy-sud-yaki-isnuuyut-liniyi-peretinannya.html> (дата звернення: 14.04.2024).

282. Ухвала ВП ВС від 03.03.2020 р. у справі № 480/100/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88048399> (дата звернення: 14.04.2024).

283. Ухвала ВП ВС від 06.10.2021 р. у справі № 554/690/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100259274> (дата звернення: 14.04.2024).
284. Ухвала ВП ВС від 07.07.2021 р. у справі № 727/2022/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98266214> (дата звернення: 14.04.2024).
285. Ухвала ВП ВС від 08.09.2021 р. у справі № 369/10141/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99648446> (дата звернення: 14.04.2024).
286. Ухвала ВП ВС від 09.09.2020 р. у справі № 522/20835/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91555168> (дата звернення: 14.04.2024).
287. Ухвала ВП ВС від 10.11.2021 р. у справі № 129/499/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101029263> (дата звернення: 14.04.2024).
288. Ухвала ВП ВС від 11.09.2018 р. у справі № 738/1482/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76441901> (дата звернення: 14.04.2024).
289. Ухвала ВП ВС від 14.05.2019 р. у справі № 465/4621/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81753336> (дата звернення: 14.04.2024).
290. Ухвала ВП ВС від 16.05.2019 р. у справі № 288/1158/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81796791> (дата звернення: 14.04.2024).
291. Ухвала ВП ВС від 17.04.2018 р. номер справи не визначений. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73469582> (дата звернення: 14.04.2024).
292. Ухвала ВП ВС від 19.11.2019 р. у справі № 242/3982/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85806569> (дата звернення: 14.04.2024).
293. Ухвала ВП ВС від 20.05.2019 р. у справі № 128/2455/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81935332> (дата звернення: 14.04.2024).
294. Ухвала ВП ВС від 20.07.2022 р. у справі № 451/1340/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105423476> (дата звернення: 14.04.2024).
295. Ухвала ВП ВС від 20.12.2021 р. у справі № 1-20/2003. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102342541> (дата звернення: 14.04.2024).
296. Ухвала ВП ВС від 25.05.2023 р. у справі № 722/594/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111460562> (дата звернення: 14.04.2024).

297. Ухвала ВП ВС від 31.10.2019 р. у справі № 366/3067/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85415060> (дата звернення: 14.04.2024).
298. Ухвала ККС ВС від 01.02.2019 р. у справі № 524/10551/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79684863> (дата звернення: 14.04.2024).
299. Ухвала ККС ВС від 01.02.2022 р. у справі № 331/2230/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102892523> (дата звернення: 14.04.2024).
300. Ухвала ККС ВС від 02.03.2021 р. у справі № 206/1151/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95315875> (дата звернення: 14.04.2024).
301. Ухвала ККС ВС від 02.04.2024 р. у справі № 707/1703/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118071579> (дата звернення: 14.04.2024).
302. Ухвала ККС ВС від 03.01.2023 р. у справі № 688/819/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108239032> (дата звернення: 14.04.2024).
303. Ухвала ККС ВС від 03.02.2020 р. у справі № 456/1917/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87393355> (дата звернення: 14.04.2024).
304. Ухвала ККС ВС від 03.05.2022 р. у справі № 442/125/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104165385> (дата звернення: 14.04.2024).
305. Ухвала ККС ВС від 03.06.2022 р. у справі № 753/5462/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104635335> (дата звернення: 14.04.2024).
306. Ухвала ККС ВС від 03.10.2019 р. у справі № 0306/7567/12. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84899211> (дата звернення: 14.04.2024).
307. Ухвала ККС ВС від 04.01.2022 р. у справі № 728/1614/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102419233> (дата звернення: 14.04.2024).
308. Ухвала ККС ВС від 05.06.2018 р. у справі № 523/6472/14-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74838889> (дата звернення: 14.04.2024).
309. Ухвала ККС ВС від 06.07.2023 р. у справі № 759/14178/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/112030601> (дата звернення: 14.04.2024).
310. Ухвала ККС ВС від 06.10.2022 р. у справі № 507/1603/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106637670> (дата звернення: 14.04.2024).

311. Ухвала ККС ВС від 07.02.2022 р. у справі № 167/716/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102999858> (дата звернення: 14.04.2024).
312. Ухвала ККС ВС від 07.02.2023 р. у справі № 199/2395/17-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108893196> (дата звернення: 14.04.2024).
313. Ухвала ККС ВС від 07.03.2023 р. у справі № 755/8970/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109395466> (дата звернення: 14.04.2024).
314. Ухвала ККС ВС від 07.07.2022 р. у справі № 552/3764/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105139872> (дата звернення: 14.04.2024).
315. Ухвала ККС ВС від 08.02.2021 р. у справі № 573/1369/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/94737942> (дата звернення: 14.04.2024).
316. Ухвала ККС ВС від 08.02.2022 р. у справі № 640/3033/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104896962> (дата звернення: 14.04.2024).
317. Ухвала ККС ВС від 08.08.2019 р. у справі № 202/4467/14-к). URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83846658> (дата звернення: 14.04.2024).
318. Ухвала ККС ВС від 09.02.2023 р. у справі № 701/119/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108930592> (дата звернення: 14.04.2024).
319. Ухвала ККС ВС від 10.02.2022 р. у справі № 201/15/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103133015> (дата звернення: 14.04.2024).
320. Ухвала ККС ВС від 10.03.2020 р. у справі № 233/514/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/88103302> (дата звернення: 14.04.2024).
321. Ухвала ККС ВС від 10.05.2022 р. у справі № 216/7103/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104232666> (дата звернення: 14.04.2024).
322. Ухвала ККС ВС від 10.07.2018 р. у справі № 1677/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/75287035> (дата звернення: 14.04.2024).
323. Ухвала ККС ВС від 11.05.2022 р. у справі № 757/38626/17-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104283001> (дата звернення: 14.04.2024).
324. Ухвала ККС ВС від 12.02.2018 р. у справі № 359/9855/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/72199286> (дата звернення: 14.04.2024).

325. Ухвала ККС ВС від 12.03.2019 р. у справі № 135/822/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81107613> (дата звернення: 14.04.2024).
326. Ухвала ККС ВС від 12.09.2019 р. у справі № 743/33/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84211638> (дата звернення: 14.04.2024).
327. Ухвала ККС ВС від 12.10.2021 року у справі № 344//2995/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101138484> (дата звернення: 14.04.2024).
328. Ухвала ККС ВС від 12.12.2019 р. у справі № 184/1727/170. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86333834> (дата звернення: 14.04.2024).
329. Ухвала ККС ВС від 13.09.2021 р. у справі № 521/15375/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99556384> (дата звернення: 14.04.2024).
330. Ухвала ККС ВС від 13.09.2021 р. у справі № 402/581/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99556615> (дата звернення: 14.04.2024).
331. Ухвала ККС ВС від 14.04.2022 р. у справі № 215/3493/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103963416> (дата звернення: 14.04.2024).
332. Ухвала ККС ВС від 14.06.2018 р. у справі № 145/972/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/74747685> (дата звернення: 14.04.2024).
333. Ухвала ККС ВС від 14.10.2022 р. у справі № 398/5/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106788103> (дата звернення: 14.04.2024).
334. Ухвала ККС ВС від 15.09.2022 р. у справі № 463/11055/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106280444> (дата звернення: 14.04.2024).
335. Ухвала ККС ВС від 15.11.2021 р. у справі № 699/434/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101100309> (дата звернення: 14.04.2024).
336. Ухвала ККС ВС від 16.02.2022 р. у справі № 947/10464/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086265> (дата звернення: 14.04.2024).
337. Ухвала ККС ВС від 16.02.2022 р. у справі № 456/3464/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103320357> (дата звернення: 14.04.2024).
338. Ухвала ККС ВС від 16.02.2023 р. у справі № 648/3138/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109046222> (дата звернення: 14.04.2024).

339. Ухвала ККС ВС від 16.06.2022 р. у справі № 161/16350/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104794292> (дата звернення: 14.04.2024).
340. Ухвала ККС ВС від 16.06.2022 р. у справі № 757/16624/20-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104794291> (дата звернення: 14.04.2024).
341. Ухвала ККС ВС від 16.10.2019 р. у справі № 567/132/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85009250> (дата звернення: 14.04.2024).
342. Ухвала ККС ВС від 16.11.2021 р. у справі № 740/5917/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101138458> (дата звернення: 14.04.2024).
343. Ухвала ККС ВС від 17.02.2022 р. у справі № 362/6115/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104282978> (дата звернення: 14.04.2024).
344. Ухвала ККС ВС від 17.04.2018 р. у справі № 572/1493/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73728127> (дата звернення: 14.04.2024).
345. Ухвала ККС ВС від 17.04.2019 р. у справі № 161/20481/14. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81360685> (дата звернення: 14.04.2024).
346. Ухвала ККС ВС від 17.05.2022 р. у справі № 335/320/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104539596> (дата звернення: 14.04.2024).
347. Ухвала ККС ВС від 17.11.2020 р. у справі № 318/2199/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/92902784> (дата звернення: 14.04.2024).
348. Ухвала ККС ВС від 18.07.2023 р. у справі № 304/1035/20. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/112345172> (дата звернення: 14.04.2024).
349. Ухвала ККС ВС від 19.10.2022 р. у справі № 185/1798/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106868891> (дата звернення: 14.04.2024).
350. Ухвала ККС ВС від 20.02.2023 р. у справі № 733/859/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109075089> (дата звернення: 14.04.2024).
351. Ухвала ККС ВС від 20.12.2021 р. у справі № 991/3440/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102149774> (дата звернення: 14.04.2024).
352. Ухвала ККС ВС від 21.05.2019 р., № справи не визначено. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82001755> (дата звернення: 14.04.2024).

353. Ухвала ККС ВС від 21.09.2022 р. у справі № 192/1576/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106404285> (дата звернення: 14.04.2024).
354. Ухвала ККС ВС від 22.10.2019 р. у справі № 539/546/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/85111508> (дата звернення: 14.04.2024).
355. Ухвала ККС ВС від 23.02.2022 р. у справі № 385/1759/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104086294> (дата звернення: 14.04.2024).
356. Ухвала ККС ВС від 23.06.2022 р. у справі № 161/2951/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104957500> (дата звернення: 14.04.2024).
357. Ухвала ККС ВС від 23.07.2020 р. у справі № 355/815/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90563190> (дата звернення: 14.04.2024).
358. Ухвала ККС ВС від 23.09.2021 р. у справі № 415/2182/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99861343> (дата звернення: 14.04.2024).
359. Ухвала ККС ВС від 23.12.2019 р. у справі № 752/6325/16-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86566079> (дата звернення: 14.04.2024).
360. Ухвала ККС ВС від 24.01.2023 р. у справі № 605/515/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108628265> (дата звернення: 14.04.2024).
361. Ухвала ККС ВС від 25.02.2019 р. у справі № 204/173/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80112249> (дата звернення: 14.04.2024).
362. Ухвала ККС ВС від 25.02.2021 р. у справі № 751/9003/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/95139530> (дата звернення: 14.04.2024).
363. Ухвала ККС ВС від 25.05.2022 р. у справі № 442/4524/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104477407> (дата звернення: 14.04.2024).
364. Ухвала ККС ВС від 25.05.2023 р. у справі № 01-57/08. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111160032> (дата звернення: 14.04.2024).
365. Ухвала ККС ВС від 25.08.2021 р. у справі № 369/10141/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99277959> (дата звернення: 14.04.2024).
366. Ухвала ККС ВС від 26.03.2019 р. у справі № 757/4694/18-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/80751661> (дата звернення: 14.04.2024).

367. Ухвала ККС ВС від 26.09.2023 р. у справі № 179/541/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113722487> (дата звернення: 14.04.2024).
368. Ухвала ККС ВС від 27.02.2023 р. у справі № 185/1798/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109242116> (дата звернення: 14.04.2024).
369. Ухвала ККС ВС від 27.07.2022 р. у справі № 703/773/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105438250> (дата звернення: 14.04.2024).
370. Ухвала ККС ВС від 27.11.2020 р. у справі № 307/1403/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93150042> (дата звернення: 14.04.2024).
371. Ухвала ККС ВС від 28.03.2024 р. у справі № 285/1131/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118004092> (дата звернення: 14.04.2024).
372. Ухвала ККС ВС від 28.06.2023 р. у справі № 372/4527/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111871607> (дата звернення: 14.04.2024).
373. Ухвала ККС ВС від 28.09.2021 р. у справі № 554/690/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100068127> (дата звернення: 14.04.2024).
374. Ухвала ККС ВС від 28.11.2022 р. у справі № 761/22125/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/107556940> (дата звернення: 14.04.2024).
375. Ухвала ККС ВС від 30.05.2023 р. у справі № 259/2083/13-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/111192776> (дата звернення: 14.04.2024).
376. Ухвала ККС ВС від 30.08.2021 р. у справі № 727/5464/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/99277807> (дата звернення: 14.04.2024).
377. Ухвала ККС ВС від 31.01.2023 р. у справі № 562/1229/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/108686229> (дата звернення: 14.04.2024).
378. Ухвала ККС ВС від 31.05.2022 р. у справі № 755/6127/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104896947> (дата звернення: 14.04.2024).
379. Ухвала ККС ВС від 31.08.2020 р. у справі № 481/227/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91260723> (дата звернення: 14.04.2024).
380. Ухвала Касаційного цивільного суду ВС від 10.08.2020 р. у справі № 727/4094/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90985824> (дата звернення: 14.04.2024).

381. Ухвала ОП ККС ВС від 10.06.2020 р. у справі № 686/23167/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/89793488> (дата звернення: 14.04.2024).
382. Ухвала ОП ККС ВС від 28.09.2020 р. у справі № 703/2432/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/91818851> (дата звернення: 14.04.2024).
383. Ухвала ОП ККС ВС від 10.11.2020 р. у справі № 686/23167/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/927472283> (дата звернення: 14.04.2024).
384. Ухвала ОП ККС ВС від 27.11.2020 р. у справі № 359/8596/15-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/93171359> (дата звернення: 14.04.2024).
385. Ухвала ОП ККС ВС від 13.04.2021 р. у справі № 635/1813/19. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96271411> (дата звернення: 14.04.2024).
386. Ухвала ОП ККС ВС від 19.04.2021 р. у справі № 204/6541/16. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96503071> (дата звернення: 14.04.2024).
387. Ухвала ОП ККС ВС від 24.12.2021 р. у справі № 344/2995/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102267509> (дата звернення: 14.04.2024).
388. Ухвала ОП ККС ВС від 12.04.2022 р. у справі № 757/27041/21-к. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/103963347> (дата звернення: 14.04.2024).
389. Хотинська-Нор О. Перспективи розвитку інституту окремої думки судді у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 32–36.
390. Цебенко С. Б., Красько С. А. Проблематика застосування практики Європейського суду з прав людини під час здійснення правосуддя. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2020. № 61. Т. 1. С. 43–47.
391. Циганюк Ю. Англо-американська система кримінального процесу. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 327–331.
392. Циліорик І. Актуальні питання застосування міжнародних правових стандартів під час досудового розслідування. *Наше право*. 2021. № 4. С. 95–102.

393. Цувіна Т. А. Спеціальні механізми забезпечення єдності судової практики в цивільному судочинстві: досвід зарубіжних держав. *Право і суспільство*. 2020. № 1. С. 170–180.

394. Черепій П. М. Кримінальне судочинство Німеччини. Загальна характеристика. *Правничий вісник Університету «КРОК»*. 2017. № 29. С. 182–187.

395. Черепій П. М. Кримінальне судочинство Федеративної Республіки Німеччини та його структура. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія Право. 2013. № 7. С. 133–138.

396. Черкез Д. Л. Порівняльний аналіз мотивувальної частини судового рішення. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 1 (78). С. 87–93.

397. Шапула В. В. Цільове призначення касаційного провадження у системі стадій кримінального процесу. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 5. С. 246–250.

398. Шевченко Т. В. Про суд у деталях: касаційний перегляд судового рішення. *Судово-юридична газета*. 2020. 4 травня. URL: <https://sud.ua/ru/news/blog/166525-pro-sud-u-detalyakh-kasatsiyniy-pereglyad-sudovogo-rishennya> (дата звернення: 14.04.2024).

399. Шило О. Г. Єдність судової практики у вимірі стандартів якості кримінального процесуального законодавства України: монографія / за заг. ред. О. Г. Шило. Харків: Право, 2023. 352 с.

400. Шумило М. Правові висновки касаційного суду: *inter praeteritum et futurum*. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 47–54.

401. Юрченко Л. В. Особливості касаційного провадження за новим КПК України. *Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесальні та криміналістичні проблеми*: зб. матеріалів міжн. наук.-практ. конф. Ірпінь: ІФЮА, 2012. С. 358–359.

402. Юрченко Л. В., Забабуріна А. Г. Притягнення до кримінальної відповідальності – як стадія кримінального провадження. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія «Юридичні науки»*. 2012. № 2. Том 26 (65). С. 238–243.

403. Code de procédure pénale. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154.

404. Codice di procedura penale. URL: <https://www.altalex.com/documents/news/2014/09/03/appello>.

405. German Code of Criminal Procedure. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/englisch_stpo/index.html.

406. Hofmański P., Sadzik E., Zgryzek K. Kodeks postępowania karnego. Komentarz, tom II, wydanie 4, Warszawa 2011. s. 873.

407. Kwiatkowski Z. Charakter prawny uchwał Sądu Najwyższego. *Ius Novum*. 2020, nr 2, s. 124.

408. Kwiatkowski. Z. Moc wiążąca uchwał Sądu Najwyższego in concreto w sprawach karnych. *Dyskurs prawniczy i administracyjny*. 2020 № 1. S. 7–22.

409. Larussa Di Anna. La disciplina del codice di procedura penale: i provvedimenti impugnabili, i motivi di ricorso, la procedura, le decisioni. URL: <https://www.altalex.com/documents/altalexpedia/2020/03/31/ricorso-per-cassazione>.

410. Modifiche al codice penale, al codice di procedura penale e all'ordinamento penitenziario. (17G00116). Legge 23 giugno 2017, n. 103. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:legge:2017;103>.

411. OSNKW 2004 r., z. 2, poz. 13.

412. Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 8.08.2007 r., II UK 23/07. OSNP 2008, z. 19-20, poz. 296.

ДОДАТКИ

Додаток 1.

Список публікацій здобувачки за темою дисертації

*Список публікацій здобувачки, в яких опубліковано
основні наукові результати дисертації*

1. Скоковська Я. П. Підготовка касаційного розгляду у кримінальному провадженні: нормативно-правове регулювання та практика здійснення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 65–71. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/4/11.pdf>.

2. Скоковська Я. П. Загальний порядок касаційного розгляду: теоретико-правова характеристика. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4. С. 185–190. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/03/34-1.pdf>.

3. Скоковська Я. П. Підстави для скасування або зміни судових рішень судом касаційної інстанції: теоретико-практичний аспект. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. Том XXXIII. С. 86–94. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom33/11.pdf>.

4. Скоковська Я. П. Поняття касаційного розгляду та його місце у структурі стадії провадження у суді касаційної інстанції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 171–175. URL: http://pjbv.nuoua.od.ua/v6_2023/32.pdf.

5. Скоковська Я. П. Зміст та структура постанови як судового рішення у кримінальному судочинстві. *Наше право*. 2024. № 1. С. 182–188. URL: https://nashe-pravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_182.pdf.

*Список публікацій здобувачки, що засвідчують апробацію матеріалів
дисертації та додатково відображають її наукові результати*

6. Скоковська Я. П. Ухвала про закінчення підготовки і призначення касаційного розгляду у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності*: тези V всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 р.). Хмельницький, 2022. С. 824–827.

7. Скоковська Я. П. Підстави повернення Об'єднаною палатою кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів судової палати Касаційного кримінального суду. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах розвитку цифрових технологій*: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 28 березня 2022 р.). Чернівці, 2022. С. 341–345.

8. Скоковська Я. П. Підстави повернення Великою Палатою Верховного Суду кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів (палати, Об'єднаної палати) Касаційного кримінального суду. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)*: у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 року). Одеса: Гельветика, 2022. Т. 2. С. 462–465.

9. Скоковська Я. П. Порядок отримання наукових висновків Науково-консультативної ради при Верховному Суді та їх роль у формуванні правових висновків Верховного Суду. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи*: матер. круглого столу (м. Львів, 23 вересня 2022 року). Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 228–231.

10. Скоковська Я. П. Письмове касаційне провадження: проблеми правозастосування. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального*

процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності: матер. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 191–195.

11. Скоковська Я. П. Визначення меж касаційного розгляду з огляду на положення КПК України та судову практику. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень: у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: Юридика, 2023. Т. 2. С. 361–365.*

Відомості про апробацію результатів дисертаційного дослідження

Положення та висновки дисертаційного дослідження обговорювалися під час засідання кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія».

Основні результати наукового дослідження були оприлюднені на шести наукових, науково-практичних конференціях та інших наукових заходах, зокрема:

1) V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 р.);

2) Міжнародній науково-практичній конференції «Правове регулювання суспільних відносин в умовах розвитку цифрових технологій» (м. Чернівці, 28 березня 2022 р.);

3) Міжнародній науково-практичній конференції «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.);

4) Круглому столі «Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи» (м. Львів, 23 вересня 2022 р.);

5) Міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України «Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності» (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.);

6) Міжнародній науково-практичній конференції «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.).

Додаток 2

**Пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального
процесуального кодексу України**

З метою підвищення якості правосуддя та ефективності судових рішень суду касаційної інстанції, забезпечення відновлення довіри українського народу до здійснення правосуддя пропонуються наступні зміни і доповнення до Кримінального процесуального кодексу України:

1. Частину 4 статті 107 після слів «беруть участь у судовому провадженні» доповнити словами «або учасників кримінального провадження, участь яких згідно з вимогами цього Кодексу або рішенням суду апеляційної чи касаційної інстанції є обов'язковою».

2. Статтю 345 доповнити частиною 3 в такій редакції:

«3. Дії, зазначені в частинах першій та другій цієї статті, не вчиняються щодо учасників судового провадження, які здійснюють свою професійну діяльність».

Відповідно частину 3 цієї статті вважати частиною 4.

3. У статті 375:

1) виключити з назви слова «і окрема думка судді»;

2) виключити частину 3.

4. Доповнити КПК статтею 375-1 такого змісту:

«Стаття 375-1. Окрема думка

1. Кожен суддя з колегії суддів має право викласти письмово окрему думку, яка не оголошується в судовому засіданні, а приєднується до матеріалів провадження і є відкритою для ознайомлення.

2. Про наявність окремої думки головуєчий повідомляє в судовому засіданні після проголошення судового рішення без зазначення її змісту.

3. В окремій думці зазначаються:

- 1) назва документу та прізвище судді;
- 2) дата ухвалення;
- 3) номер справи;
- 4) судові рішення з яким не згоден суддя, дата його прийняття;
- 5) короткий зміст обставин кримінального провадження;
- 6) підстави, мотиви та обґрунтування повної чи часткової незгоди з рішенням суду;
- 7) можливий варіант застосування правової норми;
- 8) підпис судді.

4. Окрема думка судді складається та публікується в порядку встановленому для судових рішень.

5. Складання окремої думки судді, не може перевищувати п'ятиденний строк з моменту проголошення судового рішення».

5. Частини 1, 5, 6 статті 430 викласти у такій редакції:

«1. Суддя-доповідач протягом десяти днів після відкриття касаційного провадження:

1) надсилає копії ухвали про відкриття касаційного провадження учасникам судового провадження разом з копіями касаційних скарг, інформацією про їхні права та обов'язки і встановлює строк, протягом якого можуть бути подані заперечення на касаційну скаргу;

2) витребує матеріали кримінального провадження.

Суддя-доповідач до початку касаційного розгляду:

1) вирішує питання про зупинення виконання судових рішень, які оскаржуються;

2) вирішує заявлені клопотання, в тому числі ті, які надійшли після відкриття касаційного провадження;

3) вирішує інші питання, необхідні для касаційного розгляду.

Дії, передбачені цією частиною, вчиняються суддею-доповідачем без виклику сторін кримінального провадження».

«5. Заперечення на касаційну скаргу, які не відповідають вимогам частин другої – четвертої цієї статті або, які надійшли після початку касаційного розгляду не розглядаються.

6. Заперечення на касаційну скаргу направляються учасникам судового провадження».

6. Доповнити КПК статтею 430-1 наступного змісту:

«Стаття 430-1. Зупинення та поновлення виконання судових рішень, які оскаржуються

1. Суд касаційної інстанції за заявою учасника судового провадження або за власної ініціативою може повністю або частково зупинити виконання оскаржуваного судового рішення до закінчення касаційного розгляду.

2. Про зупинення виконання судового рішення або відмову у задоволенні клопотання про зупинення суд касаційної інстанції постановляє ухвалу.

3. Суд касаційної інстанції про поновлення виконання судового рішення зазначає у своїй постанові».

7. У статті 434-1:

1) частину 3 після слів «у складі колегії суддів (палати, об'єднаної палати)» доповнити словами «цього суду або»;

2) у частині 5 замінити слова «у складі колегії або палати» словами «у складі колегі, палати або об'єднаної палати».

8. У частині 6 статті 434-2:

1) перше речення перед словами «Велика Палата Верховного Суду» доповнити словами «об'єднана палата або»;

2) друге речення після слів «передано повторно на розгляд» доповнити словами «об'єднаної палати або».

9. Частину 1 статті 435 викласти у такій редакції:

«Стаття 435. Письмове касаційне провадження

1. Суд касаційної інстанції має право ухвалити судові рішення за результатами письмового провадження за власною ініціативою або якщо до

початку касаційного розгляду всі учасники судового провадження заявили клопотання про здійснення провадження за їх відсутності».

Додаток 3

Узагальнення результатів анкетування суддів місцевих та апеляційних судів, слідчих, прокурорів, адвокатів і науково-педагогічних працівників

У зв'язку з проведенням дисертаційного дослідження на здобуття ступеня доктора філософії за темою: «Касаційний розгляд кримінальних проваджень», було здійснено анонімне анкетування щодо окремих проблемних питань, які стосуються цього дослідження, та результати якого наводяться нижче (в анкетуванні взяли участь 140 респондентів)

Питання та запропоновані варіанти відповідей	Відповіді
1. На Вашу думку, чи достатньо розробленими є положення про касаційний розгляд в кримінальному процесуальному законодавстві? • Так • Ні • Інше	• 65,7 % респондентів: «Ні» • 34,3 % респондентів: «Так»
2. Чи варто на законодавчому рівні встановити заборону оскарження судових рішень у кримінальних провадженнях щодо вчинення кримінальних проступків та нетяжких кримінальних правопорушень у касаційному порядку?	• 42,9% респондентів: «Ні» • 37,1 % респондентів: «Так» • 20 % респондентів: «Лише оскарження кримінальних проваджень щодо проступків»

• Так • Ні • Лише оскарження кримінальних проваджень щодо проступків • Лише оскарження кримінальних проваджень щодо нетяжких кримінальних правопорушень • Інше	
3. Як Ви вважаєте, чи є потреба в поверненні такого інституту забезпечення єдності судової практики, як ухвалення постанов Пленумом Верховного Суду? • Так • Ні • Інше	• 71,4 % респондентів: «Так» • 28,6 % респондентів: «Ні»
4. Чи доцільно виділяти підготовку до касаційного розгляду окремим етапом касаційного розгляду чи це самостійний етап стадії провадження у суді касаційної інстанції? • Варто • Не варто • Інше	• 71,4 % респондентів: «Не варто» • 25,7 % респондентів: «Варто» • 2,9 % респондентів обрали іншу відповідь

5. Який строк має бути встановлений кримінальним процесуальним законодавством для вчинення суддею-доповідачем дій, необхідних для підготовки до касаційного розгляду? • Вважаю достатнім 10-денний строк, передбачений КПК • Вважаю, що у КПК доцільно передбачити 30-денний строк після відкриття касаційного провадження • Вважаю, що ці дії суддя-доповідач має вчиняти до початку касаційного розгляду, а тому необхідно встановити лише строк щодо витребування матеріалів кримінального провадження • Інше	• 42,9 % респондентів: «Вважаю достатнім 10-денний строк, передбачений КПК» • 37,1 % респондентів: «Вважаю, що ці дії суддя-доповідач має вчиняти до початку касаційного розгляду, а тому необхідно встановити лише строк щодо витребування матеріалів кримінального провадження» • 20 % респондентів: «Вважаю, що у КПК доцільно передбачити 30-денний строк після відкриття касаційного провадження»
6. Чи потрібно доповнити КПК окремою статтею, якою будуть встановлені вимоги до заперечень на касаційну скаргу? • Так • Ні • Інше	• 80 % респондентів: «Ні» • 20 % респондентів: «Так»

7. Чи варто наділити суд касаційної інстанції правом самостійно приймати рішення про розгляд касаційних скарг в письмовому провадженні? • Так • Ні • Інше	• 71,4 % респондентів: «Так» • 25,7 % респондентів: «Ні» • 2,9 % обрали іншу відповідь, зазначивши, що можливо, але повинна бути передбачена спеціальна процедура для уникнення концентрації прийняття рішень однією групою
8. Чи є потреба суду касаційної інстанції в прийнятті рішення в нарадчій кімнаті? • Є потреба • Відсутня потреба • Інше	• 68,6 % респондентів: «Є потреба» • 31,4 % респондентів: «Відсутня потреба»
9. Чи потрібно доповнити КПК новою статтею, якою будуть встановлені вимоги до написання окремої думки та строк її виготовлення? • Так • Ні • Інше	• 54,3 % респондентів: «Так» • 45,7 % респондентів: «Ні»
10. Чи варто розширити перелік підстав для передачі кримінальних проваджень на розгляд палати / об'єднаної палати / Великої Палати Верховного Суду? • Так	• 54,3 % респондентів: «Ні» • 45,7 % респондентів: «Так»

• Ні • Інше	
11. Як Ви вважаєте, чи варто наділити Велику Палату Верховного Суду правом на касаційний розгляд так званих «зразкових» проваджень для вирішення питань, які наразі актуальні для судів попередніх інстанцій? • Так • Ні • Інше	• 71,4 % респондентів: «Так» • 28,6 % респондентів: «Ні»
12. На Вашу думку потрібно посилатися на наукові висновки Науково-консультативної ради Верховного Суду при ухваленні постанови? • Так • Ні • Інше	• 77,1 % респондентів: «Ні» • 20 % респондентів: «Так» • 2,9 % респондентів обрали іншу відповідь, зазначивши, що «так», але не обов'язково повинно бути у всіх постановах
13. Чи є потреба в оприлюдненні наукових висновків членів Науково-консультативної ради Верховного Суду на офіційному сайті цього Суду? • Так • Ні • Інше	• 60 % респондентів: «Так» • 40 % респондентів: «Ні»

14. Чи доцільно наділити суд касаційної інстанції повноваженнями переглядати кримінальні провадження з підстав, передбачених статтями 410, 411 КПК? • Так • Ні • Інше	• 82,9 % респондентів: «Ні» • 17,1 % респондентів «Так»
15. Як, на Вашу думку, має бути структурована постанова Верховного Суду? • Вступна, мотивувальна та резолютивна частини (так як є, все зрозуміло) • Додатково мають бути: нумерація абзаців, поділ на розділи та підрозділи • Має бути розроблена єдина для всіх постанов структура • Інше	• 48,6 % респондентів: «Має бути розроблена єдина для всіх постанов структура» • 45,7 % респондентів: «Вступна, мотивувальна та резолютивна частини (так як є, все зрозуміло)» • 5,7 % респондентів: «Додатково мають бути: нумерація абзаців, поділ на розділи та підрозділи»
16. Як часто, на Вашу думку, в постановах Верховного Суду потрібно посилатися на рішення Європейського Суду з прав людини? • Має бути посилення в усіх постановах за наявності релевантної практики	• 35,3 % респондентів: «Має бути посилення в усіх постановах за наявності релевантної практики» • 26,5 % респондентів: «Відсутня потреба у посиленні»

• Відсутня потреба у посиланні • Лише у випадках, якщо на ці рішення є посилання в касаційних скаргах • Інше	• 20,6 % респондентів: «Лише у випадках, якщо на ці рішення є посилання в касаційних скаргах» • 17,6 % респондентів обрали іншу відповідь, яку можна узагальнити зазначивши, що все залежить від конкретних випадків і на розсуд суду
--	--

Додаток 4

**Акти про впровадження наукових розробок
дисертаційного дослідження Я. П. Скоковської
на тему: «Касаційний розгляд кримінальних проваджень»
на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 – Право**

1) у правозастосовну діяльність (акт ККС ВС від 02.09.2024 р. № 662/0/158-24);

2) у навчальний процес (акт Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» від 27.08.2024 р.).

ВЕРХОВНИЙ СУД

КАСАЦІЙНИЙ КРИМІНАЛЬНИЙ СУД

вул. П. Орлика, 4-А, м. Київ, 01043, код ЄДРПОУ 41721784

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Скоковської Яни Петрівни на тему:
«Касаційний розгляд кримінальних проваджень»
на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 081 «Право»

Комісія у складі: судді Касаційного кримінального суду Верховного Суду С. Б. Фоміна, першого заступника керівника Апарату Верховного Суду Р. Ш. Бабанли, заступника керівника департаменту аналітичної та правової роботи Апарату Верховного Суду Г. М. Зеленова склала цей акт про те, що комісією розглянуто окремі результати дисертаційного дослідження аспірантки кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» Скоковської Яни Петрівни на тему: «Касаційний розгляд кримінальних проваджень», поданого на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Комісія вважає, що отримані в результаті зазначеного дисертаційного дослідження висновки та пропозиції, які стосуються теоретичних та практичних аспектів касаційного розгляду кримінальних проваджень, є доцільними та належним чином обґрунтованими і можуть бути враховані під час здійснення Касаційним кримінальним судом своїх повноважень, а також в процесі аналітичної діяльності, яка здійснюється департаментом аналітичної та правової роботи Верховного Суду.

Суддя Касаційного кримінального суду
Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

С. Б. Фомін

Перший заступник
керівника Апарату Верховного Суду,
доктор юридичних наук

Р. Ш. Бабанли

Заступник керівника
департаменту аналітичної та правової роботи
Апарату Верховного Суду,
кандидат юридичних наук, доцент

Г. М. Зеленов

ВЕРХОВНИЙ СУД
Касаційний кримінальний суд

662/0/158-24 від 02.09.2024

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Директор Івано-Франківського
навчально-наукового юридичного
інституту Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор

 Р.М. Савчук
« 27 » жовтня 2024 р.

АКТ

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспірантки кафедри кримінального процесу Національного
університету «Одеська юридична академія»
Скоковської Яни Петрівни на тему:
«Касаційний розгляд кримінальних проваджень»,
поданого на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 «Право»**

Комісія у складі: голови комісії – в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики, кандидата юридичних наук, доцента В. Д. Юрчишина, доцента кафедри кримінального процесу та криміналістики, кандидата юридичних наук, доцента С. О. Коропецької, доцента кафедри кримінального процесу та криміналістики, кандидата юридичних наук, доцента В. А. Савченка, склала цей акт про те, що результати дослідження, викладені у наукових публікаціях за результатами дисертаційного дослідження Скоковської Яни Петрівни на тему: «Касаційний розгляд кримінальних проваджень» використовуються в навчальному процесі Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту Національного університету «Одеська юридична академія» під час підготовки навчальних програм і лекцій, проведення різних видів занять з навчальних дисциплін «Кримінальний процес», «Сучасні проблеми кримінального та кримінального процесуального права» та «Права людини у сфері кримінальної юстиції», а також у науково-дослідній роботі студентів та аспірантів.

Необхідність використання зазначених матеріалів у навчальному процесі зумовлена тим, що в умовах реформування кримінального процесуального законодавства відповідно до міжнародних та європейських стандартів сучасна теорія та практика касаційного розгляду вимагає нових підходів до її застосування, оскільки саме на суд касаційної інстанції покладається завдання щодо забезпечення єдності судової практики.

У навчальному процесі рекомендовано використання здобувачами таких публікацій:

1. Скоковська Я. П. Підготовка касаційного розгляду у кримінальному провадженні: нормативно-правове регулювання та практика здійснення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2021. № 4. С. 65–71. URL: <http://sulj.oduvs.od.ua/archive/2021/4/11.pdf>.

2. Скоковська Я. П. Загальний порядок касаційного розгляду: теоретико-правова характеристика. *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4. С. 185–190. URL: <https://ljd.dnuvs.ukr.education/wp-content/uploads/2023/03/34-1.pdf>.

3. Скоковська Я. П. Підстави для скасування або зміни судових рішень судом касаційної інстанції: теоретико-практичний аспект. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2023. Том XXXIII. С. 86–94. URL: <http://naukovipraci.nuoua.od.ua/arhiv/tom33/11.pdf>.

4. Скоковська Я. П. Поняття касаційного розгляду та його місце у структурі стадії провадження у суді касаційної інстанції. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2023. № 6. С. 171–175. URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v6_2023/32.pdf.

5. Скоковська Я. П. Зміст та структура постанови як судового рішення у кримінальному судочинстві. *Наше право*. 2024. № 1. С. 182–188. URL: https://nashepravo.unesco-socio.in.ua/wp-content/uploads/archive/NP-2024-1/NP_2024_1_182.pdf.

6. Скоковська Я. П. Ухвала про закінчення підготовки і призначення касаційного розгляду у кримінальному провадженні. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: тези V всеукр. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький, 25 лютого 2022 р.)*. Хмельницький, 2022. С. 824–827.

7. Скоковська Я. П. Підстави повернення Об'єднаною палатою кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів судової палати Касаційного кримінального суду. *Правове регулювання суспільних відносин в умовах розвитку цифрових технологій: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 28 березня 2022 р.)*. Чернівці, 2022. С. 341–345.

8. Скоковська Я. П. Підстави повернення Великою Палатою Верховного Суду кримінальних проваджень на розгляд колегії суддів (палати, Об'єднаної палати) Касаційного кримінального суду. *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права): у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 року)*. Одеса: Гельветика, 2022. Т. 2. С. 462–465.

9. Скоковська Я. П. Порядок отримання наукових висновків Науково-консультативної ради при Верховному Суді та їх роль у формуванні правових висновків Верховного Суду. *Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матер. круглого столу (м. Львів, 23 вересня 2022 року)*. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. С. 228–231.

10. Скоковська Я. П. Письмове касаційне провадження: проблеми правозастосування. *Доктринальні та правозастосовні проблеми кримінального процесу, детективної та оперативно-розшукової діяльності*: матер. міжнар. наук.-практ. конф., присв. 10-й річниці набуття чинності Кримінального процесуального кодексу України (м. Одеса, 9 грудня 2022 р.). Одеса, 2022. С. 191–195.

11. Скоковська Я. П. Визначення меж касаційного розгляду з огляду на положення КПК України та судову практику. *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень*: у 2 т.: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.). Одеса: Юридика, 2023. Т. 2. С. 361–365.

Голова комісії:

в.о. завідувача кафедри кримінального процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент

Віталій ЮРЧИШИН

Члени комісії:

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент

Сніжана КОРОПЕЦЬКА

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики,
кандидат юридичних наук, доцент

Василь САВЧЕНКО